

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ ผลกระทบของการค้าชายแดนภาคเหนือจาก
ข้อตกลงจัดตั้งเขตการค้าเสรี (Free Trade Area)

โดย ผศ.ดร. นิสิต พันธมิตร

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

31 กรกฎาคม 2550

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ ผลกระทบของการค้าชายแดนภาคเหนือจาก
ข้อตกลงจัดตั้งเขตการค้าเสรี (Free Trade Area)

ผู้วิจัย

ผศ.ดร. นิสิต พันธมิตร

สังกัด

คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Copyright© by Chiang Mai University

All rights reserved

สนับสนุนโดยสำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษา และสำนักงานสนับสนุนงานวิจัย
(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกอ.และสกว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

กิตติกรรมประกาศ

โครงการศึกษาเรื่องผลกระทบของการค้าชายแดนภาคเหนือจากข้อตกลงจัดตั้งเขตการค้าเสรี (Free trade Area) ได้รับทุนพัฒนาศักยภาพในการทำงานวิจัยของอาจารย์รุ่นใหม่จากสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา และสำนักงานสนับสนุนงานวิจัย ผู้วิจัยขอขอบคุณมา ณ ที่นี้ในการให้การสนับสนุนทุนโครงการวิจัย

โครงการวิจัยนี้ได้รับความกรุณาอย่างยิ่งจากศาสตราจารย์ ดร.พงษ์ศักดิ์ อังกลิทธิ ท่านอธิการบดีมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ที่ให้โอกาสกับอาจารย์รุ่นใหม่ในมหาวิทยาลัยการทำวิจัยเพื่อความเป็นเลิศทางด้านการศึกษา และรองศาสตราจารย์ ดร.ทรงศักดิ์ ศรีบุญจิตต์ คณบดีคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่ให้ความกรุณาเป็นนักวิจัยที่ปรึกษา แนะนำและสละเวลาอันมีค่าในการช่วยตรวจสอบผลงานจนสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี จึงขอกราบขอบพระคุณไว้ในโอกาสนี้

นอกจากนี้ผู้วิจัยขอขอบคุณหน่วยงานราชการและเอกชนที่ได้ให้ความช่วยเหลือและความร่วมมือด้านข้อมูล สถิติ ตลอดจนข้อเสนอแนะซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาได้แก่ ด้านศุลกากรเชียงใหม่ ด้านศุลกากรแม่สาย ด้านศุลกากรเชียงของ ด้านตรวจคนเข้าเมืองแม่สาย ด้านตรวจคนเข้าเมืองเชียงใหม่ หอการค้าจังหวัดจังหวัดเชียงราย หอการค้าจังหวัดเชียงใหม่

ขอขอบคุณส่วนวิชาการ ธนาคารแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคเหนือ ได้แก่ คุณสมศักดิ์ วงศ์ปัญญาถาวร คุณพัฒนพงษ์ ภูสุวรรณ คุณวรินทร์ ชัยวิวัฒน์ และคุณธิเดช จันทราเดช เจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบายและแผน 8 สำนักพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ภาคเหนือเป็นอย่างยิ่งที่ให้คำแนะนำ สนับสนุนข้อมูล ข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการทำวิจัย

ขอขอบคุณผู้ประกอบการค้าชายแดน เกษตรกรในจังหวัดเชียงใหม่และเชียงราย รวมถึงเจ้าหน้าที่ภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการค้าชายแดนในจังหวัดเชียงรายทุกท่าน ที่ให้ความอนุเคราะห์ข้อมูลในการค้นคว้าในครั้งนี้ คุณสุวิชา ชมภูพานที่ช่วยเป็นกำลังใจและให้ความช่วยเหลือจนทำให้โครงการศึกษาในครั้งนี้ประสบความสำเร็จ เห็นสิ่งอื่นใดขอกราบขอบพระคุณ พ่อแม่ และสมาชิกในครอบครัวที่ทำให้ผู้วิจัยทำการศึกษาค้นคว้าสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

สุดท้ายนี้หวังว่าโครงการศึกษาในครั้งนี้จะเป็นประโยชน์และเป็นแนวทางให้กับผู้ที่สนใจในเรื่องการค้าชายแดนได้พัฒนาองค์ความรู้ ความเข้าใจให้สมบูรณ์มาก หากมีสิ่งใดที่บกพร่องหรือไม่สมบูรณ์ผู้เขียนขออภัยเป็นอย่างสูง ไว้ ณ ที่นี้

นิสิต พันธมิตร

คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

กรกฎาคม 2550

บทคัดย่อ

รหัสโครงการ: MRG4880035
ชื่อโครงการ: โครงการ ผลกระทบของการค้าชายแดนภาคเหนือจากข้อตกลงจัดตั้งเขตการค้าเสรี (Free trade Area)
ชื่อนักวิจัย: นิสิต พันธมิตร
คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
E-mail: nisit@econ.cmu.ac.th
ระยะเวลาโครงการ: 1 มิถุนายน 2548 - 31 พฤษภาคม 2550

วัตถุประสงค์ของการศึกษาในครั้งนี้เพื่อที่จะทำการหา (1) รูปแบบการค้าชายแดน บทบาทของเงินบาท และปัญหาและอุปสรรคของการค้าชายแดน โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อตกลงการค้าเสรี (Free Trade Agreement) ระหว่างไทย-จีนว่าส่งผลกระทบต่อการค้าชายแดนในภาคเหนืออย่างไร (2) ผลกระทบด้านสวัสดิการของประชาชนในภาคเหนือในสาขาการผลิต การบริโภค โดยใช้วิธีการศึกษาทั้งการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกและการวิจัยเอกสารจากข้อมูลทุติยภูมิ ผลการศึกษาพบว่า (1) รูปแบบของการค้าระหว่างไทยและจีนตอนใต้ในภาคเหนือประกอบด้วย 2 ฝ่าย คือ ผู้ประกอบการไทยและจีนซึ่งพัฒนาความสัมพันธ์กันมาเป็นระยะเวลานาน (2) รูปแบบการทำธุรกรรมทางการเงินของการค้าชายแดนจะชำระค่าสินค้าผ่านผู้แทนจากคู่ค้ารายใหญ่ซึ่งต่อมากลายเป็นผู้ที่เป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนเงินตราทั้ง 2 สกุลเป็นผู้ชำระค่าสินค้านี้ระหว่างกัน (3) ระบบการชำระเงินโดยเงินสกุลบาทจำกัดอยู่เพียงการค้าตามบริเวณชายแดนไทยที่ผู้ประกอบการติดต่อการค้าระหว่างกัน (4) รูปแบบการชำระเงินค่าสินค้าไม่นิยมผ่านระบบธนาคารพาณิชย์แต่เป็นการกำหนดการแลกเปลี่ยนระหว่างคู่ค้าเอง (5) อุปสรรคของการค้าชายแดนที่สำคัญ ได้แก่ ปัญหาในเรื่องของการจัดการการค้าชายแดน ความร่วมมือระหว่างหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการค้า ส่วนผลการศึกษาผลกระทบของข้อตกลงการค้าเสรีพบว่าก่อนที่จะมีข้อตกลงดังกล่าวผู้ประกอบการค้าไทยมีการส่งออกอย่างเป็นทางการผ่านศุลกากรเนื่องจากการได้รับประโยชน์ทางภาษี แต่การนำเข้านั้นมักจะกระทำผ่านการค้านอกระบบ แต่ภายหลังจากการมีความตกลงเร่งลดภาษีสินค้าผักและผลไม้ระหว่างไทย-จีน (พิกัดศุลกากร 07-08) ลงให้เหลือร้อยละ 0 แทนที่ ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2546 เป็นต้นมานั้น การนำเข้าทั้งผักและผลไม้เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ส่วนการส่งออกสินค้าจากไทยไปยังจีนนั้นมีเพียงผลไม้ที่สำคัญ คือ ลำไยที่มีการเพิ่มขึ้นเป็นอย่างมาก เราสามารถกล่าวได้ว่าข้อตกลงการค้าเสรีในหมวดของผักและผลไม้ไม่ได้เปลี่ยนแปลงรูปแบบของการค้าชายแดน เพียงแต่ทำให้มูลค่าการค้าชายแดนระหว่างไทย-จีนตอนใต้เพิ่มขึ้น ส่วนผลการศึกษาโดยการออกแบบสอบถามจาก

ผู้ประกอบการจำนวน 128 ตัวอย่างและเกษตรกรจำนวน 400 ตัวอย่างพบว่าทั้งสองกลุ่มมีการรับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับข้อตกลงการค้าเสรีน้อยมากรวมไปถึงการปราศจากความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับข้อตกลงดังกล่าว

คำหลัก: การค้าชายแดน การค้าระหว่างประเทศ ข้อตกลงการค้าเสรี

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ABSTRACT**Project Code:** MRG4880035**Project Title:** An Effect of Free Trade Area (FTA) Agreement for Cross-border Trade in Northern Thailand**Investigator:** Nisit Panthamit
Chiang Mai University**E-mail:** nisit@econ.cmu.ac.th**Project Period:** 1 June 2005 - 31 July 2007

The objectives of this paper were to examine the pattern and composition of the border trade payment system, and role of baht currency. It also aimed to explore the problems and obstacles of this border trade, particularly in an FTA agreement between Thailand and China, and how that affected the border-trade patterns. This study was based on analysis of both survey data obtained from in depth interviews and secondary data from relevant sources. The results of the study were as follows: (1) the trade pattern between Thailand and southern China was conducted by 2 parties; Thai and Chinese traders. (2) In on-border trade payment, the clearing agents, who came mostly from bigger counterparts, became representatives in the settlement of trade accounts among trading partners. (3) The role of the baht currency was restricted along the border when trading partners from the two countries had a trade connection. (4) Unofficial payment was used from Chinese connections in offsetting the account balance between the trade partners. (5) Barriers existed for the business expansion of border traders in both border countries; including lack of stall arrangements in trans-border trade, and scarce cooperation among government officers in various departments. Before the FTA agreement, Thai traders officially exported through custom formalities because of tax benefits. Import was, on the contrary, mostly performed unofficially. However, since October 1, 2003, when agreement was made between Thailand and China on accelerated tariff elimination in all fruit and vegetable products under the early harvest programme (subject to HS Chapter 07 and 08), imported fruit and vegetables from China increased significantly. On the other hand, the export volume in northern Thailand increased dramatically in Longan. In other words, the FTA agreement does not

affect the border trade pattern, but does stimulate the border- trade volume between Thailand and southern China. Finally, the empirical evidence collected, using questionnaires interviewing 128 Thai border traders and 400 farmers in the studied area, shows that both groups not only lack FTA information, but also misperceive the importance of these agreements.

Keywords: Border Trade, International Trade, Free trade Agreement

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

Executive Summary

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหา

จากสถิติการค้าชายแดนระหว่างไทยกับประเทศเพื่อนบ้านในอดีตนั้นมีวัตถุประสงค์เพื่อการแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างท้องถิ่นของประชาชนในเขตชายแดนที่ติดต่อกันเท่านั้น แต่หลังจากที่ความสัมพันธ์ของประเทศไทยกับประเทศเพื่อนบ้านมีความสัมพันธ์ในลักษณะที่ติดต่อกันทางด้านการเมือง และการค้า รวมถึงด้านอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องมากขึ้นโดยลำดับ โดยภายหลังการเปิดจุดการค้ากับประเทศสหภาพพม่าและลาว และจีนตอนใต้แล้วพบว่าปริมาณการค้าที่เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ และมีแนวโน้มที่เพิ่มมากขึ้นในอนาคต โดยเริ่มตั้งแต่ในปี 2540 ภาคเหนือมีมูลค่าการค้าชายแดนรวมทั้งหมด 5,932.94 ล้านบาท โดยเพิ่มขึ้นจากปี 2539 ร้อยละ 32.51 โดยแบ่งเป็นมูลค่าการค้าชายแดนระหว่างไทย - สหภาพพม่า 5,382.99 ล้านบาท (ร้อยละ 90.74) ไทย - สปป.ลาว 402.59 ล้านบาท (ร้อยละ 6.78) และไทย - จีน 147.36 ล้านบาท (ร้อยละ 2.48)

การแข่งขันในตลาดการค้าระหว่างประเทศนับวันยิ่งทวีความรุนแรงขึ้น ขณะที่ประเทศผู้นำเข้าได้นำมาตรการทางภาษีและมาตรการที่ไม่ใช่ภาษี เช่น มาตรการตอบโต้การทุ่มตลาด (Anti-dumping-AD) รวมทั้งกำหนดมาตรฐานและตรวจสอบด้านสุขอนามัยมาตรฐานสิ่งแวดล้อมมาใช้ในการปกป้องการนำเข้าสินค้า ซึ่งมาตรการเหล่านี้เกิดขึ้นพร้อมๆ กับข้อครหาว่าออกมาเพื่อกีดกันทางการค้า

เขตการค้าเสรีหรือเอฟทีเอ (Free Trade Area: FTA) เป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญของประเทศต่างๆ ในปัจจุบัน โดยโดยกระทรวงพาณิชย์ได้ยกขึ้นเป็นนโยบายหลัก คือ การเร่งกระชับความสัมพันธ์เพื่อนำไปสู่ความตกลงจัดทำเขตการค้าเสรี ซึ่งเป็นการรวมตัวในการแก้ไขปัญหาและลดอุปสรรคทางการค้าและการลงทุนระหว่างกันเพื่อให้ทั้งสองฝ่ายสามารถขยายตลาดทางการค้าและการลงทุนระหว่างกัน

นอกจากนี้ปัจจัยที่ทำให้หลายๆ ประเทศหันมาทำ FTA กันมากยิ่งขึ้น คือ ความล้มเหลวที่เกิดขึ้นจากการเจรจาการค้าระดับพหุภาคีในองค์การการค้าโลก (World Trade Organization: WTO) ที่นับตั้งแต่มีการจัดตั้งขึ้นมาอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 1 มกราคม 2538 มาจนถึงปัจจุบันสมาชิกยังไม่สามารถดำเนินการให้บรรลุข้อตกลงได้ แม้ในการเจรจาครั้งสุดท้ายที่ผ่านมา ก็ยังไม่มีแนวทางของการออกมาตรการหรือการแก้ปัญหาใด หลายประเทศจึงหันทิศทางการเจรจาพหุภาคีในเชิง FTA สาเหตุเนื่องจากประเทศที่พัฒนาแล้วมีการเลือกปฏิบัติ ไม่มีความจริงจังในการเปิดเสรีให้กับประเทศที่กำลังพัฒนา การค้าชายแดนในภาคเหนือจึงเป็นหนึ่งในสาขาที่มีความน่าสนใจว่า จะได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของกรอบความ

ร่วมมือทางการค้าภายใต้ข้อตกลงการค้าเสรี (Free Trade Agreement: FTA) โดยประเด็นสำคัญของการศึกษาในครั้งนี้ สืบเนื่องจากการที่รัฐบาลไทยและจีนได้มีการลงนามในข้อตกลงเร่งลดภาษีศุลกากรสินค้าผักและผลไม้ระหว่างไทย-จีนให้เหลือร้อยละศูนย์ หรือที่เรียกกันทั่วไปว่า “ข้อตกลง เอฟทีเอไทย-จีน” เมื่อวันที่ 18 มิถุนายน 2003 โดยครอบคลุมสินค้ากลุ่มผักและผลไม้ตามพิกัดศุลกากร HS 07-08 รวมทั้งสิ้น 116 รายการ (ตามพิกัด 6 หลัก) และมีผลบังคับใช้นับตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2546 (2003) โดยอาศัยกรอบความร่วมมือทางเศรษฐกิจอาเซียน-จีน ภายใต้ Early Harvest Program ดังนั้นการศึกษานี้จึงต้องการศึกษาว่า (1) ข้อตกลงการค้าเสรีไทย-จีนส่งผลดีและผลเสียต่อการค้าชายแดนภาคเหนือตอนบนอย่างไร โดยเฉพาะการค้าชายแดนระหว่างไทย – จีนตอนใต้ โดยเน้นหนักไปยังสินค้าเกษตรกรรมของทั้งสองประเทศ (2) ศึกษาว่าการเปิดการค้ากับจีน (ตอนใต้) จะทำให้มีปริมาณสินค้าเข้าจากจีนไหลทะลักเข้ามาในไทยมากกว่าสินค้าออกจากไทยที่ส่งออกไปยังจีนหรือไม่อย่างไร อุปสรรคการค้าอื่นๆ (non-trade barriers) ที่ยังทำประเทศไทยเสียเปรียบแม้ว่าจะมีการทำข้อตกลงการค้า (3) ประชาชนในพื้นที่ภาคเหนือตอนบนได้รับผลได้จากข้อตกลงการค้ามากน้อยเพียงใด (4) หน่วยงานของรัฐ เอกชน และผู้ประกอบการโดยทั่วไปมีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องของข้อตกลงการค้าเสรีอย่างไรบ้าง (5) รูปแบบการค้าชายแดนมีลักษณะการค้าชายแดนยังคงเป็นการค้าในระบบที่ผ่านพิธีการศุลกากรหรือไม่ เมื่อเทียบกับการค้าในระบบและสัดส่วนของการค้าในระบบลดลงหรือไม่ (6) รูปแบบการค้าชายแดนภาคเหนือตอนบนของไทยมีการปรับตัวอย่างไรต่อข้อตกลงการค้าเสรี และ (7) การค้าชายแดนด้านเชียงรายมีศักยภาพเพียงพอหรือไม่สำหรับข้อตกลงการค้าเสรีมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของการค้าชายแดนอย่างไรบ้าง

2. วัตถุประสงค์ของการศึกษา

วัตถุประสงค์ของการศึกษาเพื่อ (1) ศึกษาผลกระทบของการค้าชายแดนภาคเหนือจากข้อตกลงเขตการค้าเสรี (2) เพื่อศึกษาถึงวิวัฒนาการการค้าในเขตชายแดนภาคเหนือ เช่น รูปแบบการค้าวิถีการตลาด การชำระเงิน การค้าในระบบ/นอกระบบ การกำหนดอัตราแลกเปลี่ยนทางการและไม่เป็นทางการ และ (3) เพื่อที่จะได้ทราบถึงปัญหาและอุปสรรคของการค้าชายแดนในภาคเหนือตอนบน ซึ่งผลการศึกษาที่ได้สามารถนำไปใช้ในการกำหนดยุทธศาสตร์และนโยบายการค้าชายแดนของประเทศได้อย่างเหมาะสม อย่างไรก็ตามเนื่องจากข้อจำกัดหลายประการโดยเฉพาะข้อจำกัดในการเข้าถึงของข้อมูล ในการวิเคราะห์ผลกระทบของการค้าชายแดนจากข้อตกลงการค้าเสรีจากผู้ประกอบการการค้าชายแดนมีความลำบากเนื่องจากการไม่เปิดเผยตัวและความไม่รู้จักมักคุ้นทำให้ข้อมูลไม่สามารถครอบคลุมได้ตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาในข้อ (1) ดังนั้นงานที่ศึกษานำเสนอผลการศึกษาจากกลุ่มประชากรทั้งที่เป็นผู้ประกอบการและเกษตรกรในภาพรวมมากกว่าที่จะนำเสนอผลการประมาณค่าทางสถิติขั้นสูง

3. ระเบียบวิธีวิจัย

ในการศึกษาที่ผู้วิจัยได้มีการวิจัยเอกสารที่เกี่ยวข้อง การวิจัยภาคสนามโดยการสำรวจด้วยแบบสอบถามและการสัมภาษณ์ลึก

ขั้นตอนของการศึกษาแบ่งออกเป็น 4 ลำดับขั้นดังต่อไปนี้

1. การสำรวจข้อมูลเบื้องต้น เป็นการเตรียมการเพื่อกำหนดเค้าโครงการศึกษาและวิธีการดำเนินการวิจัย หลังจากนั้นจึงทำการเก็บข้อมูลโดยการวิจัยเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการค้าชายแดนภาคเหนือ ในขั้นนี้จึงเป็นการทำการสำรวจโดยการวิจัยเอกสารจากข้อมูลทุติยภูมิ ในพื้นที่ไม่ว่าจะเป็นประวัติของการเกิดขึ้นของการค้าชายแดน รวมถึงลักษณะของข้อมูลทางกายภาพอื่นๆ ในพื้นที่ เช่น สภาพทั่วไปของพื้นที่ ช่องทางการค้า สภาพเศรษฐกิจ สังคม การเมืองในพื้นที่ การคมนาคมและการติดต่อกับการค้าชายแดน สภาพภูมิประเทศ โดยทำการเก็บข้อมูลจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิจากแหล่งข้อมูลของส่วนราชการที่เกี่ยวข้องกับการค้าชายแดน

2. ทำการแบ่งกลุ่มประชากรและกลุ่มตัวอย่างสำหรับการสำรวจแบบปฐมภูมิ โดยแบ่งกลุ่มประชากรออกเป็น 6 กลุ่มได้แก่ (1) ผู้ประกอบการค้าชายแดนหรือตัวแทนการค้าชายแดนในจังหวัดเชียงราย (2) กลุ่มเจ้าหน้าที่ภาครัฐที่ปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวข้องกับการค้าชายแดนในพื้นที่ เช่น ศุลกากร ด่านตรวจคนเข้าเมือง เจ้าหน้าที่ตำรวจ ทหารและปกครอง สำนักงานพาณิชย์จังหวัดและแรงงานจังหวัด เป็นต้น (3) ตัวแทนทางการเงินและสถาบันการเงิน (4) ประชาชนกลุ่มต่างๆ เช่น เกษตรกรในพื้นที่ (5) ผู้บริโภคทั่วไปที่มีส่วนกับการค้าชายแดน (5) กลุ่มแรงงานในพื้นที่และแรงงานต่างด้าวที่เกี่ยวข้องกับการค้าชายแดน หลังจากนั้นจึงทำการออกแบบสอบถามและสัมภาษณ์กับกลุ่มประชากร โดยทำการคัดเลือกโดยทำการสุ่มตัวอย่างเจาะจงกับกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้แบบสอบถามกับกลุ่ม (1) และ (4) ส่วนที่เหลือใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก

3. การเดินทางสำรวจสถานการณ์การค้าชายแดนของไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน โดยศึกษาถึงวิธีการตลาดหรือระบบการกระจายสินค้า (logistics) ของผู้ประกอบการจากไทย โดยศึกษาถึงภาวะการค้าชายแดนของไทยกับประเทศคู่ค้านับทั้งก่อนหน้าและภายหลังจากการทำข้อตกลงเปิดเสรีการค้า (FTA) ว่ามีลักษณะของการกระจายสินค้าแตกต่างกันไปมากน้อยเพียงใด

4. การทำการวิเคราะห์เชิงปริมาณ ด้วยวิธีการทางสถิติจากข้อมูลที่ได้รับจากการสำรวจเบื้องต้นในข้อ 1 - 3 และจากการเก็บข้อมูลทุติยภูมินำมาประมวลผลด้วยวิธีการทางสถิติ

4. ข้อจำกัดที่สำคัญของการศึกษา

การศึกษานี้ มีข้อจำกัดที่สำคัญ ดังนี้

1) การวิจัยเลือกวิเคราะห์ข้อมูลแบบข้อมูลภาคตัดขวางโดยใช้ข้อมูลปี 2549 ซึ่งเป็นระยะเวลาที่ข้อตกลง FTA ใช้บังคับได้เพียง 3 ปี ความจำกัดบางประการ เช่น การไม่ได้นำเอาผลกระทบในช่วงเวลาก่อน-หลังปี 2549 มาพิจารณาประกอบมากไปกว่าการพิจารณาถึงอัตรา การเปลี่ยนแปลง หรือการพยากรณ์ผลกระทบที่จะเพิ่มขึ้นในอนาคต เป็นต้น

2) ผลกระทบของการค้าชายแดนภาคเหนือจากข้อตกลงจัดตั้งเขตการค้าเสรีมุ่งที่จะวิเคราะห์ผลที่มีผู้ที่เกี่ยวข้องที่สำคัญ คือ ผู้ประกอบการ และเกษตรกร จึงได้ใช้วิธีการศึกษาแบบเดียวกัน แต่อย่างไรก็ตามการค้าชายแดนในประเภทสินค้าที่แตกต่างกันออกไปมีลักษณะที่ หลากหลาย ซึ่งอาจต้องการวิธีการวิเคราะห์เจาะจงสำหรับประเภทสินค้าหรือกลุ่มตัวอย่างที่มี ลักษณะแตกต่างกันออกไป เช่น สินค้าอุปโภคบริโภค เครื่องใช้ไฟฟ้า ฯลฯ และกลุ่มผู้ที่เกี่ยวข้องกับการค้าชายแดนกลุ่มอื่นๆ ได้แก่ ผู้บริโภค เจ้าหน้าที่ภาครัฐที่ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้อง กับการค้าชายแดนในพื้นที่ เช่น ศาลากการ ดำเนินตรวจคนเข้าเมือง เจ้าหน้าที่ตำรวจ ทหาร และ ปกครอง สำนักงานพาณิชย์จังหวัดและแรงงานจังหวัด ตัวแทนทางการเงินและสถาบันการเงิน กลุ่มแรงงานในพื้นที่และแรงงานต่างด้าวที่เกี่ยวข้องกับการค้าชายแดน เป็นต้น

3) การศึกษานี้ไม่ใช้การประเมินผลกระทบในลักษณะมหภาค ซึ่งต้องมีการใช้เครื่องมือ ทางสถิติขั้นสูง เช่น Computable General Equilibrium ซึ่งต้องมีจำนวนข้อมูลหรือรายละเอียด ของข้อมูลที่มากกว่าการศึกษาในครั้งนี้

4) เนื่องจากการศึกษาในครั้งนี้มีระยะเวลาในการศึกษาและงบประมาณที่จำกัด จึงมีการ เก็บรวบรวมข้อมูลที่จำกัด เช่น การจัดระบบ ในการสำรวจข้อมูลภาคสนามด้วยแบบสอบถาม จำนวนตัวอย่างและพื้นที่ที่เก็บตัวอย่างไม่เพียงพอที่จะเป็นตัวแทนของประชากรได้อย่างครอบคลุมทั่วภาคเหนือ

ด้วยเหตุผลข้างต้นการศึกษาผลกระทบของการค้าชายแดนภาคเหนือจากข้อตกลง การค้าเสรี จึงอาจมีประเด็นในการศึกษาที่สามารถหาได้เพิ่มเติมมากยิ่งขึ้นหากพิจารณาโดยใช้ กลุ่มประชากรในพื้นที่ หรือกลุ่มตัวอย่างที่มากขึ้น และเทคนิคทางสถิติที่วิเคราะห์ที่แตกต่างไป จากการศึกษานี้

5. ผลการศึกษา

การค้าชายแดนภาคเหนือตอนบน ในอดีตเป็นการค้าชายแดนระหว่างไทยกับประเทศ เพื่อนบ้าน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างท้องถิ่นของประชาชนในเขต ชายแดนที่ติดต่อกันเท่านั้น แต่หลังจากที่ความสัมพันธ์ของไทยกับประเทศเพื่อนบ้านมี ความสัมพันธ์ในลักษณะที่ติดต่อกันทางด้านการเมือง และการค้าทำให้ปริมาณการค้ามากขึ้น ก่อนที่จะมีข้อตกลงเปิดเสรีการค้า (FTA) นั้น ปัญหาการค้าชายแดน โดยเฉพาะการ ประกอบการค้าชายแดนระหว่างภาคเหนือกับประเทศเพื่อนบ้านยังมีปัญหาและอุปสรรค เช่น ปัญหาประเทศเพื่อนบ้านปิดด่านชายแดน ปัญหาการสูญเสียตลาดสินค้าสำคัญบางประเภทให้

ประเทศอื่น เช่น จีน สิงคโปร์ และมาเลเซีย ปัญหาภาวะเบียดเบียนที่เป็นอุปสรรคต่อการค้า การชำระเงินค่าสินค้าผ่านระบบธนาคารยังไม่มีที่นิยม ปัญหาระเบียบพิธีปฏิบัติเกี่ยวกับการเดินทางเข้า-ออกประเทศ ปัญหาด้านการคมนาคมขนส่งทางน้ำ

ลักษณะของการค้าต่างประเทศของภาคเหนือตอนบนนั้นแบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ (1) การค้าระหว่างประเทศซึ่งเป็นการค้าผ่านด่านศุลกากรท่าอากาศยานเชียงใหม่และด่านศุลกากรนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ จังหวัดลำพูน (2) การค้าชายแดนกับประเทศเพื่อนบ้าน มูลค่าการค้าต่างประเทศของภาคเหนือมากกว่าร้อยละ 80 เป็นการค้าผ่านด่านศุลกากรนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ จังหวัดลำพูน สินค้าสำคัญคืออุปกรณ์และชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์ ขณะที่ด่านศุลกากรท่าอากาศยานเชียงใหม่เป็นช่องทางส่งออกสินค้าเกษตรแปรรูปและแช่แข็ง และสินค้าหัตถกรรม ส่วนการค้าชายแดนเป็นการค้ากับพม่า ลาว และจีน (ตอนใต้) มากกว่าร้อยละ 60 เป็นการค้ากับพม่า รองลงมาได้แก่ จีนตอนใต้ และลาว ตามลำดับ โดยมีสินค้าส่งออกส่วนใหญ่เป็นสินค้าอุปโภคบริโภค ยางรถยนต์ และวัสดุก่อสร้าง ส่วนสินค้านำเข้า ได้แก่ โค กระบือ และไม้แปรรูป เป็นสำคัญ สภาพการค้าชายแดนไทยกับประเทศเพื่อนบ้านโดยทั่วไปนั้นสามารถแบ่งรูปแบบการค้าออกได้เป็น 3 ลักษณะ คือ (1) การค้าในระบบ (2) การค้าผ่านแดน คือ การส่งสินค้าออกจากประเทศไทยผ่านเขตแดนของประเทศเพื่อนบ้านหนึ่งไปยังอีกประเทศหนึ่ง เรียกว่าการค้าผ่านแดนไปยังประเทศที่สาม (3) การค้าระดับชาวบ้านการค้าทั้งส่งออกและนำเข้าที่ไม่ผ่านพิธีการศุลกากร เป็นลักษณะของการค้าที่ประชาชนของทั้งสองประเทศข้ามไปมาระหว่างชายแดนเพื่อซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคเพื่อไปใช้ หรือการค้าในท้องถิ่นของตนเอง จะต้องกระทำการค้ากัน ณ จุดผ่านแดนที่บริเวณชายแดนประเทศซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ (1) จุดผ่านแดนถาวร (2) จุดผ่านแดนชั่วคราว (3) จุดผ่อนปรน และยังมีช่องทางเข้า-ออกธรรมชาติซึ่งเป็นช่องทางบริเวณชายแดนเพื่อการเดินทางเข้าออกของประชาชนที่เดินทางไปมาหาสู่กันฉันท์เครือญาติ

(1) การค้าชายแดนไทย-พม่า

การค้าชายแดนไทย-พม่าพบว่ามีการค้าที่ใหญ่ที่สุด คือ อำเภอแม่สาย-เมืองท่าขี้เหล็กของพม่า ในปัจจุบันพบว่าผู้ประกอบการค้าเดิมที่มีอยู่มากรายนั้นในปัจจุบันลดลงไปเหลือเพียงไม่กี่ราย เนื่องจากมีกิจการที่ออกจากตลาดจำนวนมาก เหลือเพียงผู้ประกอบการค้าส่งรายใหญ่เท่านั้น สภาพการแข่งขันมีน้อยและมีลักษณะของผู้ขายน้อยราย การกำหนดราคาสินค้าจึงตกลงกันที่จะกำหนดราคาในกลุ่มได้ และผู้ประกอบการจะเป็นผู้ที่ดำเนินธุรกิจมานาน และมีความสัมพันธ์ทางธุรกิจที่ยาวนานกับลูกค้ารายใหญ่ในประเทศจีนและพม่า ซึ่งการที่จะมีคู่แข่งรายใหม่ที่มีความเสี่ยงสูงจะเข้ามาชิงตลาดในพื้นที่มีน้อย และไม่สามารถแย่งชิงส่วนแบ่งการตลาดได้

การส่งออก ส่วนใหญ่จะเป็นการรวบรวมซื้อและส่งออกสินค้าโดยกลุ่มพ่อค้าชายแดนท้องถิ่น หรืออาศัยพ่อค้าชายแดนในลักษณะการเป็นนายหน้าคอยช่วยติดต่อกับคู่ค้าพม่า เนื่องจากการค้าชายบริเวณนี้ยังต้องอาศัยความสัมพันธ์อันดีระหว่างพ่อค้าเป็นสำคัญ การส่งออกสินค้าส่วนใหญ่เป็นการค้าส่งมากกว่าการค้าปลีก โดยมีรูปแบบการค้าในหลายลักษณะ คือ

- 1) พ่อค้าชายแดนเป็นผู้รวบรวมสินค้าทั้งจากกรุงเทพและในท้องถิ่น ตามคำสั่งซื้อของพ่อค้าพม่าและส่งมอบสินค้าที่ด่านชายแดน
- 2) พ่อค้าชายแดนทำหน้าที่เป็นตัวแทนจำหน่ายสินค้าให้กับบริษัทผู้ผลิตจากส่วนกลาง ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มพ่อค้าที่ติดต่อด้านกันมานาน และเป็นพ่อค้ารายใหญ่ในท้องถิ่น
- 3) บริษัทในกรุงเทพเป็นผู้ผลิตและส่งออกเองโดยตรง รวมถึงมีคู่ค้าพม่าเข้ามาติดต่อกับบริษัทผู้ผลิตในส่วนกลางเองโดยไม่ผ่านพ่อค้าชายแดน ส่งผลให้ส่วนแบ่งการตลาดของพ่อค้าชายแดนในอำเภอแม่สายลดลง
- 4) การจำหน่ายตรงจากร้านค้าในอำเภอแม่สาย กรณีนี้คู่ค้าพม่าหรือประชาชนพม่าจะข้ามฝั่งเข้ามาซื้อเองโดยตรง ลักษณะนี้จะมีทั้งการค้าปลีกและการค้าส่ง

การนำเข้า ขึ้นอยู่กับประเภทสินค้าเป็นสำคัญ โดยหากเป็นการค้าชายบริเวณชายแดน ส่วนใหญ่เป็นการค้าของป่าต่างๆ และสินค้าประเภทพืชไร่ โค-กระบือมีชีวิต และอัญมณี ซึ่งเป็นสินค้าต้องห้ามที่กระทรวงพาณิชย์พม่าได้ออกประกาศห้ามส่งออกตามแนวชายแดน ส่วนการค้าผ่านแดน ได้แก่ สินค้าจากจีนที่นำมาจำหน่ายในตลาดชายแดนที่จังหวัดท่าลี่เหล็ก และข้ามเข้ามาขายในฝั่งไทย สินค้าดังกล่าวเริ่มมีบทบาทอย่างมากในปัจจุบัน โดยส่วนใหญ่ประเภทของสินค้าในอดีตนั้นมักเป็นสินค้าอุปโภคบริโภคเป็นส่วนใหญ่ อำนาจในการต่อรองของลูกค้าไม่มี สำหรับการนำเข้าสินค้าจากประเทศพม่ามีผู้ประกอบการนำเข้าน้อยราย เนื่องจากความแน่นอนของสถานการณ์ในประเทศพม่า และรูปแบบการกระจายสินค้าของผู้ประกอบการในประเทศพม่าเปลี่ยนแปลงจากเดิม มีการส่งผู้ค้าปลีกหาสินค้ามาจำหน่ายที่ตลาดในฝั่งไทยจำนวนมาก

ส่วนการชำระเงินของพ่อค้าชายแดนไทย-พมามักนิยมการชำระเงินที่ไม่ผ่านระบบธนาคารพาณิชย์สำหรับการค้าชายแดน การเลือกวิธีการชำระเงินมีเพียงวิธีเดียวคือ การชำระเงินสด โดยจะใช้เงินสกุลบาทในการซื้อขายสินค้าเท่านั้น เนื่องจากค่าเงินจัตของประเทศไทยไม่มีเสถียรภาพ โดยมีวิธีการในการชำระเงินค่าสินค้าส่วนใหญ่การชำระเงินค่าสินค้าที่ไม่ผ่านระบบธนาคารพาณิชย์ เกือบทั้งหมด และการชำระเงินค่าสินค้าผ่านระบบธนาคารพาณิชย์ โดยรูปแบบการชำระเงินหลักทั้งสองสามารถจำแนกออกเป็นลักษณะเฉพาะได้อีก 6 รูปแบบ ได้แก่ (1) การชำระเงินผ่านระบบการหักบัญชี (โพงก๊วน) (2) การชำระเงินค่าสินค้าด้วยเงินบาท

(3) การชำระค่าสินค้าด้วยเงินสด (4) การชำระค่าสินค้าด้วยวิธีหักกลบลบหนี้ระหว่างบริษัทในเครือ (5) การชำระค่าสินค้าด้วยการเปิด L/C และ (6) การชำระค่าสินค้าผ่านบัญชีเงินบาททั่วไป

(2) การค้าชายแดนไทย-จีนตอนใต้

การค้าชายแดนไทย-จีนตอนใต้จะแบ่งเป็นการค้าผ่านอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย และผ่านอำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย

(2.1) การค้าชายแดนด้านอำเภอเชียงแสน

อำเภอเชียงแสนเป็นศูนย์กลางการค้าชายของไทยกับประเทศเพื่อนบ้านในแถบกลุ่มแม่น้ำโขงตอนบน ได้แก่ ประเทศลาว ประเทศพม่า โดยปัจจุบันประเทศจีนเป็นประเทศคู่ค้าที่สำคัญที่สุดของอำเภอเชียงแสน ในระยะเริ่มแรกของการค้าชายแดนไทย-จีนตอนใต้นั้นผู้ประกอบการค้าชายแดนอำเภอเชียงแสนเป็นกลุ่มที่ทำการค้าชายแดนมาก่อน ทั้งที่อำเภอแม่สาย อำเภอเชียงแสน เกือบทั้งหมดมีประสบการณ์ในการค้าขนาดจำกัด วงเงินซื้อขายไม่มากนัก การค้าชายแดนด้านอำเภอเชียงแสนมีลักษณะของการแข่งขันสูง เนื่องจากมีผู้ประกอบการจากพื้นที่อื่น เข้ามาทำกิจการค้าผ่านแดนในอำเภอเชียงแสนมากขึ้น โดยส่วนใหญ่จะเป็นบริษัทในเครือหรือมีหุ้นส่วนกับผู้ประกอบการส่งออกหรือนำเข้าจากประเทศจีน ผู้ประกอบการจากพื้นที่อื่นโดยเฉพาะจากกรุงเทพฯ จะเข้ามาทำการส่งสินค้าผ่านพิธีการทางด่านศุลกากรเท่านั้น แต่ไม่ตั้งสถานประกอบการในอำเภอเชียงแสน

ทั้งนี้พ่อค้าชายแดนหรือคู่ค้าชาวจีนนั้นมีความสามารถในการต่อรองสูงแม้ว่าสินค้าที่สั่งจากพ่อค้าส่งออกไทยจะเป็นสินค้าจำเป็นและขาดแคลนที่ แต่เนื่องจากมีคู่แข่งจำนวนมากและสามารถติดต่อกับลูกค้าได้โดยตรง การกำหนดราคาสินค้าจะกำหนดโดยคำนึงถึงจำนวนสินค้าที่สั่ง หากสั่งในปริมาณมากก็จะได้ส่วนลด การกำหนดราคาสินค้าจะรวมค่าขนส่งและค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปด้วย การแข่งขันมีผลต่อการกำหนดราคาสินค้าและลูกค้ามีความสามารถในการต่อรอง เนื่องจากมีคู่แข่งจำนวนมาก ราคาสินค้าขึ้นอยู่กับประเภทสินค้าและปริมาณความต้องการของลูกค้า วิธีการค้าชายแดนของผู้ประกอบการค้าด้านอำเภอเชียงแสน มีรูปแบบการขนส่งเช่นเดียวกับการค้าชายแดนไทย-พม่า

คู่ค้าจีนส่วนใหญ่มาจากมณฑลยูนนาน นครคุนหมิง เมืองเชียงรุ่ง และเมืองในมณฑลอื่น เช่น มณฑลกว่างตุง เสินเจิ้น นครเซี่ยงไฮ้ เมืองฟู่โจว มณฑลฟู่เจี้ยน เป็นต้น โดยผู้ส่งออกจีนมีทั้งเป็นบุคคล ร้านค้า โรงงาน และตัวแทนจำหน่าย ขึ้นอยู่กับประเภทสินค้า การติดต่อกับชายแดนระหว่างกันมีทั้งผู้นำเข้าไทยเข้าไปติดต่อรวบรวมสินค้าจากตลาดหรือแหล่งผลิตในจีนโดยตรง กรณีเป็นคู่ค้าประจำ สามารถสั่งซื้อทางโทรศัพท์หรือโทรสาร หรือพ่อค้าจีนขนส่ง

สินค้ามาให้พ่อค้าไทยที่ทำเรือเชียงแสน สามารถแบ่งลักษณะการนำเข้าสินค้าได้ 4 ลักษณะ คือ

1) ผู้นำเข้าไทยให้บริษัทที่มีหุ้นส่วนในจีนเข้าไปรับซื้อสินค้าจากคู่ค้าในจีนโดยตรง และทำการส่งออกและดำเนินการขนส่งในนามบริษัทดังกล่าว โดยมีการกำหนดราคาสินค้าเป็นเงินสกุลหยวน

2) ผู้ส่งออกจีนรวบรวมสินค้าจากแหล่งผลิตในจีนและนำสินค้าเข้ามาขายโดยตรงที่ฝั่งไทย และพ่อค้าไทยเข้าไปรับซื้อที่ทำเรือเชียงแสน/ด่านอำเภอแม่สาย หรือ ผู้ส่งออกจีนนำเข้าสินค้าตามคำสั่งซื้อของพ่อค้าไทย การค้าส่วนใหญ่ในกรณีนี้ส่วนใหญ่ราคาสินค้าถูกกำหนดเป็นเงินสกุลบาท อย่างไรก็ตาม พ่อค้าสามารถชำระเงินได้ทั้งสกุลเงินหยวนและเงินบาท

3) ผู้นำเข้าไทยจ้างโรงงานผลิตสินค้าในจีน และขนส่งทางบกเพื่อนำเข้าผ่านด่านชายแดนอำเภอแม่สาย อาทิ สินค้าประเภทเครื่องใช้ไฟฟ้าและอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น การกำหนดราคาเสนอขายมีทั้งสกุลบาทและหยวน

4) ผู้นำเข้าไทยจ้างโรงงานผลิตสินค้าในจีน และขนส่งทางบกเพื่อนำเข้าผ่านด่านชายแดนอำเภอแม่สาย อาทิ สินค้าประเภทเครื่องใช้ไฟฟ้าและอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น การกำหนดราคาเสนอขายมีทั้งสกุลบาทและหยวน

ทั้งนี้การค้าส่วนใหญ่ไม่มีเอกสารทางการค้าอย่างเป็นทางการ มีเพียงใบกำกับสินค้าเท่านั้น และมีเพียงบางรายเท่านั้นที่มีการทำสัญญาซื้อขาย และสกุลเงินที่คู่ค้าเสนอขายให้พ่อค้านำเข้าไทย ส่วนใหญ่เป็นเงินบาทและหยวนในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน สำหรับระยะเวลาในการขนส่งขึ้นอยู่กับระยะทางจากเมืองต้นทาง ช่องทางการกระจายสินค้าขึ้นอยู่กับประเภทสินค้า กรณีสินค้าเกษตรผู้นำเข้าจะจำหน่ายต่อยังพ่อค้าขายส่งในประเทศ หรือหากเป็นสินค้าประเภทอุปกรณ์เครื่องใช้ไฟฟ้า จะเป็นการจำหน่ายปลีกให้กลุ่มนักท่องเที่ยวที่เดินทางข้ามพรมแดนด่านอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงรายไปยังตลาดสินค้าที่อำเภอท่าลี่เหล็ก สหภาพพม่า หรือสินค้าอุปโภคบริโภคจากจีนซึ่งผ่านแดนพม่าเข้ามาเช่น เสื้อผ้าสำเร็จรูป อาหารแห้ง จะมีกลุ่มพ่อค้ารายย่อยชาวไทยนำสินค้านี้ดังกล่าวเข้ามาจำหน่ายที่อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย เพื่อขายต่อให้แก่ประชาชนในท้องถิ่นและนักท่องเที่ยว

(2.2) การค้าชายแดนด้านอำเภอเชียงของ

อำเภอเชียงของมีการค้ากับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวและประเทศจีน โดยมีความสำคัญในการเป็นประตูการค้าทางบกระหว่างประเทศ จากสภาพที่ตั้งของอำเภอเชียงของซึ่งมีความได้เปรียบด้านภูมิศาสตร์ที่มีระยะทางเดินทางไปประเทศจีนไม่ไกลนัก โดยห่างจาก อ.เชียงของ ถึงประเทศจีนตอนใต้ คือ เมืองเชียงรุ่ง มณฑลยูนนาน ประมาณ 344 กม. ตามเส้นทางเชียงของ-เมืองห้วยทราย (แขวงบ่อแก้ว)-หลวงน้ำทา-ปอเต็น-เมืองลา-เมืองเชียง

รุ่ง-คุณหมิง ซึ่งในอนาคตตามแผนการพัฒนาเพื่อรองรับเขตเศรษฐกิจพิเศษนั้นจะมีการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง เพื่อเชื่อมการเดินทางของอำเภอเชียงของกับแขวงบ่อแก้วเพื่อเดินทางไปคุณหมิง ประเทศจีน โดยทางหลวงหมายเลข 3 ของ สปป.ลาว (R3E) ข้อดีของอำเภอเชียงของก็คือ ผังตรงข้ามของแม่น้ำโขงเป็นเมืองห้วยทราย (ระดับอำเภอ) ซึ่งเป็นที่ตั้งของแขวงบ่อแก้ว (ระดับจังหวัด) ของสปป.ลาว ทำให้มีประชาชนลาวอาศัยอยู่ค่อนข้างหนาแน่น การติดต่อที่เป็น การกับ สปป.ลาว ที่อำเภอเชียงแสนและอำเภอเชียงของจะต้องผ่านเมืองดังกล่าว ทำให้อำเภอเชียงของมีความได้เปรียบในแง่

จุดการค้าเชียงของเป็นจุดส่งออกสินค้าที่สำคัญของไทย มูลค่าการส่งออกเฉลี่ยร้อยละ 96 ของมูลค่าส่งออกทั้งหมด สินค้าส่งออกส่วนใหญ่เป็นสินค้าเพื่อการอุปโภคและบริโภค ประมาณร้อยละ 65 ส่วนใหญ่เป็นสินค้าเพื่อใช้ในการชีวิตประจำวันและสิ่งจำเป็นในการครองชีพ เช่น ผงซักฟอก รองเท้าแตะ ถ่านไฟฉาย เสื้อผ้า รองลงมา ได้แก่ ประเภทอาหารและเครื่องดื่ม เช่น ผงชูรส ข้าวสาร บะหมี่สำเร็จรูป นมข้นหวาน โอวัลติน และสินค้าประเภทอื่น ได้แก่ วัสดุก่อสร้าง เครื่องสำอาง ผ้าพลาสติก ยารักษาโรค สำหรับสินค้านี้กล่าวถึงการส่งไปยัง 6 แขวงในภาคเหนือของ สปป.ลาว ซึ่งแต่ละแขวงมีความต้องการสินค้าแต่ละประเภทมากน้อย แตกต่างกันไปคือ แขวงหลวงน้ำทาต้องการสินค้าประเภทวัสดุก่อสร้าง แขวงพงสาลี ต้องการสินค้าประเภทรองเท้าแตะ และแขวงหัวพันต้องการสินค้าประเภทผงชูรสสำหรับสินค้าประเภททุน ประมาณร้อยละ 10 ของมูลค่าส่งออกทั้งหมด ได้แก่ เครื่องยนต์ รถแทรกเตอร์ เครื่องปั้มน้ำ ส่วนสินค้าประเภทอื่น ๆ ร้อยละ 25 เช่น น้ำมันเชื้อเพลิง รถจักรยาน รถจักรยานยนต์ และเครื่องใช้ไฟฟ้า เป็นต้น การชำระค่าสินค้าจะชำระเป็นเงินสดทั้งหมด

(3) ผลกระทบจากการค้าชายแดนภาคเหนือจากข้อตกลงจัดตั้งเขตการค้าเสรี (Free Trade Area): กรณีความตกลงเร่งลดภาษีผักและผลไม้ระหว่างไทย-จีน (Early Harvest)

เขตการค้าเสรี (Free Trade Area : FTA) หมายถึง การรวมกลุ่มเศรษฐกิจโดยมีเป้าหมายเพื่อลดภาษีศุลกากรระหว่างกันภายในกลุ่มลงให้เหลือน้อยที่สุด หรือเป็น 0% และใช้อัตราภาษีปกติที่สูงกว่ากับประเทศนอกกลุ่ม การทำเขตการค้าเสรีในอดีตมุ่งเน้นด้านการเปิดเสรีด้านสินค้า (goods) โดยการลดภาษีและอุปสรรคที่ไม่ใช่ภาษีเป็นหลัก แต่เขตการค้าเสรีในระยะหลัง ๆ นั้น รวมไปถึงการเปิดเสรีด้านบริการ (services) และการลงทุนด้วย และปัจจุบันประเทศต่าง ๆ ก็ได้ขยายขอบเขตของ FTA ให้ครอบคลุมการค้าและบริการ การท่องเที่ยว การรักษาพยาบาล การสื่อสาร การขนส่ง ฯลฯ พร้อมกับความร่วมมือในด้านต่าง เช่น การลงทุน การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา และการอำนวยความสะดวกทางการค้าด้วย

ความตกลงเร่งลดภาษีสินค้าผักและผลไม้ระหว่างไทย-จีน (Agreement between the Government of the People's Republic of China and the Government of the Kingdom of Thailand on Accelerated Tariff elimination under the Early Harvest Program of the Framework Agreement on Comprehensive Economic Cooperation between ASEAN and China) มีสาระสำคัญของความตกลง ดังต่อไปนี้ คือ

(1) ให้ประเทศลดภาษีสินค้าผักและผลไม้ลงให้เหลือ ร้อยละ 0 ทันที ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2546

(2) สินค้าที่จะลดภาษี ครอบคลุมสินค้าผักและผลไม้ทุกรายการ (พิกัดศุลกากร 07-08)

(3) กฎว่าด้วยแหล่งกำเนิดสินค้า กำหนดให้ใช้หลัก Wholly obtained โดยเป็นสินค้าที่เพาะปลูก และเก็บเกี่ยว

สรุปผลกระทบของการจัดตั้งเขตการค้าเสรีไทย-จีนที่มีต่อสถานการณ์การค้าผักและผลไม้หลังจากที่มีการจัดทำข้อตกลงเปิดเสรีล่วงหน้าก่อน (Early harvest) พบว่าปริมาณการค้าระหว่างประเทศไทย-จีน เพิ่มขึ้น ทั้งการส่งออกและนำเข้า โดยไทยยังเป็นฝ่ายได้ดุลการค้า สินค้าส่งออกที่เพิ่มขึ้นมาก ได้แก่ มันสำปะหลัง ทุเรียน มังคุด ลำไย ส่วนสินค้านำเข้าที่เพิ่มขึ้นมาก ได้แก่ แอปเปิ้ล แพร์และควินซ์ เป็นต้น อย่างไรก็ตามในทางตรงข้ามมูลค่าการค้าระหว่างไทย-จีนที่ผ่านด่านศุลกากรในภาคเหนือลดลง เนื่องจากการค้าเริ่มเข้าสู่ระบบสากลมากขึ้นโดยการค้าไทย-จีนจะทำการส่งออกและนำเข้าทางกรุงเทพมากกว่า ส่วนหนึ่งเกิดจากการเปลี่ยนแปลงเส้นทางการขนส่งสินค้า จากเดิมต้องขนส่งทางลำน้ำโขงผ่านชายแดนพม่าและเข้าสู่จีน เพื่ออาศัยสิทธิประโยชน์ทางด้านภาษีก่อนส่งต่อไปยังมณฑลยูนนานเพื่อกระจายไปยังผู้บริโภคมณฑลทางภาคตะวันออก โดยในกรณีที่จีนนำเข้าจากพม่าหรือลาวจะเสียภาษีนำเข้าจีนในอัตราการค้าชายแดน (ต่ำกว่าภาษีนำเข้าอัตราปกติครึ่งหนึ่ง) และขนส่งไปยังเมืองคุนหมิงเพื่อกระจายสินค้าไปยังเมืองปลายทาง ซึ่งต้องขนส่งหลายขั้นตอนกว่าจะถึงปลายทาง แต่หลังจากมีการลดภาษีผักและผลไม้เหลือร้อยละ 0 ทำให้สามารถขนส่งผักและผลไม้เข้าจีนได้โดยตรง ผ่านท่าเรือกรุงเทพถึงเมืองปลายทางเซี่ยงไฮ้ กวางโจว ฯลฯ จึงไม่จำเป็นต้องขนส่งผ่านชายแดน นอกจากนั้นการขนส่งทางทะเลยังมีขั้นตอนการขนส่งน้อยกว่าขนส่งผ่านชายแดน

(4) ความคิดเห็นจากผู้ประกอบการค้าชายแดนและเกษตรกรในพื้นที่

สรุปผลการศึกษาในส่วนของผู้ประกอบการค้าชายแดนพบว่าจากกลุ่มออกแบบสอบถามกับตัวอย่างทั้งหมดจำนวน 128 คน พบว่า ส่วนใหญ่ที่ตอบแบบสอบถามเป็นคนในพื้นที่มากที่สุด โดยผู้ประกอบการที่เป็นเพศหญิงมีสัดส่วนที่มากกว่าเพศชาย มีระดับการศึกษาในระดับประถมศึกษามากที่สุด มีรายได้ต่ำสุด 2,000 บาท และสูงสุดไม่เกิน 70,000 บาท มี

รายได้เฉลี่ยต่อเดือนประมาณ 5,448.25 บาท ทั้งนี้สินค้าส่วนใหญ่จำหน่ายภายในประเทศมากที่สุด โดยเฉพาะสินค้าประเภทเครื่องนุ่งห่มหรือสิ่งทอมากที่สุด ส่วนช่องทางการติดต่อในการประกอบธุรกิจนั้น ส่วนใหญ่ผ่านอำเภอเชียงแสนมากที่สุด การขนส่งสินค้าไม่ได้ส่งสินค้าออกทางน้ำ โดยในการขนส่งทางบกนั้นใช้เส้นทางไทย(แม่สาย) – พม่า - จีนตอนใต้ (R3W) หากเป็นการขนส่งสินค้าทางน้ำผ่านแม่น้ำโขงไปยังจีนตอนใต้ ในกรณีของสินค้าออกจากไทยไปจีน ยังกระทำผ่านท่าเรือเชียงแสน-เชียงรุ่ง (จิ่งหง) ในกรณีของการนำเข้าสินค้า เนื่องจากการที่ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ในส่วนของผู้ประกอบการเป็นผู้ที่ทำการค้าด้านอำเภอแม่สายดังนั้นสินค้าส่วนใหญ่ไม่ได้นำเข้าสินค้าเอง กล่าวคือ มีพ่อค้าคนกลางนำสินค้ามาส่งให้ หรือบางส่วนก็ไปเอาสินค้าเองจากจังหวัดเชียงใหม่ ไม่ได้นำสินค้าจากต่างประเทศเข้ามาขาย คิดเป็นร้อยละ 84.4 ของผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด ทั้งนี้ผู้ประกอบการส่วนใหญ่ประกอบธุรกิจมาเป็นระยะเวลา 5 - 10 ปีมากที่สุด จากการศึกษาพบว่า รูปแบบการรับชำระเงินและการชำระเงินของผู้ประกอบการค้าชายแดน ส่วนใหญ่ ร้อยละ 90.6 เป็นเงินสด ทั้งนี้พบว่าสินค้าหรือธุรกิจการค้าชายแดน ร้อยละ 50.4 มีมูลค่าต่อเดือนน้อยกว่า 10,000 บาท มีผู้ประกอบการค้าชายแดนส่วนใหญ่ เก็บสินค้าไว้ในร้านมากที่สุด เหตุผลหลัก ที่ทำให้พื้นที่บริเวณชายแดนอำเภอแม่สายกลายเป็นจุดขายที่สำคัญสำหรับผู้ประกอบการที่ต้องการขายสินค้า เนื่องจากเป็นอำเภอที่คนมาท่องเที่ยวจำนวนมาก และมีชื่อเสียงในด้านสินค้าที่มีราคาถูก ประกอบกับสามารถข้ามชายแดนไปยังประเทศพม่า ได้อย่างสะดวกกว่าด้านในเขตจังหวัดอื่นๆ ในประเทศไทย ทำให้มีนักท่องเที่ยวมาซื้อสินค้าจำนวนมากในอำเภอแม่สาย จึงเป็นเหตุให้เกิดการขยายตลาดในการจำหน่ายสินค้าเพิ่มมากขึ้น ผู้ขายส่วนใหญ่ไม่ใช่คนไทย แต่เป็นชาวพม่า ที่มีการหาบสินค้ามาขายที่ตลาดในตอนเช้าและกลับเข้าพม่าในตอนเย็น สินค้าที่จำหน่ายในบริเวณชายแดนอำเภอแม่สายฝั่งไทย จะเป็นสินค้าทั้งอุปโภคและบริโภค ซึ่งหากดูผิวเผินแล้วเหมือนว่า สินค้าเหล่านี้ได้นำมาจากจีนและจากฝั่งพม่า ในความเป็นจริงแล้วสินค้าเหล่านี้ส่วนใหญ่มาจากในประเทศไทย

ในเรื่องของความรู้-ความเข้าใจเรื่องข้อตกลงการค้าเสรีไทย-จีนนั้น จากการศึกษาพบว่า ผู้ประกอบการในพื้นที่ไม่ทราบข้อมูลเกี่ยวกับข้อตกลงการค้าเสรี (FTA) และไม่ได้ให้ความสำคัญกับข้อตกลงการค้าเสรี (FTA) เนื่องจากการค้าชายแดนเป็นลักษณะของการซื้อขายไป ที่ไหนให้ราคาต่ำกว่าก็ซื้อ และจำหน่ายสินค้าตามความต้องการของลูกค้า เป็นหลัก ผู้ประกอบการจะให้ความสำคัญกับสภาพเศรษฐกิจว่าในช่วงไหนมีสภาพเศรษฐกิจดีหรือเป็นช่วงวันหยุดที่มีนักท่องเที่ยวมากเพื่อเตรียมตัวรับมือมากกว่า อย่างไรก็ตามผู้ประกอบการคิดว่า FTA ไม่ส่งผลกระทบต่อตนเอง เพราะไม่ว่าก่อนหรือหลังการมีข้อตกลงการค้าเสรี (FTA) ก็สามารถค้าขายได้ตามปกติ สำหรับผู้ประกอบการที่เป็นผู้ประกอบการรายใหญ่ที่มีการส่งสินค้าผ่านชายแดนพมานั้น จะเป็นผู้ประกอบการคนกลางที่รับสินค้าจากบริษัทใหญ่หรือโรงงานที่กรุงเทพฯ และบางครั้งจะเป็นบริษัทใหญ่จากกรุงเทพฯ มานำส่งสินค้าเอง ทั้งนี้ผู้ประกอบการเกือบทั้งหมดไม่ทราบว่า มีข้อตกลงการค้าเสรี (FTA) ระหว่างไทย-จีน แม้จะมีบางส่วนที่ทราบ ก็ไม่รู้ใน

สาระสำคัญ เช่น มีความเข้าใจว่าข้อตกลงการค้าเสรี คือ เขตปลอดภาษี โดยจะเข้าใจว่าการค้าขายไม่ต้องเสียภาษี

การค้าชายแดนด้านอำเภอเชียงแสนและอำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย จากการศึกษายังพบว่าการค้าชายแดนด้านอำเภอเชียงแสน กลุ่มของผู้ประกอบการค้าชายแดนนั้น ไม่มีความสัมพันธ์กับพื้นที่ทำการค้า ไม่มีการตั้งบริษัทนำเข้าและส่งออกแต่อย่างใด ส่วนมากเป็นสาขาของบริษัทชิปปิง (Shipping) ที่มาจากภายนอกพื้นที่ กลุ่มผู้ประกอบการที่นำเข้าและส่งออกจะอยู่ที่อื่นและใช้บริการของบริษัทชิปปิงในการอำนวยความสะดวกการนำเข้าและส่งออกแทน เช่นเดียวกันกับอำเภอเชียงของที่บริเวณท่าเรือไม่มีผู้ประกอบการที่นำเข้าและส่งออก แม้จะมีแต่ก็เป็นผู้ประกอบการที่นำเข้าและส่งออกส่วนมากค้าขายกับประเทศลาว ประเทศเดียว ดังนั้นผู้ประกอบการจึงให้ความเห็นว่า FTA ไทย – จีนจึงไม่น่ามีผลกระทบต่อธุรกิจของตน

ส่วนสรุปในส่วนของเกษตรกรในพื้นที่จังหวัดเชียงรายและเชียงใหม่ ผลการศึกษาข้อมูลทั่วไปของเกษตรกรในพื้นที่ศึกษา แบ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างที่อยู่พื้นที่จังหวัดเชียงรายในเขตอำเภอพาน ร้อยละ 33.5 อำเภอเทิง ร้อยละ 15.3 อำเภอเชียงของ ร้อยละ 15.0 อำเภอเวียงเชียงรุ้ง ร้อยละ 11.3 และจังหวัดเชียงใหม่ในเขตอำเภอฝาง ร้อยละ 25.0 โดยกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ที่ตอบแบบสอบถามเป็นคนในพื้นที่ คิดเป็นร้อยละ 94.0 เป็นคนต่างจังหวัด โดยในจำนวนเกษตรกรที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในการตอบแบบสอบถามทั้งหมด 400 ตัวอย่างพบว่า เป็นเพศชาย ร้อยละ 57.3 เพศหญิง ร้อยละ 42.8 และอยู่ในช่วงอายุ 41 - 50 ปี คิดเป็นร้อยละ 40.3 มากที่สุด กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีการศึกษาอยู่ในระดับประถมศึกษามากที่สุดคิดเป็นร้อยละ กลุ่มตัวอย่างที่เป็นเกษตรกรมีรายได้ต่ำสุด 1,000 บาท และสูงสุดไม่เกิน 30,000 บาท มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนประมาณ 5,448.25 บาท

ปัญหาและอุปสรรคของเกษตรกรภายหลังจากการมีข้อตกลงเปิดเขตการค้าเสรี (FTA) โดยภาพรวม สามารถสรุปได้ว่า เกษตรกรทั้งในพื้นที่จังหวัดเชียงรายและจังหวัดเชียงใหม่ พบปัญหาในเรื่องต้นทุนการผลิตและปัญหาเกี่ยวกับรูปแบบหรือลักษณะทางการค้า โดยเกษตรกรในจังหวัดเชียงราย พบปัญหาในด้านต้นทุนการผลิตมากกว่าปัญหารูปแบบหรือลักษณะทางการค้า ส่วนเกษตรกรในจังหวัดเชียงใหม่ พบปัญหาในด้านรูปแบบหรือลักษณะทางการค้ามากกว่าปัญหาในด้านต้นทุนการผลิต และยังพบปัญหาเกี่ยวกับการตลาดเพิ่มขึ้นอีกด้วย

ทั้งนี้เกษตรกรทั้งในพื้นที่จังหวัดเชียงรายและจังหวัดเชียงใหม่ไม่มีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับข้อตกลงจัดตั้งเขตเสรีการค้ากับจีน คิดเป็นร้อยละ 90.0 และร้อยละ 69.0 ตามลำดับ

อย่างไรก็ตามเกษตรกรทั้งในพื้นที่จังหวัดเชียงรายและจังหวัดเชียงใหม่ ส่วนใหญ่ ต่างก็ไม่เห็นด้วยกับการทำข้อตกลงการค้าเสรี (FTA) ระหว่างไทย - จีน คิดเป็นร้อยละ 62.7 และร้อยละ 92.0 ตามลำดับ เนื่องจากเกษตรกรส่วนใหญ่ในจังหวัดเชียงใหม่ส่วนมากเป็นผู้ปลูกหัวหอมใหญ่ ซึ่งได้รับผลกระทบจากการทำข้อตกลงการค้าเสรีอย่างมากโดยมีหัวหอมราคาถูกจากจีนจำนวนมากเข้ามาตีตลาดไทย ทำให้เกษตรกรเชียงใหม่ส่วนมากไม่เห็นด้วยกับการทำข้อตกลงเขตการค้าเสรีมากกว่า

เกษตรกรในพื้นที่จังหวัดเชียงรายมีความคิดเห็นว่าการเปิดเขตการค้าเสรี (FTA) ไทย-จีน ไม่มีผลกระทบต่อการผลิตสินค้า ขณะที่เกษตรกรในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ กลับเห็นว่าการเปิดเขตการค้าเสรี (FTA) ไทย - จีน มีผลกระทบต่อการผลิตสินค้าระดับมาก

เกษตรกรทั้งในพื้นที่จังหวัดเชียงรายและจังหวัดเชียงใหม่ส่วนใหญ่มีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับข้อตกลงการจัดตั้งเขตการค้าเสรี (FTA) โดยเกษตรกรในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ มีความรู้ความเข้าใจมากกว่าเกษตรกรในจังหวัดเชียงราย

6. ข้อเสนอแนะในการศึกษา

(1) ข้อมูลที่ได้รับจากการสัมภาษณ์ในกลุ่มของผู้ประกอบการค้าชายแดนนั้นอาจต้องใช้การสัมภาษณ์ในลักษณะเชิงลึก (Dept interviews) เนื่องจากผู้ประกอบการค้าชายแดนมักไม่ค่อยให้ความร่วมมือเนื่องจากมีผู้มาสัมภาษณ์บ่อยครั้ง ทำให้เกิดความเบื่อหน่าย และมักให้เหตุผลว่าไม่ค่อยมีเวลา ประกอบกับการเปิดเผยตัวเองจำเป็นต้องใช้ผู้ที่ความสนิทสนมหรือสายสัมพันธ์ที่ต้องรู้จักกันมาเป็นเวลานาน ข้อมูลที่ได้รับจึงอาจมีส่วนรายละเอียดที่ยากในการเข้าถึง ดังนั้นการนำผลการศึกษาไปใช้ในการอ้างอิงจึงควรพิจารณาอย่างรอบคอบ โดยตระหนักถึงข้อจำกัดในการศึกษาที่ได้กล่าวไป

(2) ในการศึกษาครั้งนี้มีการกำหนดขอบเขตในการศึกษาเน้นไปในกลุ่มของผู้ประกอบการค้าชายแดนและเกษตรกรเท่านั้น หากมีการศึกษาเพิ่มเติมในอนาคต ควรมีการขยายขอบเขตของกลุ่มประชากรให้มากขึ้น เช่น การพิจารณาแยกกลุ่มประชากรที่อยู่ในภาคการเงิน การธนาคาร ผู้บริโภค พ่อค้าคนกลาง ในระดับภาคและประเทศ เป็นต้น

(3) ในการสำรวจภาคสนาม เนื่องจากข้อจำกัดของเวลาและงบประมาณ รวมถึงความร่วมมือของผู้ตอบแบบสอบถาม ทำให้จำนวนตัวอย่างและพื้นที่ที่เก็บข้อมูลอาจมีไม่เพียงพอที่จะเป็นตัวแทนที่ดีของประชากร ในการศึกษาครั้งต่อไปควรมีการเพิ่มจำนวนตัวอย่างและพื้นที่ที่เก็บข้อมูลให้ครอบคลุมมากขึ้นเพื่อให้เป็นตัวแทนที่ดีของกลุ่มประชากร

(4) การศึกษาไม่สามารถครอบคลุมไปถึงผลกระทบของแรงงานต่างด้าวในเขตแนวชายแดนจังหวัดเชียงราย เนื่องจากข้อจำกัดในเรื่องของการเข้าถึงและความปลอดภัยของผู้สัมภาษณ์เนื่องจากการสำรวจในเบื้องต้นประสบปัญหากับความลำบากในการเข้าถึงแหล่งข้อมูลโดยเฉพาะตัวของผู้ประกอบการและความลำบากในการสื่อสารกับแรงงานต่างด้าวแต่อย่างไรก็ตามจากการเก็บข้อมูลเบื้องต้นพบการเคลื่อนย้ายแรงงานจำนวนมากที่ไปมาระหว่างไทยกับประเทศเพื่อนบ้านทั้งที่ถูกกฎหมายและผิดกฎหมายเป็นไปอย่างคึกคัก ดังนั้นหากมีการศึกษาในอนาคตที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงผลกระทบของการเคลื่อนย้ายแรงงานจากประเทศเพื่อนบ้านเข้ามาในประเทศไทย จึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจ

(5) การศึกษาถึงบทบาทของพ่อค้าปลีกระหว่างประเทศโดยเฉพาะในเขตอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงรายซึ่งมีพ่อค้าปลีกจากประเทศพม่า หาบสินค้าเข้ามาจำหน่ายในตลาดจำนวนมาก รวมถึงพ่อค้าชาวจีนในอำเภอเชียงแสน ซึ่งพื้นที่บริเวณนี้ในอนาคตอาจจะเป็นแหล่งที่มีแต่ผู้ประกอบการจากประเทศเพื่อนบ้าน ควรทำการศึกษาเพื่อหาแนวทางในการป้องกันและดำเนินการในส่วนที่เกี่ยวข้องต่อไป

(6) การศึกษาถึงผลกระทบที่ผู้บริโภคได้รับจากการเปิดเขตการค้าเสรี (FTA) และการสำรวจเกษตรกรในเขตที่มีพืชเศรษฐกิจที่สำคัญ ๆ ทั่วประเทศ ไม่เฉพาะภาคเหนือเท่านั้น

7. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

(1) การวิเคราะห์ผลกระทบในระดับมหภาคถึงผลกระทบของการจัดทำเขตการค้าเสรี โดยเฉพาะการสำรวจความคิดเห็นในระดับประเทศหรือการมีส่วนร่วมของชุมชนหรือประชากรในพื้นที่

(2) การกลุ่มตัวอย่างที่ทำการสำรวจส่วนมากไม่ทราบถึงข้อตกลงการค้าเสรีหรือดังนั้นควรมีการโฆษณาประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ให้เข้าถึงชุมชนระดับรากหญ้าอย่างแท้จริง

(3) เร่งปรับระบบการผลิตเกษตรปลอดภัยเพื่อเตรียมการรองรับความเปลี่ยนแปลงที่คาดว่าจะเกิดอย่างแน่นอนจากมาตรการด้านสุขอนามัยที่เข้มข้นมากขึ้นในอนาคตสำหรับสินค้าเกษตรที่จะนำเข้าไปยังจีน รวมทั้งต้องพัฒนาเกษตรกรให้สามารถพัฒนาสินค้าเกษตรให้มีคุณภาพสูงขึ้นเพื่อหลีกเลี่ยงการแข่งขันด้านราคากับสินค้าระดับเดียวกับจีน รวมทั้งต้องมีมาตรการด้านสุขอนามัยสำหรับสินค้าเกษตรนำเข้าด้วยเช่นกัน

(4) ควรมีการศึกษาวิจัยและพัฒนาให้สินค้าเกษตรไทยสามารถปรับตัวและสามารถแข่งขันกับจีนได้ ซึ่งอาจส่งเสริมการแปรรูปสินค้าเกษตรให้กลายเป็นสินค้าหลากหลายชนิดที่มีคุณภาพสูง ทำให้มีมูลค่าเพิ่มมากขึ้น เพื่อเป็นการหลีกเลี่ยงการขายสินค้าในตลาดล่างเช่นเดียวกับจีน เช่น ภาครัฐควรมีมาตรการอื่นๆ ที่นอกเหนือไปจาก การปลูกพืชทดแทน ทั้งนี้เพื่อที่จะสามารถทำให้เกษตรกรได้รับรู้ถึงความเคลื่อนไหวของสภาพการแข่งขันของสินค้า โดยเฉพาะพืชที่สำคัญ เช่น หอมหัวใหญ่ เพื่อเตรียมตัวรับมือกับการที่มีผลผลิตจากจีน หรือ

ฮอลแลนด์เข้ามาภายในประเทศเพิ่มความหลากหลายในผลผลิต หรือทางเลือกให้กับผู้บริโภคภายในประเทศมากขึ้น

(5) ควรมีความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชนในพื้นที่ภาคเหนือในการเจาะตลาดจีนตอนใต้ อันได้แก่ มณฑลยูนนานอย่างจริงจัง เพื่อทราบความต้องการที่แท้จริงของลูกค้าในตลาดดังกล่าว และแสวงหาสินค้าเกษตรที่โดดเด่นในพื้นที่ภาคเหนือเพื่อทดสอบตลาดและสร้างความสามารถในการแข่งขันอย่างยั่งยืนในระยะยาวต่อไป

(6) การบังคับใช้หรือปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการค้าในหมวดสินค้าอื่นๆ ที่นอกเหนือจากหมวดผักและผลไม้ทั้งนี้เพื่อให้ทันต่อสถานการณ์การค้าที่เปลี่ยนแปลงไป รวมไปถึงการบังคับใช้กฎหมายการคุ้มครองผู้บริโภคอย่างเข้มงวดเพื่อป้องกันสินค้าที่ไม่มีคุณภาพและเป็นอันตรายต่อสุขภาพของประชาชน เป็นต้น

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

สารบัญ

	หน้า
สารบัญตาราง	จ
สารบัญภาพ	ข
บทที่ 1 บทนำ	
1.1 ปัญหาที่ทำการวิจัย และความสำคัญของปัญหา	1-1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา	1-7
1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	1-7
1.4 นิยามศัพท์	1-7
1.5 ระเบียบวิธีวิจัย	1-8
1.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	1-10
บทที่ 2 สภาพพื้นที่ชายแดนในเขตภาคเหนือตอนบน	
2.1 ลักษณะทั่วไป	2-1
2.2 โครงสร้างเศรษฐกิจภาคเหนือ	2-2
2.3 การค้าต่างประเทศของภาคเหนือตอนบน	2-3
2.4 การค้าชายแดนระหว่างประเทศไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน	2-8
2.5 เส้นทางค้าชายแดน	2-16
บทที่ 3 การค้าชายแดนด้านจังหวัดเชียงราย	
3.1 ประวัติจังหวัดเชียงราย	3-1
3.2 ภาวะเศรษฐกิจของจังหวัดเชียงราย	3-3
3.3 การค้าชายแดนจังหวัดเชียงราย	3-12
3.4 จุดการค้าชายแดนจังหวัดเชียงราย	3-20
บทที่ 4 การค้าชายแดนด้านอำเภอแม่สาย	
4.1 ประวัติความเป็นมาของอำเภอแม่สาย	4-1
4.2 และสภาพทั่วไปของอำเภอแม่สาย	4-4
4.3 ช่องทางติดต่อการค้ากับประเทศสหภาพพม่า	4-6

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 4 การค้าชายแดนด้านอำเภอแม่สาย (ต่อ)	
4.4 พัฒนาการรูปแบบการค้าชายแดน	4-9
4.5 สภาพการค้าชายแดนด้านอำเภอแม่สายในปัจจุบัน	4-16
4.6 วิธีการค้าชายแดนด้านอำเภอแม่สาย	4-21
4.7 อัตราแลกเปลี่ยนและการชำระเงิน	4-28
4.8 รูปแบบการชำระเงินของการค้าชายแดนไทย - พม่าด้านอำเภอแม่สาย	4-23
บทที่ 5 การค้าชายแดนด้านอำเภอเชียงแสน	
5.1 ประวัติความเป็นมาของอำเภอเชียงแสน	5-1
5.2 สภาพทั่วไปของอำเภอเชียงแสน	5-2
5.3 พัฒนาการรูปแบบการค้าชายแดนอำเภอเชียงแสน	5-5
5.4 สภาพการค้าชายแดนของอำเภอเชียงแสนตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน	5-12
5.5 วิธีการค้าชายแดนไทย-จีนตอนใต้ด้านอำเภอเชียงแสน	5-20
5.6 รูปแบบการส่งออกของพ่อค้าชายแดนเชียงแสน	5-26
5.7 รูปแบบการนำเข้าของพ่อค้าชายแดนเชียงแสน	5-32
5.8 เส้นทางการค้าชายไทยไทย-จีนตอนใต้ด้านอำเภอเชียงแสน	5-39
5.9 รูปแบบการชำระเงินของการค้าชายแดนไทย - จีน	5-45
บทที่ 6 การค้าชายแดนด้านอำเภอเชียงของ	
6.1 ประวัติความเป็นมาของอำเภอเชียงของ	6-1
6.2 สภาพทั่วไปของอำเภอเชียงของ	6-4
6.3 เส้นทางการค้าชายแดนไทย - ลาวด้านอำเภอเชียงของ	6-8
6.4 สภาพเศรษฐกิจด้านอำเภอเชียงของ	6-11
6.5 สภาพการค้าชายแดนด้านอำเภอเชียงของ	6-13
6.6 วิธีการค้าชายแดนไทย - จีนตอนใต้ด้านอำเภอเชียงของ	6-20

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 7 วิธีการค้าและเส้นทางการขนส่งระหว่างไทย - จีนตอนใต้	
7.1 บทนำ	7-1
7.2 จุดสำคัญของการค้าชายแดนไทย - จีนตอนใต้	7-4
7.3 การขนส่งสินค้าชายแดนไทย - จีนตอนใต้	7-7
7.4 เส้นทางคมนาคมทางบก	7-11
7.5 เส้นทางคมนาคมทางน้ำ	7-25
7.6 ปัญหาและอุปสรรคของการค้าไทย - จีนตอนใต้ในแม่น้ำโขง	7-35
7.7 สถานภาพของการขนส่งในปัจจุบัน	7-47
7.8 ค่าใช้จ่ายในการขนส่งสินค้าระหว่างไทย - จีนตอนใต้	7-51
7.9 สถานการณ์การขนส่งจากไทยสู่จีนตอนใต้ในปัจจุบัน	7-53
บทที่ 8 ผลกระทบของการค้าชายแดนภาคเหนือจากข้อตกลงจัดตั้งการค้าเสรี	
8.1 ความเป็นมาของการเปิดเขตการค้าเสรีไทย-จีน	8-1
8.2 กรอบข้อตกลงการค้าเสรีระหว่างอาเซียนจีน และข้อตกลงทวิภาคีระหว่างไทย-จีน	8-2
8.3 สภาพการค้าสินค้าผักผลไม้ระหว่างไทย-จีน	8-12
8.4 ผลกระทบการเปิด FTA ต่อสภาพการค้าชายแดนภาคเหนือไทย-จีน รอบ 3 ปี (2546-2548)	8-21
8.5 สินค้านำเข้า/ส่งออก ไทย-จีน ในรอบ 3 ปี FTA (2546-2548)	8-34
8.6 สถานการณ์การค้าผักผลไม้ระหว่างภาคเหนือของไทยกับจีนตอนใต้	8-39
บทที่ 9 ผลกระทบของการค้าชายแดนภาคเหนือจากข้อตกลงจัดตั้งการค้าเสรี	
9.1 ผู้ประกอบการค้าชายแดน	9-1
9.2 เกษตรกร	9-17

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 10 สรุปผลการศึกษา และข้อเสนอแนะ	
10.1 การค้าชายแดนภาคเหนือตอนบน	10-1
10.2 ผลกระทบของการค้าชายแดนภาคเหนือจากข้อตกลงจัดตั้งการค้าเสรี (Free Trade Area: กรณีความตกลงเร่งลดภาษีผักและผลไม้ระหว่าง ไทย-จีน (Early Harvest)	10-7
10.3 ข้อเสนอแนะ	10-10
เอกสารอ้างอิง	11-1
ภาคผนวก	
ภาคผนวก 1 จุดผ่านแดนและการค้าชายแดน	12-1
ภาคผนวก 2 สถิติสินค้านำเข้า – ส่งออกทางด้านศุลกากรแม่สาย	12-8
ภาคผนวก 3 ท่าเรือเชียงแสน	12-13
ภาคผนวก 4 ข้อตกลงว่าด้วยการขนส่งข้ามพรมแดน	12-17
ภาคผนวก 5 ความตกลงว่าด้วยการเดินเรือพาณิชย์ในแม่น้ำ ล้านช้าง – แม่โขง ระหว่างรัฐบาลแห่งสาธารณรัฐ ประชาชนจีน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว	12-24
ภาคผนวก 7 เอกสารแนบท้าย Output ที่ได้จากโครงการ	12-35

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1.1	สถิติมูลค่าการค้าชายแดนด้านจังหวัดเชียงราย	1-2
1.2	การค้าชายแดนของภาคเหนือ	1-4
1.3	สัดส่วนของการค้าชายแดนที่ผ่านด่านศุลกากรต่างๆ ในภาคเหนือ	1-5
2.1	ผลิตภัณฑ์รายภาค (Gross Regional Product: GRP) และรายได้ต่อหัว (PER CAPITA) ตามราคาตลาด ปี 2547 ของไทย	2-1
2.2	การค้าระหว่างประเทศที่ผ่านด่านศุลกากรภาคเหนือ	2-4
2.3	สัดส่วนของการค้าระหว่างประเทศที่ผ่านด่านศุลกากรในภาคเหนือ	2-5
2.4	อัตราการเติบโตของการค้าระหว่างประเทศที่ผ่านด่านศุลกากรในภาคเหนือ	2-6
2.5	มูลค่าการค้าชายแดนภาคเหนือตอนบน	2-11
2.6	สัดส่วนของการค้าชายแดนที่ผ่านด่านศุลกากรต่างๆ ในภาคเหนือ	2-12
2.7	มูลค่าการค้าชายแดนในภาคเหนือตอนบน	2-13
2.8	สัดส่วนของมูลค่าการค้าชายแดนที่ผ่านด่านศุลกากรต่างๆ ในภาคเหนือ	2-13
2.9	อัตราการเติบโตของการค้าและมูลค่าการค้าชายแดนในภาคเหนือตอนบน	2-14
2.10	สรุปจำนวนจุดการค้าชายแดน และจุดการค้าชายแดนที่สำคัญในเขตภาคเหนือ	2-17
3.1	ผลิตภัณฑ์รวมตามราคาตลาดของจังหวัดเชียงราย (GPP at current prices)	3-5
3.2	อัตราการเปลี่ยนแปลงของผลิตภัณฑ์จังหวัดเชียงรายตามราคาปัจจุบัน	3-6
3.3	ผลิตภัณฑ์จังหวัดเชียงรายตามราคาปี 2531	3-7
3.4	อัตราการเปลี่ยนแปลงของผลิตภัณฑ์จังหวัดเชียงรายตามราคาปี 2531	3-8
3.5	อัตราการเติบโตโดยเฉลี่ยของผลิตภัณฑ์จังหวัดมวบรวม (Gross Provincial Product GPP) จำแนกตามสาขาการผลิต พ.ศ. 2540 - 2547	3-10
3.6	รายได้เฉลี่ย (Per capita income) ของ 17 จังหวัดภาคเหนือ	3-11
3.7	สถิติผลการจับกุมสินค้าลักลอบนำเข้าของด่านศุลกากรในพื้นที่จังหวัดเชียงราย	3-13

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่		หน้า
3.8	มูลค่าการค้าชายแดนของจังหวัดเชียงราย	3-14
3.9	อัตราการเปลี่ยนแปลงของมูลค่าการค้าชายแดนของจังหวัดเชียงราย	3-23
3.10	มูลค่าการค้าแยกตามรายประเทศของจังหวัดเชียงราย	3-24
4.1	มูลค่าสินค้านำเข้า - ส่งออกผ่านด่านศุลกากรแม่สาย ปีงบประมาณ 2539 - 2548	4-14
4.2	สถิติการนำเข้า / ส่งออก 10 อันดับแรกปีงบประมาณ 2548	4-17
4.3	ผู้ส่งออกผ่านด่านชายแดนอำเภอแม่สาย	4-20
4.4	ผู้นำเข้าผ่านด่านชายแดนอำเภอแม่สาย	4-21
4.5	มูลค่าการส่งออกและความถี่ในการซื้อสินค้า	4-22
4.6	ค่าใช้จ่ายการขนส่งสินค้า	4-23
5.1	มูลค่าการนำเข้า-ส่งออกไทย-จีนตอนใต้ด่านอำเภอเชียงแสน ปี 2541 - 2548	5-6
5.2	ดุลการค้าและมูลค่าการค้าชายแดนด่านอำเภอเชียงแสน ปี 2541 - 2548	5-6
5.3	สัดส่วนการค้าชายแดนไทยกับประเทศเพื่อนบ้านด่านอำเภอเชียงแสน ปี 2541 - 2548	5-7
5.4	อัตราการขยายตัวของการค้าชายแดนไทย-จีนตอนใต้ด่านอำเภอเชียงแสน	5-9
5.5	มูลค่าการค้าไทย-จีนตอนใต้ ผ่านด่านศุลกากรเชียงแสน	5-10
5.6	ปริมาณของแอปเปิ้ลในมณฑลต่างๆ ของจีนปี 2545	5-15
5.7	ปริมาณของสาหร่ายในมณฑลต่างๆ ของจีนปี 2545	5-17
5.8	มูลค่าสินค้า FTA นำเข้า ณ ด่านศุลกากรเชียงแสน	5-18
5.9	สินค้านำเข้า - ส่งออก 10 อันดับ ณ ด่านศุลกากรเชียงแสน ประจำปีงบประมาณ 2548	5-19
5.10	โครงสร้างผู้ส่งออกสินค้าผ่านด่านชายแดนในภาคเหนือ	5-20
5.11	ผู้ส่งออกจำแนกตามมูลค่าการส่งออก	5-21
5.12	ความถี่และมูลค่าการส่งออกสินค้า	5-30
5.13	ระยะเวลาการส่งมอบสินค้าถึงเมืองปลายทางในจีน	5-30
5.14	โครงสร้างผู้นำเข้าสินค้าผ่านด่านชายแดนในภาคเหนือ	5-34

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
5.15 ผู้นำเข้าจำแนกตามมูลค่าการนำเข้า	5-35
5.16 ระยะเวลาการรับมอบสินค้าจากเมืองคันทงในจีน	5-39
6.1 การค้าชายแดนไทย-ลาวด้านอำเภอเชียงของจังหวัดเชียงราย	6-14
6.2 อัตราการเติบโตของมูลค่าการค้าชายแดนไทย-ลาวด้านอำเภอเชียงของ	6-15
6.3 แสดงมูลค่าสินค้านำเข้าส่งออกกับประเทศ สปป.ลาว ด้านจังหวัดเชียงราย 10 อันดับ ปี 2546	6-16
6.4 สินค้านำเข้าจาก สปป.ลาว 10 อันดับ ระหว่างเดือน มกราคม - ธันวาคม 2547	6-17
6.5 สินค้าส่งออกสู่ สปป.ลาว 10 อันดับ ระหว่างเดือน มกราคม - ธันวาคม 2547	6-18
6.6 ท่าเรือเชียงของ - ท่าเรือจันท	6-29
7.1 สถานะภาพของเขื่อนต่าง ๆ ในโครงการของจีน	7-40
7.2 ปฏิทินการเปิดน้ำในเขื่อนของจีนเดือนธันวาคม 2548 - มิถุนายน 2549	7-45
7.3 ระยะทางและเวลาเดินเรือสินค้าระหว่างไทยกับมณฑลยูนนาน (โดยประมาณ)	7-48
7.4 สถิติปริมาณเรือ รถบรรทุก และปริมาณสินค้า เปรียบเทียบปีงบประมาณ 2548 และ 2549 ณ ท่าเรือเชียงแสน	7-50
7.5 ค่าใช้จ่ายในการขนส่งสินค้า	7-52
8.1 การลดภาษีสินค้าในสินค้าปกติสำหรับจีนและอาเซียนเดิม 6 ประเทศ	8-5
8.2 การลดภาษีสินค้าในสินค้าปกติสำหรับอาเซียนใหม่ 4 ประเทศ (เวียดนาม ลาว เขมร พม่า) และจีน	8-6
8.3 สรุปกำหนดการเปิดเสรี	8-10
8.4 มูลค่าการค้าผัก-ผลไม้ไทยจีนช่วงเดือนตุลาคม 2546 - กันยายน 2548	8-13
8.5 มูลค่าการค้าผัก-ผลไม้ไทย-จีนช่วงเดือนตุลาคม 2546 - กันยายน 2548	8-14
8.6 สินค้าส่งออกสำคัญจากไทยไปจีน: ตอนที่ 07 (ผัก)	8-17
8.7 สินค้านำเข้าสำคัญของไทยจากจีน: ตอนที่ 07 (ผัก)	8-18

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
8.8	สินค้าส่งออกสำคัญจากไทยไปจีน: ตอนที่ 08 (ผลไม้)
8.9	สินค้านำเข้าสำคัญของไทยจากจีน: ตอนที่ 08 (ผลไม้)
8.10	มูลค่าการค้าไทย-จีนตอนใต้ปี 2545-2548
8.11	มูลค่าการค้าชายแดนไทย-จีนตอนใต้
8.12	มูลค่าการค้าชายแดนจากประเทศจีนผ่านท่าเรือเชียงแสน จังหวัดเชียงราย
8.13	อัตราการเติบโตของการค้าชายแดนไทย-จีน
8.14	การเปลี่ยนแปลงของมูลค่าการค้าชายแดนรายเดือนปี 2546
8.15	มูลค่าการค้าชายแดนรายเดือนปี 2547
8.16	มูลค่าการค้าชายแดนรายเดือนปี 2548
8.17	รายการสินค้านำเข้า-ส่งออกไทย-จีนประเภทผัก/ผลไม้ 10 อันดับ
8.18	รายการสินค้านำเข้า-ส่งออกไทย-จีนประเภทผัก/ผลไม้ 10 อันดับ ของด่านอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ปี 2547 (มกราคม-ธันวาคม)
8.19	รายการสินค้านำเข้า-ส่งออกไทย-จีนประเภทผัก/ผลไม้ 10 อันดับ ของด่านอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ปี 2548 (มกราคม-ธันวาคม)
8.20	มูลค่าการส่งออกและนำเข้าผักและผลไม้ (07-08) ระหว่างไทย - จีน
9.1	ข้อมูลทั่วไปของผู้ประกอบการค้าชายแดน
9.2	ประเภทธุรกิจการค้าชายแดน
9.3	ประเภทสินค้าของผู้ประกอบการค้าชายแดน
9.4	ประเทศคู่ค้าของผู้ประกอบการค้าชายแดน
9.5	ช่องทางการประกอบธุรกิจ
9.6	การส่งสินค้าออกทางแม่น้ำโขง
9.7	การส่งสินค้าออกทางรถยนต์
9.8	การนำเข้าสินค้าทางแม่น้ำโขง
9.9	การนำเข้าสินค้าทางรถยนต์
9.10	ระยะเวลาการประกอบธุรกิจ
9.11	ระยะเวลาการดำเนินธุรกิจกับคู่ค้า
9.12	รูปแบบของการรับ/ชำระเงิน
9.13	เอกสารที่ใช้ในการประกอบธุรกิจ

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่		หน้า
9.14	มูลค่าของสินค้าหรือธุรกิจต่อเดือน	9-13
9.15	การเก็บสินค้าของผู้ประกอบการค้าชายแดน	9-13
9.16	รายได้ของธุรกิจการค้าชายแดน	9-14
9.17	ข้อมูลทั่วไปของเกษตรกร	9-17
9.18	ลักษณะของสินค้าทางการเกษตร	9-19
9.19	ผู้รับซื้อสินค้าของเกษตรกร	9-20
9.20	ลักษณะการรับซื้อผลผลิตทางการเกษตร	9-21
9.21	ประเทศที่รับซื้อผลผลิตทางการเกษตร	9-21
9.22	รูปแบบการติดต่อกับผู้รับซื้อผลผลิต	9-22
9.23	การกำหนดราคาซื้อของเกษตรกร	9-23
9.24	แหล่งเงินทุนในการเพาะปลูก	9-24
9.25	ระยะเวลาที่ทำการเกษตร	9-25
9.26	ระยะเวลาที่ค้าขายกับผู้รับซื้อผลผลิต	9-25
9.27	การจ่ายชำระค่าสินค้า	9-26
9.28	รูปแบบของการรับชำระเงิน	9-26
9.29	มูลค่าของผลผลิต	9-27
9.30	การจัดเก็บพืชผลทางการเกษตร	9-27
9.31	รายได้ของเกษตรกร	9-28
9.32	ปัญหาและอุปสรรคของเกษตรกรภายหลังจากมีข้อตกลง FTA	9-29
9.33	ภาพรวมของปัญหาและอุปสรรคของเกษตรกรภายหลังจากข้อตกลง	9-34
9.34	ความรู้และความเข้าใจของเกษตรกรในนโยบายการค้า	9-35
9.35	การทราบเรื่องการเปิดเขตการค้าเสรี	9-36
9.36	การทราบข้อมูลเกี่ยวกับเขตการค้าเสรี	9-36
9.37	ความคิดเห็นเกี่ยวกับการทำข้อตกลงการค้าเสรี (FTA) ระหว่างไทย-จีน	9-37
9.38	ผลกระทบของการเปิดเขตการค้าเสรีต่อการผลิตสินค้า	9-38
9.39	การเปรียบเทียบปริมาณการค้าก่อนและหลังการเปิดเขตการค้าเสรี	9-39
9.40	ความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับข้อตกลงการจัดตั้งเขตการค้าเสรี (FTA)	9-40

สารบัญรูป

รูปที่		หน้า
3.1	ผลิตภัณฑ์มวลรวมของจังหวัดเชียงราย	3-9
3.2	แนวโน้มผลิตภัณฑ์จังหวัดของจังหวัดเชียงราย	3-10
3.3	มูลค่าการค้าชายแดนรวมด้านจังหวัดเชียงรายปี 2535 – 2548	3-13
3.4	อัตราการเปลี่ยนแปลงของการค้าชายแดนของจังหวัดเชียงราย	3-14
3.5	แผนที่แสดงลักษณะภูมิประเทศของการค้าชายแดนจังหวัดเชียงราย	3-20
4.1	ที่ว่าการอำเภอแม่สาย ณ วันที่ 1 พฤษภาคม 2493	4-3
4.2	พื้นที่อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย	4-4
4.3	สะพานข้ามแม่น้ำสายแห่งที่ 2	4-6
4.4	ด่านชายแดนแม่สาย	4-8
4.5	ด่านท่าขี้เหล็กของพม่า	4-9
4.6	แสดงมูลค่าสินค้านำเข้า-ส่งออก ปีงบประมาณ 2539-2548	4-15
	ด่านศุลกากรแม่สาย	
4.7	ตลาดต๋อยวาว อำเภอแม่สาย	4-16
4.8	กรณีการส่งออกสินค้าที่พ่อค้าชายแดนเป็นผู้รวบรวมสินค้า	4-25
4.9	พ่อค้าชายแดนในพื้นที่อำเภอแม่สายทำหน้าที่เป็นคนกลางรวบรวมสินค้า	4-26
4.10	ผู้ผลิตจากส่วนกลาง ดำเนินการติดต่อค้าขายกับคู่ค้าชาวพม่าโดยตรง	4-27
4.11	การจำหน่ายตรงจากร้านค้าในแม่สาย	4-28
4.12	แสดงการชำระเงินค่าสินค้าและรับสินค้าของพ่อค้าส่งออกชายแดนไทย	4-29
4.13	การส่งออกและการรับชำระค่าวัสดุก่อสร้างของผู้ประกอบการ	4-31
4.14	การส่งออกสินค้าของผู้ส่งออกประเทศพม่า	4-32
4.15	สัดส่วนการชำระเงินค่าสินค้าชายแดนไทย-พม่า	4-34
4.16	การชำระเงินผ่านระบบการหักบัญชี	4-35
4.17	การชำระเงินผ่านระบบหักบัญชี	4-36
4.18	การชำระค่าสินค้าด้วยเงินบาท	4-38
4.19	การชำระเงินด้วยการเปิด L/C กรณีพ่อค้าพม่านำเข้าสินค้าจากไทย	4-41
4.20	การชำระค่าสินค้าผ่านบัญชีเงินบาททั่วไป	4-42

สารบัญรูป (ต่อ)

รูปที่		หน้า
5.1	มูลค่าการค้าไทย-จีนตอนใต้ ผ่านด่านศุลกากรเชียงแสน	5-11
5.2	แผนที่อาณาเขตติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้านและเส้นทางในการขนส่งสินค้า	5-12
5.3	ปริมาณของแอปเปิ้ลในมณฑลต่างๆ ของจีนปี 2545	5-14
5.4	ปริมาณของสาหร่ายในมณฑลต่างๆ ของจีนปี 2545	5-16
5.5	พ่อค้าชายแดนทำหน้าที่เป็นตัวแทนหรือนายหน้าในการรวบรวมสินค้า	5-27
5.6	พ่อค้าชายแดนในพื้นที่ทำหน้าที่นายหน้า (Broker)	5-28
5.7	ผู้ผลิตจากส่วนกลางดำเนินการติดต่อค้าขายกับคู่ค้าจีนโดยตรง	5-28
5.8	พ่อค้าจีนนำสินค้าเข้ามาในไทยและหาซื้อสินค้ากลับจีน	5-29
5.9	แสดงเส้นทางการเดินเรือและขนส่งสินค้าจากเชียงแสนสู่จีนตอนใต้	5-32
5.10	ผู้นำเข้าไทยเข้าไปรับซื้อสินค้าจากคู่ค้าในประเทศจีนโดยตรง	5-36
5.11	ผู้ส่งออกจีนนำสินค้าเข้ามาขายโดยตรงที่ฝั่งไทย	5-37
5.12	ตัวแทนขายจากจีน ขนส่งและขายสินค้าให้แก่พ่อค้าไทยบริเวณชายแดน	5-37
5.13	ผู้นำเข้าไทยจ้างโรงงานผลิตสินค้าในจีน	5-38
5.14	การหักบัญชีคู่ค้า	5-49
5.15	การหักบัญชีระหว่างกลุ่มพ่อค้าหรือจับคู่ชำระเงิน	5-51
5.16	การชำระค่าสินค้าผ่านตลาดแลกเปลี่ยนเงินนอกระบบ	5-54
5.17	การชำระค่าสินค้าด้วยเงินสด	5-57
5.18	การชำระค่าสินค้าด้วยเงินสด (บาทและหยวน)	5-61
5.19	การชำระเงินโดยการเปิดเลตเตอร์ออฟเครดิต (L/C)	5-63
6.1	เส้นทางการค้าชายแดนด้านอำเภอเชียงของ-เชียงราย	6-3
6.2	เส้นทางการค้าชายแดนไทย-พม่า-ลาว-จีนตอนใต้	6-4
6.3	ชายแดนไทยด้านอำเภอเชียงของ-เมืองห้วยทราย สปป.ลาว	6-6
6.4	แผนที่อำเภอเชียงของ	6-7
6.5	ด่านสากลที่เมืองห้วยทราย แขวงบ่อแก้ว ของ ส.ป.ป.ลาว	6-10
6.6	ศักยภาพในการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมที่จังหวัดเชียงราย	6-13

สารบัญรูป (ต่อ)

รูปที่		หน้า
6.7	แสดงการค้าชายแดนไทย-ลาวด้านอำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย (2549)	6-14
6.8	ตลาดจำหน่ายสินค้าจีนที่แขวงบ่อแก้ว (ตลาดไม่ถาวร)	6-19
6.9	ตลาดจำหน่ายสินค้าจีนที่กำลังทำการก่อสร้าง (ตลาดถาวร)	6-20
6.10	จุดขนถ่ายสินค้าบริเวณท่าเทียบเรือเชียงของ (ตุลาคม 2548)	6-21
6.11	การส่งออกจากไทยไป สปป.ลาว อ.เชียงของ – ห้วยทราย แขวงบ่อแก้ว	6-25
6.12	การนำเข้าสินค้าจากสปป.ลาว ด้านอำเภอเชียงของ	6-27
7.1	เส้นทางการค้าชายแดนไทย-จีนในอดีต	7-2
7.2	จุดการค้าและเส้นทางคมนาคมระหว่างภาคเหนือตอนบนและจีนตอนใต้	7-6
7.3	สภาพเส้นทางช่วงแม่สาย-เชียงตุง-เชียงรุ่ง (จิงหง): R3W	7-12
7.4	ระยะทางจากแม่สาย-คุนหมิง	7-13
7.5	สภาพตลาดเมืองลา ชายแดนพม่า-จีน	7-15
7.6	ด่านตรวจสินค้าทำขึ้นเหล็ก-เชียงตุง	7-16
7.7	สภาพเส้นทางช่วงแม่สาย-เชียงตุง	7-17
7.8	ด่านเก็บค่าผ่านทาง (Toll Gate) เมืองเชียงตุง	7-17
7.9	สภาพชุมชนในเมืองเชียงตุง	7-18
7.10	ทางเข้าตลาดในเมืองเชียงตุง	7-18
7.11	สินค้าที่วางขายในตลาดเชียงตุง	7-19
7.12	สภาพเส้นทางช่วงเชียงตุง-ต้าหลี่	7-19
7.13	ด่านชายแดนระหว่างพม่าที่เมืองลากับ จีนที่เมืองต้าลอ	7-20
7.14	เส้นทางการคมนาคมระหว่างไทย-จีนตอนใต้	7-22
7.15	สภาพการก่อสร้างเส้นทาง R3E ช่วงที่ 1	7-23
7.16	สภาพการก่อสร้างเส้นทาง R3E ช่วงที่ 2	7-24
7.17	ท่าเรือกว๋นเล่ย์ของจีน	7-30
7.18	สภาพการขนส่งในแม่น้ำโขงจากจีนมาไทยใช้เวลา 1 วัน	7-32
7.19	การเดินทางขาขึ้นจากไทยไปยังจีนตอนใต้ใช้เวลา 2 วัน	7-33
7.20	ท่าเรือจิงหง เขตปกครองพิเศษสิบสองปันนา	7-33

สารบัญรูป (ต่อ)

รูปที่	หน้า
7.21 ที่ตั้งท่าเรือในแม่น้ำโขง	7-34
7.22 แนวระเบิดเกาะแก่งในแม่น้ำโขง	7-37
7.23 เชื้อนที่จะสร้างกันแม่น้ำโขงตอนบน	7-39
7.24 โครงการพัฒนาเชื้อนในจีน	7-41
7.25 เชื้อนจังหวัดที่กำลังก่อสร้าง	7-42
7.26 การพัฒนาท่าเรือของจีน	7-42
7.27 ระดับน้ำในแม่น้ำโขงที่ทำเรือเชียงแสน ณ วันที่ 31 มีนาคม 2549	7-43
7.28 ระดับน้ำในแม่น้ำโขง ณ วันที่ 5 เมษายน 2549	7-44
7.29 ระดับน้ำในแม่น้ำโขง ณ วันที่ 1 พฤษภาคม 2549	7-44
7.30 ปริมาณการขนส่งผ่านท่าเรือเชียงแสน	7-49
7.31 สภาพของเมืองเงินก่งที่กำลังมีการสร้างเมืองใหม่	7-55
7.32 แผนผังแสดงสภาพเส้นทางสู่จีนตอนใต้	7-58
7.33 เส้นทางที่กำลังก่อสร้างช่วงเมืองเชียงรุ่ง-ซือเหมา	7-59
7.34 การขุดเจาะอุโมงค์ช่วงเส้นทางจากเชียงรุ่ง-คูนหมิง	7-59
7.35 เส้นทางหลวง 6 เลนช่วงเมืองซือเหมา-คูนหมิงที่สร้างเสร็จแล้ว	7-60
7.36 เส้นทางที่มุ่งตรงเข้าสู่คูนหมิง	7-60
7.37 เส้นทาง 2 เลนที่มีความลาดชันช่วงเมืองซือเหมา-คูนหมิง	7-61
7.38 ศูนย์กลางรถบรรทุกอิสระเมืองคูนหมิง (ก)	7-61
7.39 ศูนย์กลางรถบรรทุกอิสระเมืองคูนหมิง (ข)	7-62
8.1 มูลค่าการส่งออก นำเข้า และดุลการค้าของไทย ในช่วงเดือนตุลาคม-กันยายน เปรียบเทียบระยะเวลา ก่อน FTA – หลัง FTA 1 ปี – หลัง FTA 2 ปี (ตอนที่ 07 ผัก)	8-15
8.2 มูลค่าการส่งออก นำเข้า และดุลการค้าของไทย ในช่วงเดือนตุลาคม – กันยายน เปรียบเทียบระยะเวลา ก่อน FTA – หลัง FTA 1 ปี – หลัง FTA 2 ปี (ตอนที่ 08 ผลไม้)	8-16
8.3 มูลค่าการค้าไทย-จีนตอนใต้ปี 2545-2548	8-21
8.4 มูลค่าการค้าชายแดนไทย-จีนตอนใต้	8-22
8.5 อัตราการเติบโตของการค้าชายแดนไทย-จีน	8-25
8.6 มูลค่าการค้าชายแดนรายเดือนปี 2546	8-27

สารบัญรูป (ต่อ)

รูปที่		หน้า
8.7	เปรียบเทียบอัตราการเปลี่ยนแปลงของการค้าชายแดนไทย-จีนตอนใต้ ปี 2546	8-28
8.8	เปรียบเทียบการส่งออก-นำเข้าไทย-จีนตอนใต้ปี 2547	8-30
8.9	เปรียบเทียบอัตราการเปลี่ยนแปลงของการค้าชายแดนไทย-จีนตอนใต้ ปี 2547	8-31
8.10	เปรียบเทียบอัตราการเปลี่ยนแปลงของการค้าชายแดนไทย-จีนตอนใต้ ปี 2548	8-33
8.11	อัตราการเปลี่ยนแปลงของการค้าชายแดนไทย-จีน ปี 2548	8-33

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
 Copyright© by Chiang Mai University
 All rights reserved

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ปัญหาที่ทำการวิจัย และความสำคัญของปัญหา

การค้าชายแดนตามคำจำกัดความของกรมการค้าต่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์ (2529) หมายถึง การค้าที่เกิดขึ้นในรูปแบบต่างๆ ของประชาชนหรือผู้ประกอบการค้าที่มีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัด อำเภอ หมู่บ้าน ที่มีพรมแดนติดกับประเทศเพื่อนบ้าน ได้ทำการซื้อ ขาย แลกเปลี่ยนสินค้า ระหว่างประชาชนที่อยู่อาศัยตามบริเวณชายแดนของทั้งสองฝ่าย โดยมีมูลค่าทางการค้าครั้งละไม่มากนัก ส่วนใหญ่เป็นสินค้าที่มีความจำเป็นต่อชีวิตประจำวัน เช่น สินค้าอุปโภคและบริโภค สินค้าเกษตรบางชนิดและสินค้าที่หาได้จากธรรมชาติ เช่น ขอบป่า ซากสัตว์ เป็นต้น เป็นการค้าที่มีกรรมวิธีไม่ยุ่งยากและมีความสะดวกรวดเร็ว ซึ่งลักษณะของการค้าชายแดนของประเทศไทยในปัจจุบันจะแบ่งได้เป็น 3 ลักษณะใหญ่ คือ การค้าชายแดนที่แท้จริงของประชาชนที่อยู่อาศัยบริเวณชายแดนของทั้งสองฝ่าย ซึ่งมักเป็นการค้าขายแลกเปลี่ยนของกินของใช้ที่จำเป็นและมีมูลค่าไม่มากนัก การค้าแบบแลกเปลี่ยนที่มีลักษณะกระทำกันเองไม่ผ่านระบบราชการหรือการค้าที่ไม่ผ่านพิธีการทางศุลกากร ซึ่งถือว่าการลักลอบค้าหรือการค้าที่ผิดกฎหมาย ที่อาจมีกลุ่มทุนการเมืองและอิทธิพลหนุนหลัง และเป็นการค้าที่แอบแฝง ปิดบัง ไม่ยอมรับให้เป็นกิจกรรมของเศรษฐกิจในระบบ ทั้งๆ ที่กิจกรรมเหล่านี้เป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดการผลิต รายได้ การจ้างงาน และใช้ทรัพยากรเช่นเดียวกับกิจกรรมเศรษฐกิจในระบบทั่วไป และการค้าผ่านชายแดน (Cross-border trade) ที่มีลักษณะคล้ายกับการค้าระหว่างประเทศทั่วไป ซึ่งการค้าลักษณะนี้ได้กลายเป็นด้านหลักของการค้าชายแดนในปัจจุบัน ที่มีมูลค่านำเข้า-ส่งออกสูง และทำในรูปแบบของบริษัทหรือนิติบุคคล

สำหรับการค้าชายแดนบริเวณภาคเหนือตอนบนในพื้นที่ของจังหวัดเชียงราย ที่มีการค้ากับประเทศพม่า ลาว และจีน (ตอนใต้) พบว่าปริมาณการค้าที่ผ่านพิธีการศุลกากรในปี 2535 มีมูลค่ารวมทั้งสิ้น 1,111.89 ล้านบาท จำแนกเป็นการนำเข้า 17.63 ล้านบาท และการส่งออก 1,094.26 ล้านบาท ซึ่งประเทศไทยได้เปรียบดุลการค้า 1,111.89 ล้านบาท เมื่อเปรียบเทียบกับปริมาณการค้าในปี 2548 ที่มีมูลค่าการค้ารวม 10,810.83 ล้านบาท จำแนกเป็นการนำเข้า 1,870.19 ล้านบาท และการส่งออก 8,940.64 ล้านบาท ทำให้ประเทศไทยได้เปรียบดุลการค้าในปี 2548 จำนวน 7,070.45 ล้านบาท ดังแสดงในตารางที่ 1.1 โดยมีสินค้านำเข้าที่สำคัญคือ โคและกระบือมีชีวิต ไม้แปรรูป ถ่านหินลิกไนท์ แอปเปิ้ลสด สาลี่สด ฯลฯ ส่วนสินค้าส่งออกที่สำคัญคือ น้ำมันเชื้อเพลิง ลำไยอบแห้ง สินค้าอุปโภคบริโภค ยางรถยนต์ วัสดุก่อสร้าง ฯลฯ

ตารางที่ 1.1 สถิติมูลค่าการค้าชายแดนด้านจังหวัดเชียงราย

หน่วย: ล้านบาท

ปี	การส่งออก	การนำเข้า	ดุลการค้า	มูลค่ารวม
2535	1,094.26	17.63	1,111.89	1,111.89
2536	1,581.96	120.88	1,702.84	1,702.84
2537	1,839.02	227.03	2,066.05	2,066.05
2538	1,969.98	135.98	2,105.96	2,105.96
2539	2,338.99	266.39	2,605.38	2,605.38
2540	2,952.37	252.8	3,205.17	3,205.17
2541	2,601.13	625.61	3,226.74	3,226.74
2542	2,818.60	965.2	3,783.80	3,783.80
2543	3,780.29	841.49	4,621.78	4,621.78
2544	3,612.43	1,107.18	4,719.61	4,719.61
2545	4,379.98	975.75	5,354.73	5,355.73
2546	5,299.90	1,575.19	6,875.09	6,875.09
2547	5259.62	2117.97	7377.59	7,377.59
2548	8,940.64	1,870.19	7,070.45	10,810.83

ที่มา: สำนักงานพาณิชย์จังหวัดเชียงราย

จากมูลค่าการค้าในตารางที่ 1.1 แสดงให้เห็นถึงการเพิ่มขึ้นของมูลค่าการค้าชายแดนบริเวณพื้นที่จังหวัดเชียงรายในช่วงสิบห้าปีที่ผ่านมาว่ามีการขยายตัวเพิ่มขึ้นอย่างมากประกอบกับแนวโน้มการค้าชายแดนของจังหวัดเชียงรายที่จะเปลี่ยนแปลงไปอันเนื่องมาจากนโยบายทางภาครัฐเกี่ยวกับการค้าระหว่างประเทศไทยกับประเทศจีนที่จะมีความสำคัญเพิ่มมากขึ้น นั่นคือข้อตกลงจัดตั้งเขตการค้าเสรี (Free Trade Area: FTA) ระหว่างไทย-จีน ซึ่งมีผลบังคับใช้ตั้งแต่เดือนตุลาคม 2546 ตามประกาศกระทรวงการคลังที่ กค 0518/ว.1310 ลงวันที่ 1 ตุลาคม 2546 โดยตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2546 ไทยและจีนได้เริ่มลดภาษีระหว่างกันลงเหลือ 0% ในสินค้า 2 รายการแรก คือ ผัก (HS 07) กับผลไม้ (HS 08) และการภายใต้ความตกลงเร่งลดภาษีในสินค้าที่มีความพร้อม (early harvest) และการบรรลุข้อตกลงเขตการค้าเสรีระหว่างกลุ่มอาเซียนกับจีน ในวันที่ 1 มกราคม 2547 โดยทั้งอาเซียนและจีนจะต้องปฏิบัติตามพันธกรณี ภายใต้ความตกลงเขตการค้าเสรีระหว่างอาเซียน-จีน โดยจะต้องเริ่มลดภาษีสินค้าตั้งแต่รายการที่ 01-08 ลงเหลือร้อยละ 0 ภายในปี 2549 ประกอบไปด้วย สัตว์มีชีวิต เนื้อสัตว์ ปลา ผลิตภัณฑ์นม ผลิตภัณฑ์สัตว์อื่น ต้นไม้ ผักสด และผลไม้สด

นอกจากนี้การจัดอุปสรรคทางการค้าชายแดนที่เป็นรูปธรรม เช่น การปฏิสังขรณ์ปรับปรุงร่องน้ำของแม่น้ำโขงตอนบนที่มีระยะทางรวมทั้งสิ้น 331 กิโลเมตร ซึ่งเสร็จสิ้นเมื่อวันที่ 15 เม.ย. 2546 (การศึกษาการปรับปรุงร่องน้ำเพื่อการเดินเรือพาณิชย์ในแม่น้ำล้านช้าง-แม่น้ำโขง, 2547) ส่งผลให้การขนส่งสินค้าทางเรือจะได้สะดวกยิ่งขึ้น และจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 ที่ได้กำหนดยุทธศาสตร์ของการพัฒนาพื้นที่ชายแดน เพื่อเพิ่มความเข้มแข็งและโอกาสทางเศรษฐกิจของพื้นที่เมือง ชุมชนและคนในพื้นที่ จึงได้มีการกำหนดให้จังหวัดเชียงรายเป็นสถานที่ที่เหมาะสมที่จะเป็นที่ตั้งของเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน โดยให้อำเภอแม่สาย และอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย เป็นสองในสามเมืองสำหรับโครงการนำร่องตามมติของคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 19 มีนาคม 2545 (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2546: ออนไลน์)

จากสถิติการค้าชายแดนระหว่างไทยกับประเทศเพื่อนบ้านในอดีตนั้นมีวัตถุประสงค์เพื่อการแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างท้องถิ่นของประชาชนในเขตชายแดนที่ติดต่อกันเท่านั้น แต่หลังจากที่ความสัมพันธ์ของไทยกับประเทศเพื่อนบ้านมีความสัมพันธ์ในลักษณะที่ติดต่อกันทางด้านการเมือง และการค้า รวมถึงด้านอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยภายหลังการเปิดจุดการค้ากับประเทศสหภาพพม่าและลาวแล้วพบว่าปริมาณการค้าที่เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ และมีแนวโน้มที่เพิ่มมากขึ้นในอนาคต โดยเริ่มตั้งแต่ในปี 2540 ภาคเหนือมีมูลค่าการค้าชายแดนรวมทั้งหมด 5,932.94 ล้านบาท โดยเพิ่มขึ้นจากปี 2539 ร้อยละ 32.51 โดยแบ่งเป็นมูลค่าการค้าชายแดนระหว่างไทย-สหภาพพม่า 5,382.99 ล้านบาท (ร้อยละ 90.74) ไทย - สปป.ลาว 402.59 ล้านบาท (ร้อยละ 6.78) และไทย - จีน 147.36 ล้านบาท (ร้อยละ 2.48) (ดูตารางที่ 1.2)

ก่อนที่จะมีข้อตกลงเปิดเสรีการค้า (FTA) นั้น ปัญหาการค้าชายแดน โดยเฉพาะการประกอบการค้าชายแดนระหว่างภาคเหนือกับประเทศเพื่อนบ้านยังมีปัญหาและอุปสรรค เช่น ปัญหาประเทศเพื่อนบ้านปิดด่านชายแดน ปัญหาการสูญเสียตลาดสินค้าสำคัญบางประเภทให้ประเทศอื่น เช่น จีน สิงคโปร์ และมาเลเซีย ปัญหาภาวะเบียดเบียนที่เป็นอุปสรรคต่อการค้า การชำระเงินค่าสินค้าผ่านระบบธนาคารยังไม่เป็นที่นิยม ปัญหาระเบียบปฏิบัติเกี่ยวกับการเดินทางเข้า-ออกประเทศ ปัญหาด้านการคมนาคมขนส่งทางน้ำ ส่วนแนวทางการพัฒนาการค้าชายแดนควรใช้โอกาสจากกรอบความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ เช่น โครงการพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง 6 ประเทศ (The Greater Mekong Subregional Economic Cooperation: GMS) เพื่อผลักดันให้เกิดการพัฒนาและเชื่อมโยงเส้นทางคมนาคมระหว่างกัน รวมทั้งบรรลุนโยบายข้อตกลงระหว่างประเทศในการขนส่งสินค้าผ่านแดน ซึ่งจะช่วยขยายตลาดสินค้าไทยให้กว้างขวางขึ้น ประกอบกับภายหลังวิกฤติเศรษฐกิจในปี 2540 ภาครัฐบาลความต้องการส่งเสริมให้เกิดการขยายตัวทางการค้า การลงทุน อุตสาหกรรมการเกษตร และบริการที่ก่อให้เกิดการจ้างงานและยกระดับการครองชีพของประชาชนในพื้นที่

การส่งเสริมและการพัฒนาความร่วมมือทางเทคโนโลยีและการศึกษา ให้มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่ส่งเสริมกันอย่างมีประสิทธิภาพ และส่งเสริมและเพิ่มความสามารถและโอกาสทางเศรษฐกิจในเวทีการค้าโลก

ตารางที่ 1.2 การค้าชายแดนของภาคเหนือ

หน่วย: ล้านบาท

รายการ	2539	2540	2541	2542	2543	2544	2545	2546	2547	2548
มูลค่าการค้าชายแดนรวม	3,886.9	6,778.2	5,071.3	7,574.4	9,772.1	9,801.3	8,973.6	13,504.6	20,737.6	25,530.8
การส่งออก	3,419.4	6,233.6	4,031.4	5,780.1	8,067.6	6,916.2	7,260.3	11,145.3	17,306.3	22,410.3
การนำเข้า	467.5	544.6	1,039.9	1,794.3	1,704.6	2,885.1	1,713.3	2,359.3	3,431.3	3,120.5
ดุลการค้า	2,951.9	5,688.9	2,991.5	3,985.7	6,363.0	4,031.1	5,547.0	8,786.0	13,875.0	19,289.8
ไทย-พม่า										
ส่งออก	3,083.7	5,962.8	3,478.0	4,883.7	6,636.5	4,069.5	3,915.7	7,519.0	14,255.8	16,701.8
นำเข้า	285.0	289.9	618.9	908.9	931.6	1,810.5	804.4	969.6	1,782.2	1,422.6
ดุลการค้า	2798.7	5672.9	2859.1	3974.8	5704.9	2259	3111.3	6549.4	12473.6	15279.2
มูลค่ารวม	3368.7	6252.7	4096.9	5792.6	7568.1	5880	4720.1	8488.6	16038	18124.4
ไทย-ลาว										
ส่งออก	197.7	205.2	456.7	457.9	579.4	621.1	607.1	551.2	940.1	1,633.3
นำเข้า	105.1	175.4	131.6	455.4	470.4	527.6	446.8	302.3	407.3	593.5
ดุลการค้า	92.6	29.8	325.1	2.5	109	93.5	160.3	248.9	532.8	1039.8
มูลค่ารวม	302.8	380.6	588.3	913.3	1049.8	1148.7	1053.9	853.5	1347.4	2226.8
ไทย-จีนตอนใต้										
ส่งออก	138.1	65.5	96.8	438.4	851.7	2,225.6	2,737.5	3,075.1	2,110.4	4,075.2
นำเข้า	77.3	79.4	289.4	430.0	302.5	547.0	462.0	1,087.4	1,241.8	1,104.4
ดุลการค้า	60.80	-13.90	-192.60	8.40	549.20	1,678.60	2,275.50	1,987.70	868.60	2,970.80
มูลค่ารวม	198.90	51.60	-95.80	446.80	1,400.90	3,904.20	5,013.00	5,062.80	2,979.00	7,046.00

ที่มา: ด้านศุลกากรในภาคเหนือ

ตารางที่ 1.3 สัดส่วนของการค้าชายแดนที่ผ่านด่านศุลกากรต่าง ๆ ในภาคเหนือ

หน่วย: ล้านบาท

รายการ	2539	2540	2541	2542	2543	2544	2545	2546	2547	2548
การส่งออก										
รวม	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
- พม่า	90.18	95.66	86.27	84.49	82.26	58.84	53.93	67.46	82.37	74.53
- ลาว	5.78	3.29	11.33	7.92	7.18	8.98	8.36	4.94	5.43	7.29
- จีนตอนใต้ (ยูนนาน)	4.04	1.05	2.40	7.58	10.56	32.18	37.70	27.59	12.19	18.18
การนำเข้า										
รวม	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
- พม่า	60.96	53.23	59.51	50.65	54.65	62.75	46.95	41.10	51.94	45.59
- ลาว	22.48	32.21	12.65	25.38	27.59	18.29	26.08	12.81	11.87	19.02
- จีนตอนใต้ (ยูนนาน)	16.53	14.58	27.83	23.96	17.75	18.96	26.96	46.08	36.19	35.39

ที่มา: จากการคำนวณ

ภายใต้สภาวะของการค้าเสรีในปัจจุบันนั้นการค้าชายแดนนับเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของกรอบความร่วมมือทางการค้าภายใต้อนุภูมิภาคล้านช้างและข้อตกลงการค้าเสรี (Free Trade Agreement: FTA) ถึงแม้ว่ายอดการค้าจะเพิ่มขึ้นเป็นอย่างมากก็ตาม แต่อุปสรรคที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงของภาวะทางการเมืองในสหภาพพม่า การเปลี่ยนแปลงของระดับน้ำในแม่น้ำโขง และการสร้างถนนเพื่อเชื่อมต่อไปยังพม่า ลาว และจุดหมายใหม่ คือ ประเทศจีนตอนใต้ เพื่อลดปัญหาของต้นทุนค่าขนส่ง และเพื่อเอื้อต่อการกระจายสินค้าของไทยไปยังประเทศคู่ค้าเพื่อนบ้านได้แก่ ลาว พม่า จีนตอนใต้ และมีความเป็นไปได้สูงที่จะขยายตลาดไปยังเอเชียใต้ เช่น บังกลาเทศ อินเดีย และปากีสถาน โดยผ่านสหภาพพม่าเป็นหลัก ดังนั้นการศึกษาถึงผลดี ผลเสีย ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากมาตรการดังกล่าวแล้วแต่ส่งผลกระทบต่อภาวะของการค้าชายแดนในเขตภาคเหนือโดยเฉพาะจังหวัดเชียงราย ซึ่งถือเป็นเมืองหน้าด่านสำหรับการซื้อ-ขาย โอนถ่ายสินค้า และการกระจายสินค้าไปยังประเทศเพื่อนบ้านและจีนตอนใต้ และจากแผนของสำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่มียุทธศาสตร์การค้าชายแดนเป็นเป้าหมายเพื่อเตรียมพร้อมสำหรับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ดังนั้นประเด็นก็คือ การค้าชายแดนของภาคเหนือในด้านจังหวัดเชียงรายนั้นมีความพร้อมเพียงพอหรือไม่ มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของการค้าชายแดนอย่างไรบ้างนับตั้งแต่การตกลงข้อตกลงการค้าเสรีการค้ากับจีน สินค้าที่ได้รับผลกระทบบ้าง นอกจากนี้ยังต้องการศึกษาว่าการค้าชายแดนที่มีอยู่เดิมแล้วในจังหวัดเชียงรายจะได้รับผลกระทบจากภาวะดังกล่าวนี้หรือไม่ ถ้ามีมากน้อยเพียงใด ผลดีที่จะเกิดกับสินค้าไทยภายใต้กรอบที่กล่าวมาแล้วนั้นมีมากน้อย

เพียงใด หากไม่มีข้อตกลงเปิดการค้าเสรี การค้าชายแดนจะอยู่ได้หรือไม่ การเติบโตของการค้าชายแดนมีรูปแบบของตัวมันเองอย่างไร หรือเพราะการกระตุ้นจากข้อตกลงการค้าเสรี (FTA) มีการเปลี่ยนแปลงที่ต่างไปจากเดิมที่เป็นอยู่อย่างไร ลักษณะการค้าชายแดนยังคงเป็นการค้าตามกฎหมายหรือการค้าในระบบ ถ้ามีเป็นมูลค่าเล็กน้อยเพียงใดเมื่อเทียบกับการค้านอกระบบ ยังมีการหลีกเลี่ยงกฎหมายเพิ่มขึ้นจากเดิมเพียงใด ทำไมถึงเป็นเช่นนั้น มีกฎหมายหรือสิ่งอำนวยความสะดวกที่เป็นประโยชน์หรือเป็นอุปสรรคต่อผู้ประกอบการค้าชายแดนมากหรือไม่ แผนพัฒนานิคมเชียงใหม่ การระเบิดเกาะแก่งในแม่น้ำโขง และการสร้างเขื่อนของสาธารณรัฐประชาชนจีนเปลี่ยนแปลงรูปแบบการค้าชายแดนไปจากเดิมมากน้อยอย่างไร การพัฒนาการค้าชายแดนโดยรูปแบบของตัวมันเอง หรือควรมีรัฐเข้ามาจัดระบบการค้าให้เป็นทางการ มาตรการระยะสั้น กลาง ยาว แบบใดที่เหมาะสมกับความต้องการบรรลุเป้าหมายของการยกระดับการค้าชายแดนของไทยให้กลายเป็นศูนย์กลางการค้า การลงทุน การขนส่งและการกระจายสินค้าในอนุภูมิภาคล้านน้ำโขง (GMS) ระเบียบการนำเข้าและส่งออกของไทยต่อสินค้าเกษตรกรรม เช่น ผัก ผลไม้ไทยได้รับผลกระทบจากข้อตกลง FTA อย่างไรบ้าง จึงเป็นสิ่งที่น่าจะได้รับคำตอบที่ชัดเจนภายใต้การศึกษาในครั้งนี้

การศึกษาถึงผลกระทบที่มีต่อการค้าชายแดนจากข้อตกลงการจัดตั้งเขตเสรีการค้า (FTA) ถือว่ามีส่วนสำคัญต่อภาวะของการค้าชายแดนในเขตภาคเหนือตอนบนโดยเฉพาะจังหวัดเชียงราย ซึ่งถือเป็นเมืองหน้าด่านสำหรับการซื้อ-ขาย โอนถ่ายสินค้า และการกระจายสินค้าไปยังประเทศเพื่อนบ้านและจีนตอนใต้เพื่อที่จะนำไปกำหนดยุทธศาสตร์การค้าชายแดนให้พร้อมสำหรับการเปลี่ยนแปลงของการค้าชายแดนจากข้อตกลงการจัดตั้งเขตการค้าเสรีดังกล่าว ดังนั้นประเด็นที่น่าสนใจก็คือ (1) ข้อตกลงการค้าเสรี ส่งผลดีและผลเสียต่อการค้าชายแดนภาคเหนือตอนบนอย่างไร โดยเฉพาะการค้าชายแดนระหว่างไทย - จีนตอนใต้ โดยการศึกษาในครั้งนี้เน้นหนักไปยังสินค้าเกษตรกรรมของไทย (2) ต้องการศึกษว่าการเปิดการค้ากับจีน(ตอนใต้) จะทำให้มีปริมาณสินค้าเข้าจากจีนไหลทะลักเข้ามาในไทยมากกว่าสินค้าออกจากไทยที่ส่งออกไปยังจีนหรือไม่อย่างไร อุปสรรคการค้าอื่นๆ (non-trade barriers) ที่ยังทำให้ประเทศไทยเสียเปรียบแม้ว่าจะมีการทำข้อตกลงการค้า เช่น การเดินเรือในแม่น้ำโขงที่ไม่สามารถทำได้ตลอดปี ดันทุนการขนส่งสินค้า เป็นต้น (3) ประชาชนในพื้นที่ภาคเหนือตอนบนได้รับผลได้จากข้อตกลงการค้ามากน้อยเพียงใด (4) หน่วยงานของรัฐ เอกชน และผู้ประกอบการโดยทั่วไปมีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องของข้อตกลงการค้าเสรีอย่างไรบ้าง (5) รูปแบบการค้าชายแดนมีลักษณะการค้าชายแดนยังคงเป็นการค้าในระบบที่ผ่านพิธีการศุลกากรหรือไม่ ถ้ามีเป็นมูลค่าเล็กน้อยเพียงใดเมื่อเทียบกับการค้านอกระบบ ข้อตกลงการค้าเสรีทำให้สัดส่วนของการค้านอกระบบลดลงหรือไม่ (6) รูปแบบการค้าชายแดนภาคเหนือตอนบนของไทยมีการปรับตัวอย่างไรต่อข้อตกลงการค้าเสรี หรือยังคงยึดรูปแบบเดิม (7) การค้าชายแดนด้านเชียงรายนั้นมีความ

พร้อมเพียงหรือมีศักยภาพเพียงพอหรือไม่สำหรับข้อตกลงการค้าเสรี มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของการค้าชายแดนอย่างไรบ้างนับตั้งแต่การตกลงข้อตกลงการค้าเสรีการค้ากับจีน จึงเป็นสิ่งที่น่าจะได้รับคำตอบที่ชัดเจนภายใต้การศึกษาในครั้งนี้

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

- 1.2.1 เพื่อศึกษาผลกระทบของการค้าชายแดนภาคเหนือจากข้อตกลงเขตการค้าเสรี
- 1.2.2 เพื่อศึกษาถึงวิวัฒนาการการค้าในเขตชายแดนภาคเหนือ เช่น รูปแบบการค้าวิถี การตลาด การชำระเงิน การค้าในระบบ/นอกระบบ การกำหนดอัตราแลกเปลี่ยนทางการและไม่เป็นทางการ
- 1.2.3 เพื่อที่จะได้ทราบถึงปัญหาและอุปสรรคของการค้าชายแดนในภาคเหนือตอนบน ซึ่งผลการศึกษาที่ได้สามารถนำไปใช้ในการกำหนดยุทธศาสตร์และนโยบายการค้าชายแดนของประเทศได้อย่างเหมาะสม

1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1.3.1 ทราบความสัมพันธ์ระหว่างการค้าชายแดนกับการเปิดเสรีการค้าโดยการประมาณการจากการสำรวจและเก็บข้อมูลในพื้นที่จริง
- 1.3.2 ใช้เป็นฐานข้อมูลเบื้องต้นสำหรับการศึกษาพัฒนาการค้าชายแดนให้สอดคล้องกับนโยบายการพัฒนาาระบบเศรษฐกิจชายแดนเพื่อเตรียมรับกับข้อตกลงการค้าเสรี (Free Trade Area)
- 1.3.3 เป็นแนวทางให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการค้าชายแดนได้ตระหนักถึงความสำคัญ ปัญหา อุปสรรค รวมถึงทิศทางการค้าชายแดนกับข้อจำกัดในการพัฒนา เพื่อก่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจได้อย่างถูกต้องในการนำเอาผลการศึกษาดังกล่าวไปใช้หรือไปเป็นแนวทางปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

1.4 นิยามศัพท์

การค้าชายแดน หมายถึง การทำธุรกิจด้านพาณิชย์กรรม การค้าปลีก และการค้าส่ง ในบริเวณชายหรือผ่านพิธีการของด่านศุลกากรในอำเภอแม่สาย และอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย

ผู้ประกอบการ หมายถึง นักธุรกิจที่ประกอบธุรกิจด้านพาณิชย์กรรมการค้าส่งที่ผ่านพิธีการของด่านศุลกากรในอำเภอแม่สาย และอำเภอเชียงแสน และอำเภอเชียงของจังหวัดเชียงราย

ตลาดแลกเปลี่ยนเงินนอกระบบ หรือตลาดมืด เป็นตลาดที่รับซื้อ-ขาย เงินสกุลหยวน ดอลลาร์ สรอ. และเงินบาท ทั้งเพื่อการค้า และการท่องเที่ยว นอกจากนั้นยังรับโอนเงินหยวนและบาท ระหว่างไทยและจีนตอนใต้ด้วย ซึ่งจะมีเครือข่ายทั้งในจีนและไทย

จุดผ่านแดนถาวร มีวัตถุประสงค์เพื่อการค้าการสัญจรไปมา และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ การเปิดจุดผ่านแดนถาวรต้องได้รับความเห็นชอบจากรัฐบาลของทั้งสองประเทศ โดยในส่วนของไทยต้องได้รับความเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย เป็นผู้อำนวยการตามพระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ. 2522 ประกาศเปิดจุดผ่านแดนถาวร

จุดผ่านแดนชั่วคราว มีวัตถุประสงค์ทางเศรษฐกิจของฝ่ายไทยเป็นสำคัญ จะเปิดขึ้นเมื่อมีผู้ร้องขอกระทรวงมหาดไทยให้เปิดเป็นการชั่วคราว โดยมีกำหนดระยะเวลาที่แน่นอน และไม่มีผลกระทบทางด้านความมั่นคง การเปิด-ปิดดำเนินไปตามอำนาจของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย โดยความเห็นชอบในหลักการของคณะกรรมการพิจารณาเปิดจุดผ่านแดนชั่วคราวของสภาความมั่นคงแห่งชาติ

จุดผ่อนปรน มีวัตถุประสงค์ทางด้านมนุษยธรรม การส่งเสริมความสัมพันธ์ในระดับท้องถิ่น ตลอดจนการค้าขายสินค้าเครื่องอุปโภค บริโภค การสัญจรไปมาของประชาชน การกำหนดประเภทสินค้า ระยะเวลาการเปิด และมาตรการควบคุมการเดินทางเข้า-ออกเป็นอำนาจของผู้ว่าราชการจังหวัดการเปิดจุดผ่อนปรน โดยความเห็นชอบของกระทรวงมหาดไทย

1.5 ระเบียบวิธีวิจัย

ขั้นตอนของการวิจัยแบ่งออกเป็น 6 ลำดับขั้น ดังต่อไปนี้

1.5.1 การสำรวจข้อมูลเบื้องต้น เป็นการเตรียมการเพื่อกำหนดเค้าโครงการศึกษาและวิธีการดำเนินการวิจัย หลังจากนั้นจึงออกทำการเก็บข้อมูลโดยการวิจัยเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการค้าชายแดนภาคเหนือ ในขั้นนี้จึงเป็นการทำการสำรวจโดยการวิจัยเอกสารจากข้อมูลทุติยภูมิในพื้นที่ไม่ว่าจะเป็นประวัติของการเกิดขึ้นของการค้าชายแดน รวมถึงลักษณะของข้อมูลทางกายภาพอื่นๆ ในพื้นที่ เช่น สภาพทั่วไปของพื้นที่ ช่องทางการค้า สภาพเศรษฐกิจ สังคมการเมืองในพื้นที่ การคมนาคมและการติดต่อกับการค้าชายแดน สภาพภูมิประเทศ โดยทำการ

เก็บข้อมูลจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิจากแหล่งข้อมูลของส่วนราชการที่เกี่ยวข้องกับการค้าชายแดน เช่น สำนักงานพาณิชย์จังหวัด สุลกากร สำนักงานตรวจคนเข้าเมือง อำเภอ เพื่อเป็นแนวทางสำหรับการทำความเข้าใจวิวัฒนาการของการค้าชายแดนภาคเหนือด้านจังหวัดเชียงราย

1.5.2 ทำการแบ่งกลุ่มประชากรและกลุ่มตัวอย่างสำหรับการสำรวจแบบปฐมภูมิ โดยแบ่งกลุ่มประชากรออกเป็น 6 กลุ่มได้แก่ (1) ผู้ประกอบการค้าชายแดนหรือตัวแทนการค้าชายแดนในจังหวัดเชียงราย (2) กลุ่มเจ้าหน้าที่ภาครัฐที่ปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวข้องกับการค้าชายแดนในพื้นที่ เช่น สุลกากร ด้านตรวจคนเข้าเมือง เจ้าหน้าที่ตำรวจ ทหารและปกครอง สำนักงานพาณิชย์จังหวัดและแรงงานจังหวัด เป็นต้น (3) ตัวแทนทางการเงินและสถาบันการเงิน (4) ประชาชนกลุ่มต่างๆ เช่น เกษตรกรในพื้นที่ (5) ผู้บริโภคทั่วไปที่มีส่วนกับการค้าชายแดน (6) กลุ่มแรงงานในพื้นที่และแรงงานต่างด้าวที่เกี่ยวข้องกับการค้าชายแดน หลังจากนั้นจึงทำการออกแบบสอบถามและสัมภาษณ์กับกลุ่มประชากร โดยทำการคัดเลือกโดยทำการสุ่มตัวอย่างเจาะจงกับกลุ่มตัวอย่าง

1.5.3 การสำรวจสถานการณ์การค้าชายแดนของไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน โดยศึกษาถึงวิธีการตลาดหรือระบบการกระจายสินค้า (logistics) ของผู้ประกอบการจากไทย โดยศึกษาถึงภาวะการค้าชายแดนของไทยกับประเทศคู่ค้าทั้งก่อนหน้าและภายหลังจากการทำข้อตกลงเปิดเสรีการค้า (FTA) ว่ามีลักษณะของการกระจายสินค้าแตกต่างกันไปมากน้อยเพียงใด

1.5.4 การทำการวิเคราะห์เชิงปริมาณ ด้วยวิธีการทางสถิติจากข้อมูลที่ได้รับจากการสำรวจเบื้องต้นในข้อ 1 - 3 และจากการเก็บข้อมูลทุติยภูมินำมาประมวลผลด้วยวิธีการทางสถิติที่เหมาะสมเพื่อหารูปแบบของการค้าชายแดน หลังจากนั้นนำไปเปรียบเทียบกับทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้อง

1.5.5 ศึกษาผลกระทบของการค้าชายแดนเมื่อมีการจัดระบบเศรษฐกิจตามแนวชายแดน เพื่อที่จะนำไปแสดงให้เห็นว่าผลกระทบของการค้าชายแดนได้รับผลดี-ผลเสียอย่างไรบ้างจากข้อตกลงจัดตั้งเขตเสรีการค้า

1.5.6 ศึกษาผลกระทบของการทำงานของแรงงานต่างด้าวในเขตแนวชายแดนด้านจังหวัดเชียงราย การศึกษาในขั้นตอนนี้จึงต้องการที่จะประมาณการกำลังแรงงานและความต้องการกำลังแรงงานสำหรับการผลิต การค้า และการลงทุนตามแนวชายแดนทางด้านจังหวัดเชียงราย โดยทำการประยุกต์ใช้กับทฤษฎีการเคลื่อนย้ายแรงงานระหว่างประเทศ โดยจะเป็นการชี้ให้เห็นถึงผลดีผลเสียของการเคลื่อนย้ายแรงงานต่างด้าวในการเข้ามาทำงานตามแนวชายแดนทั้งก่อนและหลังการจัดตั้งเขตการค้าเสรี

1.5.7 การศึกษาผลกระทบของการทำข้อตกลงการค้าเสรี (Free Trade Area) ที่มีต่อการค้าชายแดน โดยเราจะนำเอาผลการศึกษาที่ได้รับข้างต้นในข้อ 1.5.1 - 1.5.6 มาศึกษาถึงผลกระทบโดยภาพรวมโดยพิจารณาจากผลการเปลี่ยนแปลงของมูลค่าการค้าและประเภทของสินค้าส่งออกและนำเข้าที่ได้รับผลดีและผลเสียจากข้อตกลงการค้าเสรี โดยเฉพาะสินค้าทางด้านการเกษตรกรรม ผลกระทบของสวัสดิการ (welfare effect) ของผู้ผลิต ผู้บริโภคและประชาชนในพื้นที่

1.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ธนาकरแห่งประเทศไทย (2548) ทำการศึกษาพบว่าการค้าชายแดนเป็นการค้าระดับท้องถิ่นที่เกิดขึ้นบริเวณชายแดน ระหว่างประชาชนหรือผู้ประกอบการที่มีถิ่นที่อยู่คนละประเทศ โดยไม่จำเป็นต้องมีสัญญาการค้าระหว่างกัน สินค้าส่วนใหญ่เป็นสินค้าอุปโภคบริโภคที่จำเป็นใช้ในชีวิตประจำวัน โดยใช้เงินสกุลท้องถิ่น การค้ากระทำทั้งการค้าที่ผ่านและไม่ผ่านพิธีการทางศุลกากร เนื่องจากการเคลื่อนย้ายสินค้าทำได้ง่ายและยากต่อการควบคุม มูลค่าการค้าชายแดนระหว่างภาคเหนือกับประเทศเพื่อนบ้านในปี 2547 มีมูลค่า 20,737.6 ล้านบาท เมื่อรวมกับมูลค่า การค้านอกระบบซึ่งจากงานศึกษาต่างๆ พบว่ามีมากกว่าการค้าในระบบประมาณ 0.5 - 3 เท่า ความสำคัญของการค้าชายแดนจะมีเพิ่มขึ้น การส่งเสริมการค้าชายแดนจึงเป็นช่องทางสร้างงานและเป็นการพัฒนาภูมิภาคของทั้งไทยและประเทศเพื่อนบ้าน สภาพการค้าของภาคเหนือ ภาคเหนือทำการค้าชายแดนกับประเทศพม่า ลาว และจีนตอนใต้ เนื่องจากมีพรมแดนติดต่อกับพม่าและลาวประมาณ 2,103 กิโลเมตร รวมทั้งสามารถค้ากับจีน (ตอนใต้) (มณฑลยูนนาน) ผ่านทางแม่น้ำโขง บริเวณอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย การค้าชายแดนภาคเหนือ-พม่า ภาคเหนือ-ลาว และภาคเหนือ-จีน (ตอนใต้) กระทำใน 2 รูปแบบคือการค้าผ่านพิธีการทางศุลกากร (การค้าในระบบ) และการค้าไม่ผ่านพิธีการศุลกากร (การค้านอกระบบ)

สุรศักดิ์ เอี่ยมศิริเลิศ (2547) ได้ทำการศึกษาถึงปัญหาการลักลอบนำเข้าสินค้าและการป้องกันและปราบปรามของกรมศุลกากรของการลักการการค้าชายแดนจังหวัดเชียงรายโดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษาอยู่ 4 ประการคือ (1) เพื่อศึกษาลักษณะโครงสร้างและรูปแบบของการค้าชายแดนจังหวัดเชียงราย ทั้งที่ผ่านและไม่ผ่านพิธีการทางศุลกากร (2) เพื่อศึกษาถึงปัญหาและอุปสรรคของการค้าชายแดนจังหวัดเชียงราย และปัญหาการลักลอบนำเข้าสินค้าโดยไม่ผ่านพิธีการทางศุลกากรหรือชำระอากรโดยถูกต้อง (3) เพื่อศึกษาถึงผลกระทบของมาตรการภาครัฐในการป้องกันและปราบปรามการลักลอบนำเข้าสินค้า และ (4) เพื่อศึกษาความคิดเห็น

และการปรับตัวของผู้ประกอบการและเจ้าหน้าที่ภาครัฐ อันเนื่องมาจากโครงการหรือนโยบายทางภาครัฐ

ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาจะใช้ข้อมูลปฐมภูมิที่ได้มาจากแบบสอบถามและการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างแบบเจาะลึก จำนวน 2 กลุ่ม คือ ผู้ประกอบการค้าชายแดนในจังหวัดเชียงราย และเจ้าหน้าที่ภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการค้าชายแดนในจังหวัดเชียงราย รวมทั้งการค้นคว้าข้อมูลทุติยภูมิจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ผลการศึกษาพบว่าผู้ประกอบการค้าชายแดนจังหวัดเชียงรายส่วนมากจะทำการค้าโดยใช้ช่องทางผ่านทางอำเภอเชียงแสนและอำเภอแม่สายโดยการติดต่อธุรกิจหรือการค้าจะกระทำในรูปแบบของธุรกิจโดยทั่วไปและการติดต่อโดยใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัว ลักษณะหรือประเภทของสินค้าพบว่าเป็นสินค้าประเภทเครื่องอุปโภค/บริโภคมากที่สุด รองลงมาเป็นสินค้าพืชผลทางการเกษตรและเครื่องนุ่งห่มหรือสิ่งทอ ส่วนรูปแบบของการทำธุรกรรมทางการเงิน จะใช้เงินสดเป็นส่วนมากและใช้สกุลเงินบาทเป็นเงินสกุลหลัก

ด้านปัญหาและอุปสรรคของการค้าชายแดนของผู้ประกอบการนั้น พบว่ามีปัญหาในเรื่องของการแข่งขันในตลาดมากที่สุด รองลงมาเป็นปัญหาของข้อจำกัดและขั้นตอนในการขออนุญาตนำเข้า-ส่งออกสินค้า และปัญหาของการเก็บค่าธรรมเนียมผ่านแดนทั้งในระบบและนอกระบบ ส่วนเจ้าหน้าที่ภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการค้าชายแดนจังหวัดเชียงราย จะมีปัญหาและอุปสรรคที่แตกต่างจากผู้ประกอบการ คือ ปัญหาทางด้านขั้นตอนและกฎระเบียบของประเทศคู่ค้า และปัญหาของความซ้ำซ้อนของหน่วยงานทางราชการ มากที่สุด

ปัญหาการลักลอบนำเข้าสินค้าและการป้องกันและปราบปรามของกรมศุลกากรในพื้นที่จังหวัดเชียงราย พบว่าผู้ประกอบการส่วนมากจะมีปัญหาทางด้านภาษีอากรนำเข้ารวมทั้งหลักเกณฑ์การประเมินราคาสินค้าของเจ้าหน้าที่มากที่สุด รองลงมาเป็นปัญหาซึ่งสอดคล้องกับปัญหาของเจ้าหน้าที่ภาครัฐ คือ สภาพของภูมิประเทศที่เอื้อต่อการลักลอบนำเข้าสินค้า และปัญหาจากข้อจำกัดในการนำเข้าสินค้าและลิขสิทธิ์ สำหรับมูลค่าของการลักลอบนำเข้าสินค้าผู้ประกอบการและเจ้าหน้าที่ภาครัฐเห็นว่าจะมีมูลค่าน้อยกว่าที่นำเข้าโดยถูกต้อง และมีแนวโน้มของการลักลอบลดลง ส่วนในกรณีที่ภาครัฐใช้มาตรการเข้มงวดในการป้องกันและปราบปรามการลักลอบนำเข้าสินค้า ทั้งสองฝ่ายเห็นว่าจะส่งผลกระทบถึงมูลค่าของการค้าโดยรวมและโครงสร้างทางเศรษฐกิจของชุมชนในพื้นที่ รวมทั้งจะเกิดปัญหาของผลกระทบด้านลบจากประเทศคู่ค้า

สำหรับนโยบายหรือโครงการทางภาครัฐต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นในจังหวัดเชียงรายนั้น ผู้ประกอบการและเจ้าหน้าที่ภาครัฐส่วนมากทราบแต่ไม่เข้าใจในรายละเอียด และเห็นว่าจะมีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบทางการค้าชายแดนจังหวัดเชียงราย โดยจะใช้เวลาในการเปลี่ยนรูปแบบทางการค้าให้เป็นมาตรฐานสากลภายใน 2-3 ปี และผู้ประกอบการพร้อมที่จะ

ปรับเปลี่ยนรูปแบบของการค้าหรือธุรกิจให้สอดคล้องกับนโยบายหรือโครงการดังกล่าว ส่วนเจ้าหน้าที่ภาครัฐเห็นว่าบุคลากรทางภาครัฐมีความรู้ความสามารถเพียงพอแล้วแต่ยังขาดอัตรากำลังที่เหมาะสม

สิบบงษ์ พงษ์สวัสดิ์ (2546) ทำการศึกษาพัฒนาการทางพื้นที่ของการค้าและบริการของเมืองชายแดนแม่สาย จังหวัดเชียงราย โดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษา มี 3 ประการคือ (1) ศึกษารูปแบบทางพื้นที่ การกระจายตัว ขอบเขตบริการ และการขยายตัวของกิจกรรมการค้าและบริการของชุมชนเมืองแม่สาย (2) วิเคราะห์ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับทำเลที่ตั้งและการขยายตัวของกิจกรรมการค้าและบริการ และ (3) ศึกษาความเชื่อมโยงของกิจกรรมการค้าและบริการกับกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาประกอบด้วย ข้อมูลสถิติต่าง ๆ ภาพถ่ายทางอากาศ ฐานข้อมูลการใช้ที่ดินและอาคาร การสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องถึงนโยบายด้านแรงงานและการพัฒนาพื้นที่ชายแดน การสัมภาษณ์ถึงโครงสร้างผู้ประกอบการค้าและนักท่องเที่ยวในด้านสินค้า ภาวะการค้า การจ้างแรงงาน เส้นทางท่องเที่ยว การสำรวจสนามเกี่ยวกับจำนวน และการกระจายตัวของร้านค้า ประเภทการใช้ที่ดินและอาคารปัจจุบัน สำหรับการวิเคราะห์ทำเลที่ตั้ง รูปแบบการกระจายตัว และการเปลี่ยนแปลงของกิจกรรม การค้าและบริการ

ผลการศึกษาพบว่า ศูนย์กลางการค้าหลักของเมืองแม่สายมีศูนย์กลางการค้า 2 ประเภท คือ ศูนย์กลางการค้าของคนท้องถิ่นและศูนย์กลางการค้าของนักท่องเที่ยว สำหรับการขยายตัวของการค้าและบริการ คลังสินค้าและอุตสาหกรรม มีการเพิ่มความหนาแน่นในพื้นที่เดิม และบางส่วนขยายตัวไปทางชานเมืองด้านใต้ตามแนวถนนพหลโยธินและด้านตะวันออกตามถนนเมืองแดง สินค้าส่วนใหญ่ในเมืองแม่สายเป็นสินค้าจากสหภาพพม่าและจีนสำหรับนักท่องเที่ยว จำนวนกิจกรรมการค้าและบริการในเมืองแม่สายยังคงขยายตัวเพิ่มขึ้น เช่นเดียวกันกับปริมาณมูลค่าการส่งออกและนำเข้า ยกเว้นช่วงที่มีการปิดด่านชายแดน ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการค้าและบริการในระดับเมือง ได้แก่ จำนวนประชากร ปริมาณนักท่องเที่ยว เส้นทางคมนาคม และราคาที่ดิน สำหรับในระดับภูมิภาค ได้แก่ ปริมาณนักท่องเที่ยว สถานการณ์ชายแดน การส่งเสริมเศรษฐกิจชายแดน การพัฒนาการท่องเที่ยวและเส้นทางคมนาคม โดยกิจกรรมการค้าและบริการมีความเชื่อมโยงตามทำเลที่ตั้งทั้งในเชิงแข่งขัน เชิงเกื้อกูล เชิงการใช้พื้นที่ร่วมกัน และเชิงประกอบ เมืองแม่สายได้พัฒนาจากจุดแลกเปลี่ยนสินค้าระดับท้องถิ่นมาเป็นศูนย์กลางการค้าชายแดน การท่องเที่ยวและการคมนาคมกับสหภาพพม่าและภูมิภาคจีนตอนใต้ และมีแนวโน้มพัฒนาเป็นเขตเศรษฐกิจชายแดนที่เชื่อมโยงกับเมืองชายแดนเชียงแสนและเชียงของในอนาคต

Chuthatip Maneepong (2003) ทำการศึกษาเรื่อง Dynamics of Industrial Development in Border Towns: Case Studies of Thailand ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับพลวัตของการพัฒนาอุตสาหกรรมในเมืองชายแดนของไทย แนวทางการพัฒนาอุตสาหกรรมซึ่งอาศัยความได้เปรียบของทำเลที่ตั้งเมืองชายแดนที่เกิดขึ้นจากการใช้อิทธิพลของความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและสังคมของเมืองชายแดนกับประเทศเพื่อนบ้าน วิธีวิจัยหลักใช้กรณีศึกษาเปรียบเทียบระหว่างเมืองชายแดนที่ได้รับการสนับสนุนพิเศษจากหน่วยงานส่วนกลาง กับเมืองชายแดนที่ไม่ได้รับการสนับสนุนพิเศษจากหน่วยงานส่วนกลาง โดยศึกษาเปรียบเทียบเมืองชายแดน 4 เมืองของไทยที่อยู่ติดกับประเทศสหภาพพม่าและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว วิธีวิจัยนี้ให้ผลเปรียบเทียบชัดเจนมากกว่าการเปรียบเทียบภายในกันเองระหว่างโครงการของภาครัฐที่ใช้กันอยู่ ผลการศึกษาสรุปได้ว่าการประยุกต์ใช้แนวทางการพัฒนาอุตสาหกรรม โดยอาศัยความได้เปรียบของทำเลที่ตั้งเมืองชายแดน เพื่อการพัฒนาอุตสาหกรรมในเมืองชายแดนของไทยมีความเหมาะสมน้อยและนโยบายการพัฒนาอุตสาหกรรมในเมืองชายแดนของรัฐบาล และองค์กรความช่วยเหลือต่างประเทศจึงควรเปิดกว้าง และพิจารณาแนวทางการพัฒนาอื่นที่เหมาะสม เช่น แนวทางการพัฒนาโดยอาศัยเครือข่ายการผลิต และแผนงานของภาครัฐก็ควรปรับเปลี่ยนให้รองรับความต้องการ และเงื่อนไขของอุตสาหกรรมท้องถิ่นขนาดเล็กและขนาดย่อมให้มีมากยิ่งขึ้น และควรส่งเสริมบทบาทของหน่วยงานท้องถิ่นและภาคเอกชนท้องถิ่นในการลดข้อจำกัดของการผ่านแดน

องอาจ สุขุมมาลวรรณ (2546) ได้ทำการศึกษาการค้าชายแดนไทย-จีนตอนใต้ กรณีศึกษาอำเภอแม่สาย และเชียงแสน จังหวัดเชียงราย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงระบบการค้า การชำระเงิน บทบาทเงินสกุลบาท ตลอดจนปัญหาและอุปสรรค รวมถึงเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาการค้าชายแดนระหว่างไทย-จีนตอนใต้ โดยใช้วิธีศึกษาจากการรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิจากแหล่งข้อมูลต่างๆ ก่อนออกสัมภาษณ์ผู้ประกอบการค้าชายแดนในเขตพื้นที่อำเภอแม่สายและเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ผลการศึกษาพบว่า (1) ระบบการค้าชายแดนไทย-จีนตอนใต้ในเขตอำเภอแม่สายและเชียงแสน จังหวัดเชียงราย จำแนกเป็นผู้ประกอบการฝ่ายไทยและจีน ในกรณีของผู้ประกอบการฝ่ายไทย การส่งออกสินค้าส่วนใหญ่เป็นการค้าผ่านพิธีการทางศุลกากร (ในระบบ) เนื่องจากผู้ประกอบการต้องการสิทธิประโยชน์ทางภาษี ทางด้านการนำเข้า ส่วนใหญ่เป็นการค้าที่ไม่ผ่านพิธีการทางศุลกากร (นอกระบบ) เนื่องจากผู้นำเข้าสินค้าจากประเทศจีนนำส่งสินค้าเข้าในประเทศพม่าก่อนลักลอบนำเข้าไทย เพื่อหลีกเลี่ยงภาษี ในกรณีของผู้ประกอบการฝ่ายจีน การส่งออกสินค้าส่วนใหญ่ผ่านพิธีการศุลกากร (ในระบบ) เนื่องจากทางการจีนส่งเสริมการส่งออก ส่วนการนำเข้าสินค้าจากไทย ผู้ประกอบการจีนแจ้งต่อทางการว่าสินค้าที่นำเข้าจากไทยเป็นสินค้าจากประเทศพม่าและลาว เนื่องจากทั้งสองประเทศมีแนวชายแดนที่ติดต่อกับประเทศจีนจึงได้รับสิทธิพิเศษในการลดอัตราภาษีนำเข้าลงเหลือ

กึ่งหนึ่งจากอัตราปกติ การค้าชายแดนไทย-จีนตอนใต้ส่วนใหญ่กระทำกันตามแนวชายแดนไทย ส่วนที่เหลือเป็นการค้าผ่านตัวแทน ซึ่งมีการส่งมอบสินค้าตามความต้องการของแต่ละฝ่าย แล้วให้ตัวแทนการค้าหรือตัวแทนหักบัญชีเป็นผู้ชำระค่าสินค้า (2) ระบบการชำระค่าสินค้า ในกรณีการค้าชายแดนไทยส่วนใหญ่ใช้เงินสดทั้งสกุลหยวนและบาทเป็นสื่อกลางในการชำระค่าสินค้านี้ระหว่างกัน เนื่องจากผู้ประกอบการทั้งสองฝ่ายยังขาดความเชื่อถือกัน รวมถึงระบบการชำระเงินผ่านสถาบันการเงินยังไม่มีความสะดวกเพียงพอ เพราะทางฝ่ายจีนมีการควบคุมด้านปริวรรตเงินตรา ผู้ที่เป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนเงินตราทั้ง 2 สกุล คือ ร้านรับแลกเปลี่ยนเงินในเขตอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ส่วนการค้าชายข้ามประเทศ ใช้ระบบตัวแทนในการหักชำระค่าสินค้านี้ระหว่างกัน หรือใช้ตัวแทนหักบัญชี (โพยก๊วน) เป็นผู้ชำระค่าสินค้านี้ระหว่างกัน ซึ่งตัวแทนนี้ส่วนใหญ่เป็นผู้ประกอบการค้ารายใหญ่ที่มีการติดต่อกับมานานแล้วพัฒนาจากการชำระค่าสินค้าในเครือข่ายของตนเป็นรับชำระค่าสินค้าของกลุ่มที่อยู่นอกเครือข่าย สำหรับการชำระค่าสินค้าโดยใช้ Letter of Credit (L/C) มีธุรกรรมน้อยมาก เนื่องจากระบบสถาบันการเงินในจีนตอนใต้ยังไม่มีความพร้อม ประกอบกับจีนยังเข้มงวดกับการปริวรรตเงินตรา (3) เงินสกุลบาทมีบทบาทจำกัดอยู่เพียงการค้าตามบริเวณชายแดนไทยที่ผู้ประกอบการไทยและจีนติดต่อกันระหว่างกัน ส่วนการเป็นสื่อกลางแลกเปลี่ยนสินค้าที่นอกเหนือเขตชายแดนไทย เงินสกุลบาทมีบทบาทน้อยมาก

นิดา เตชะเจริญวิกุล (2545) ทำการศึกษาปัจจัยที่มีผลกระทบต่อธุรกิจบริเวณชายแดนไทย-พม่า อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยและลำดับความสำคัญของปัจจัยที่มีผลกระทบต่อธุรกิจบริเวณชายแดนไทย-พม่า อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย การเก็บข้อมูลใช้การสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ จากผู้ประกอบการที่ประกอบธุรกิจบริเวณชายแดนไทย-พม่า อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย โดยกำหนดตัวอย่างรวม 205 ราย สามารถแยกตามประเภทธุรกิจได้ ดังนี้ พาณิชยกรรม จำนวน 160 ราย ซึ่งประกอบด้วยหาบเร่แผงลอย 26 ราย และร้านค้า 134 ราย อุตสาหกรรม 25 ราย และบริการ 20 ราย เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา คือ บทสัมภาษณ์เบื้องต้นและแบบสอบถามซึ่งประกอบด้วยคำถามข้อมูลทั่วไป และปัจจัยที่มีผลกระทบต่อธุรกิจ การวิเคราะห์ผลข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ SPSS/PC+ โดยค่าสถิติที่ใช้ ได้แก่ ค่าความถี่ อัตราร้อยละ และค่าเฉลี่ยเลขคณิต จากการศึกษาพบว่าปัจจัยที่มีผลกระทบต่อธุรกิจพบว่า ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ปัจจัยทางการเมือง และกฎหมาย ปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรม และปัจจัยทางกายภาพ ทุกปัจจัยมีผลกระทบต่อธุรกิจบริเวณชายแดนไทย-พม่า อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย อย่างไรก็ตามในแต่ละปัจจัยย่อยที่แตกต่างกันในแต่ละประเภทธุรกิจ ปัจจัยหลักที่มีค่าเฉลี่ยของปัจจัยย่อยที่สูงสุดต่อธุรกิจ ปัจจัยด้านการเมืองและกฎหมาย ปัจจัยด้านการเศรษฐกิจ ปัจจัยด้านกายภาพ ปัจจัยด้านสังคมและวัฒนธรรมตามลำดับ

มานัส เรืองจิตชวัลย์ (2545) ได้ทำการศึกษาถึงพฤติกรรมการใช้บริการธนาคารพาณิชย์ของพ่อค้าชายแดนในเขตอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย โดยมูลเหตุของการศึกษาเนื่องจากการค้าชายแดนในเขตอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงรายมีการขยายตัวต่อเนื่องมาโดยตลอด และอัตราการให้บริการจากธนาคารพาณิชย์ก็เพิ่มขึ้นตามลำดับ แต่บทบาทด้านการให้บริการสินเชื่อเพื่อการค้าโดยการเปิด Letter of Credit (L/C) กลับไม่ได้รับความสนใจหรือถูกใช้เป็นเครื่องมือทางการค้าระหว่างประเทศน้อยมาก ดังนั้น จึงควรศึกษาบทบาทของธนาคารพาณิชย์ต่อพ่อค้าชายแดนและจงใจให้พ่อค้าชายแดนหันมาใช้บริการด้านนี้เพิ่มมากขึ้น ตลอดจนค้นหาปัญหา อุปสรรคในการให้บริการของธนาคารพาณิชย์แก่พ่อค้าชายแดนในเขตอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ดังนั้นการศึกษานี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) เพื่อศึกษาลักษณะการใช้บริการธนาคารพาณิชย์ของพ่อค้าชายแดนในเขตอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย (2) เพื่อศึกษาถึงปัจจัยที่จงใจให้พ่อค้าชายแดนใช้บริการของธนาคารพาณิชย์ในเขตอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย (3) เพื่อศึกษาถึงปัญหาและอุปสรรคในการให้บริการของธนาคารพาณิชย์แก่พ่อค้าชายแดนในเขตอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

ขอบเขตการวิจัยมุ่งศึกษาบทบาทของธนาคารพาณิชย์ในการช่วยเหลือนักธุรกิจในห้องถิ่นที่ทำการค้าชายแดนกับนักธุรกิจพม่า ทั้งการให้บริการสินเชื่อแก่ธุรกิจที่สำคัญ การให้บริการโอนเงินผ่านบัญชีตัวแทนการค้าของนักธุรกิจไทยและพม่า การให้บริการเงินฝาก การให้บริการชำระค่าสินค้าระหว่างประเทศด้วยวิธีตั๋วเรียกเก็บ (Bill of Collection: BC) หรือการเปิด Letter of Credit (L/C) โดยใช้แบบสอบถามจากผู้จัดการหรือผู้บริหารสาขาธนาคารพาณิชย์และพ่อค้าชายแดนชาวไทยในเขตอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย งานศึกษาของมานัสเป็นการศึกษาโดยใช้สถิติแบบพรรณนาที่มุ่งเน้นศึกษาตัวแปรอิสระ (ลักษณะธุรกิจ ประเภทกิจการ ทุนประกอบการ และการศึกษาของพ่อค้าชายแดน) และตัวแปรตาม (การรับบริการทางการเงินของพ่อค้าชายแดนในรูปแบบต่างๆจากธนาคารพาณิชย์ ปัจจัยต่างๆ ที่มีผลต่อการใช้บริการด้านต่างๆ ของธนาคารพาณิชย์จากพ่อค้าชายแดน) ศึกษาในประชากร ได้แก่ กลุ่มพ่อค้าและกลุ่มผู้บริหารสาขาธนาคารพาณิชย์ โดยใช้ข้อมูลปฐมภูมิจากการสอบถามและข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสารและงานวิจัยต่างๆ ทั้งนี้ การเก็บรวบรวมข้อมูลใช้แบบสอบถามที่ผู้ศึกษาสร้างขึ้นจำนวน 2 ชุด ชุดแรกใช้สอบถามกลุ่มพ่อค้า ชุดที่สองใช้สอบถามผู้บริหารสาขาธนาคารพาณิชย์ ผลการศึกษาพบว่า พฤติกรรมการใช้บริการธนาคารพาณิชย์ของพ่อค้าชายแดนในเขตอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ส่วนใหญ่นิยมใช้บริการเฉพาะการฝากถอนเงินสดและสินเชื่อ มีการใช้บริการเพื่อชำระค่าสินค้าน้อยมาก กล่าวคือ มีการโอนเงินผ่านธนาคารพาณิชย์เพียงร้อยละ 2.1 ไม่มีการใช้บริการ L/C การชำระค่าสินค้าระหว่างกันใช้เงินสดสกุลบาทถึงร้อยละ 85.9 ใช้การผ่านระบบหักบัญชีระหว่างกันร้อยละ 10.3 และใช้การชำระด้วยเงินสดสกุลจัตร้อยละ 1.7 สำหรับปัจจัยที่จงใจให้พ่อค้าชายแดนใช้บริการธนาคารพาณิชย์ ได้แก่ (1) ความต้องการเงินทุน

เพื่อใช้หมุนเวียนในธุรกิจ (2) นโยบายสนับสนุนการค้าชายแดนของธนาคารพาณิชย์ (3) ความไม่คุ้นเคยและความไม่ไว้วางใจระหว่างพ่อค้าชายแดนกับลูกค้า (4) ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเป็นไปด้วยความราบรื่นโดยไม่มีปัญหาการปิดชายแดน ส่วนปัญหาและอุปสรรคในการให้บริการของธนาคารพาณิชย์ ได้แก่ (1) พนักงานธนาคารพาณิชย์ไม่สามารถให้คำแนะนำการใช้บริการแก่พ่อค้าชายแดนได้ชัดเจน เช่น การปฏิบัติตามเงื่อนไข พ.ร.บ. ป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน (2) ระบบธนาคารของประเทศไม่ได้มาตรฐานสากล (3) อัตราแลกเปลี่ยนเงินสกุลจัตไม่มีความเสถียรภาพ (4) ธนาคารต้องสำรองเงินสดเป็นจำนวนมาก เนื่องจากพ่อค้านิยมชำระค่าสินค้าเป็นเงินสด (5) พ่อค้าหลีกเลี่ยงการปฏิบัติตามเงื่อนไข พ.ร.บ. ป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน เช่น การฝาก-ถอนเงินสดกับธนาคารตั้งแต่ 2 ล้านบาทขึ้นไปต้องรายงานให้คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน (ปปง.) ทราบ (6) การปิดชายแดนบ่อยครั้งทำให้ธุรกิจขาดความคล่องตัว ส่งผลให้เงินหมุนเวียนในระบบลดลง

ดวงกมล สุนทรจันทร์ (2544) ได้ทำการศึกษาถึงผลกระทบต่อไทยเมื่อจีนเข้าเป็นสมาชิกองค์การการค้าโลก โดยมีวัตถุประสงค์ของการศึกษาถึงผลกระทบต่อภาคเกษตรและอุตสาหกรรมของไทยทั้งในระดับภาคการผลิตและระดับมหภาค เมื่อจีนลดอัตราภาษีนำเข้าตามข้อผูกพันขององค์การการค้าโลก โดยประเมินผลกระทบเป็น 2 ช่วง คือ ในช่วงแรกศึกษาผลกระทบระยะสั้นเมื่อจีนใช้อัตรานำเข้าอัตราแรกในวันที่เข้าเป็นสมาชิกองค์การการค้าโลก และช่วงที่สอง เป็นการประเมินผลกระทบในระยะยาว เมื่อจีนใช้อัตราภาษีนำเข้าอัตราสุดท้าย การศึกษาครั้งนี้ใช้แบบจำลองดุลยภาพทั่วไปที่เรียกว่า GTAP (Global Trade Analysis Project) ซึ่งเป็นแบบจำลองที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อการวิเคราะห์ผลกระทบของนโยบายการค้า หรือการเจรจาทางการค้าที่เพิ่มขึ้นมากในช่วงสิบกว่าปีที่ผ่านมา โดยอยู่ในรูปแบบของเขตเศรษฐกิจเสรีหรือข้อตกลงทวิภาคีหรือพหุภาคี การศึกษาผลกระทบสามารถพิจารณาได้ทั้งประเทศเดี่ยวและกลุ่มประเทศ สามารถเลือกพิจารณาในภาคการผลิตที่สนใจได้ เนื่องจากมีกลไกในการวิเคราะห์เศรษฐกิจในภาพรวมอย่างเจาะลึกถึงระดับจุลภาค และมีการจัดเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต่างๆ ให้มีความเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ ทำให้ติดตามผลกระทบที่เกิดขึ้นได้อย่างต่อเนื่อง

ผลการศึกษาพบว่า การวิเคราะห์ทั้งสองช่วงให้ผลที่คล้ายคลึงกัน กล่าวคือ เมื่อจีนเสรีทางการค้าและลดอัตราภาษีนำเข้าทำให้เศรษฐกิจไทยหดตัวอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากมีการย้ายฐานการผลิตไปที่จีนเพิ่มมากขึ้น เพราะต้นทุนการผลิตของจีนต่ำลง ผลตอบแทนสูงขึ้น จึงให้นักลงทุนไปลงทุนเพิ่มขึ้น ในระยะยาว GDP จะลดลงถึงร้อยละ 0.8 รายได้ครัวเรือนลดลงร้อยละ 0.6 การออมลดลงร้อยละ 0.6 การลงทุนลดลงร้อยละ 0.9 ส่งผลให้สวัสดิการของไทยมีมูลค่าลดลง ด้านการค้าระหว่างประเทศในระยะยาว มูลค่าการส่งออกของไทยลดลงร้อยละ 0.1 โดยมูลค่าการส่งออกไปยังประเทศจีนจะขยายเพียงประเทศเดียวเท่านั้น ส่วนการ

ค้ากับประเทศอื่นๆ จะลดลง สำหรับผลกระทบต่อภาคการผลิต ภาคการผลิตที่ได้รับประโยชน์สูงสุด คือ ข้าวแปรรูปและน้ำตาล ขณะที่ภาคการผลิตอื่นๆ โดยเฉพาะสิ่งทอ เครื่องแต่งกาย และผลิตภัณฑ์จากหนัง ปริมาณผลผลิตจะลดลง สินค้าอุตสาหกรรมที่เน้นการใช้แรงงานจะได้รับผลกระทบรุนแรงกว่าสินค้าเกษตร แนวทางการปรับตัวที่สำคัญคือ การปรับปรุงประสิทธิภาพการผลิต และการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้า เพื่อเพิ่มศักยภาพในการแข่งขัน

ยุทธนา หยิมการุณ และคณะ (2544) ศึกษาการประเมินมาตรการการป้องกันและปราบปรามการลักลอบนำเข้ากระเทียมของกรมศุลกากรในพื้นที่จังหวัดเชียงราย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการประเมินมาตรการป้องกันและปราบปรามการลักลอบนำเข้ากระเทียมของกรมศุลกากร โดยเฉพาะการใช้มาตรการดังกล่าวในบริเวณพื้นที่ด่านศุลกากรแม่สาย ด่านศุลกากรเชียงแสน และจุดตรวจศุลกากรแม่จัน จังหวัดเชียงราย ว่ามีประสิทธิภาพหรือไม่ วิธีการศึกษาวิจัยดังกล่าวได้ใช้ตัวแบบการประเมินผลแบบรวมยอด (Overall Evaluation) และเป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้องและจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) ผลการศึกษาพบว่า จากมาตรการป้องกันและปราบปรามดังกล่าวที่นำไปใช้โดยด่านศุลกากรในจังหวัดเชียงราย ยังไม่สัมฤทธิ์ผลเท่าที่ควรเนื่องจากปัจจัยดังนี้ คือ ขาดการส่งเสริมและสนับสนุนในการปฏิบัติงานตามมาตรการป้องกันและปราบปรามการลักลอบนำเข้ากระเทียมจากส่วนกลาง งบประมาณ อัตรากำลังเจ้าหน้าที่ และเครื่องมือวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการป้องกันและปราบปรามการลักลอบนำเข้ากระเทียม ไม่เพียงพอเมื่อเปรียบเทียบกับพื้นที่รับผิดชอบของด่านศุลกากรในจังหวัดเชียงราย นอกจากนี้เครื่องมือวัสดุอุปกรณ์ไม่ทันสมัย ขาดความร่วมมือจากประชาชนในพื้นที่เพราะเกรงกลัวอิทธิพลของผู้ลักลอบและผู้ที่มีผลประโยชน์ เจ้าหน้าที่ขาดขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติหน้าที่อันเนื่องมา จากเมื่อมีการจับกุมและดำเนินคดีกับผู้ลักลอบนำเข้ากระเทียมในบางครั้ง ผู้ลักลอบนำเข้ากระเทียมมักต่อสู้และฟ้องร้องกลับเจ้าหน้าที่ผู้จับกุม เจ้าหน้าที่ศุลกากรขาดการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนในพื้นที่รับผิดชอบเข้าใจถึงอำนาจของเจ้าหน้าที่ศุลกากรในเขตควบคุมศุลกากร สภาพภูมิประเทศในอำเภอแม่สาย แม่จัน และเชียงแสน จังหวัดเชียงราย เอื้ออำนวยต่อการลักลอบนำเข้ากระเทียมได้โดยสะดวก สำหรับข้อเสนอแนะในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว คณะผู้วิจัยได้เสนอให้ลดภาษีนำเข้ากระเทียม และให้การส่งเสริมและสนับสนุนทางด้านงบประมาณและอัตรากำลังเจ้าหน้าที่แก่ด่านศุลกากรในจังหวัดเชียงรายอย่างเพียงพอ จึงจะทำให้มาตรการการป้องกันและปราบปรามการลักลอบนำเข้ากระเทียมของกรมศุลกากรสัมฤทธิ์ผล

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2544) ได้ทำการศึกษาโดยว่าจ้างบริษัทที่ปรึกษา พอล คอน ซัลแดนท์ จำกัด ให้เป็นที่ปรึกษา เพื่อทำการศึกษาความเหมาะสมการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนจังหวัดเชียงราย โดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษาเพื่อวิเคราะห์ความเหมาะสมของการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนจังหวัด

เชียงราย ในรูปแบบต่างๆ และกำหนดรูปแบบที่สมควรดำเนินการ การกำหนดกิจกรรมโครงการ ที่มีศักยภาพ แผนการใช้ที่ดินในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษและพื้นที่บริเวณรอบนอก โครงสร้างพื้นฐานที่จะสนับสนุนการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษ จัดทำแผนการพัฒนาพื้นที่ที่จะสนับสนุนโครงการ วิเคราะห์ผลกระทบทั้งทาง ด้านบวกและลบที่จะเกิดจากโครงการ การจัดทำแผนลงทุน กำหนดแนวนโยบายและมาตรการในการสนับสนุนกิจกรรมและแผนงานในโครงการ ศึกษาผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมและสาธารณสุข สำหรับวิธีการศึกษาใช้การทบทวนข้อมูลและเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง การรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์สภาพต่างๆ ในปัจจุบัน สถานการณ์ และการประมาณความต้องการในอนาคต การเปรียบเทียบและเลือกรูปแบบที่เหมาะสม การประเมินโครงการด้านเศรษฐศาสตร์ การเงินและการลงทุน การศึกษาและเสนอแนะด้านการบริหารจัดการ เฉพาะผลการศึกษาทางด้านการค้าในจังหวัดเชียงราย/ ภาคเหนือตอนบน พบว่า ในแง่ของการค้าทั้งจังหวัดเชียงรายและจังหวัดภาคเหนือตอนบนเกือบทุกจังหวัดมีส่วนของผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด (GPP) ในสาขาการค้าสูงกว่าหรือใกล้เคียงกับค่าเฉลี่ยของประเทศ ที่มีค่าร้อยละ 15.25 ยกเว้นจังหวัดลำพูนและเชียงใหม่ซึ่งมีค่าเพียงร้อยละ 9.34 และ 10.47 ค่าเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าการค้าทั้งในรูปแบบของการค้าส่งและค้าปลีก ยังมีศักยภาพสูงใน จังหวัดเชียงรายและจังหวัดในภาคเหนือตอนบน รูปแบบการค้าในจังหวัดเชียงรายนอกจากการค้าขายกันภายในจังหวัดและข้ามจังหวัดแล้วยังมีการค้าชายแดนที่แบ่งเป็นการค้าที่ผ่านและไม่ผ่านพิธีการทางศุลกากร (ซึ่งจากงานศึกษาต่างๆ พบว่ามีมากกว่าการค้าในระบบ 0.5-3 เท่า) โดยมีมูลค่าการค้าชายแดนระหว่างภาคเหนือกับประเทศเพื่อนบ้านในปี 2541 มากกว่า 5,000 ล้านบาท ซึ่งแนวโน้มความสำคัญของการค้าชายแดนจะเพิ่มขึ้น การส่งเสริมการค้าชายแดน จึงเป็นช่อง ทางสร้างงานและเป็นการพัฒนาภูมิภาคของทั้งไทยและประเทศเพื่อนบ้าน สำหรับการค้าตามแนวชายแดนจังหวัดเชียงรายพบว่ามีช่องทางติดต่อการค้าชายแดนผ่านทางด่านศุลกากรแม่สาย ด่านศุลกากรเชียงแสน และด่านศุลกากรเชียงของ รวมทั้งสิ้น 11 จุด ประกอบด้วยจุดผ่านแดนถาวร 3 จุด และจุดผ่อนปรน 8 จุด โดยทำการค้าขายกับประเทศพม่า ลาว และจีนตอนใต้ มีมูลค่าการค้ารวมทั้งผ่านพิธีการศุลกากรซึ่งเป็นการค้าในระบบในปี 2543 เท่ากับ 4,357.94 ล้านบาท และมีอัตราการขยายตัวเฉลี่ยร้อยละ 20.9 ต่อปี สินค้าส่งออกมายังไทยจากประเทศพม่าและลาว ส่วนใหญ่เป็นสินค้าวัตถุดิบที่มีอยู่ตามธรรมชาติ เช่น อัญมณีจากพม่า และถ่านหินลิกไนต์จากลาว ส่วนสินค้าที่ส่งออกมายังไทยจากจีน ได้แก่ ผลไม้เมืองหนาว เช่น แอปเปิ้ลและสาลี่ สำหรับสินค้าที่ส่งออกไปยังประเทศคู่ค้าเพื่อนบ้าน ได้แก่ ยางรถยนต์ น้ำมันเชื้อเพลิง และสินค้าอุปโภคบริโภค เป็นต้น ศักยภาพในอนาคตเมื่อมีการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษ จะทำให้ปริมาณการค้าเพิ่มมากขึ้นเนื่องจากปัจจัยเสริมต่างๆ โดยเฉพาะการปรับปรุงด้านกฎระเบียบให้ดีขึ้น มีสิทธิประโยชน์มากขึ้นทำให้สินค้าราคาต่ำลง มีการให้ข้อมูลข่าวสารและการประชาสัมพันธ์ต่างๆ มีการผลิตสินค้าคุณภาพดี และมีบริการที่ดีขึ้น ดังนั้น ปริมาณการค้าย่อมจะสูงขึ้นและคาดว่าจะอยู่ระหว่างกรณี “ปกติ” ถึงกรณี “ดีกว่าปกติ”

บัญชา คูอาริยะกุล (2543) ได้ทำการศึกษาถึงผลกระทบทางเศรษฐกิจของการค้าชายแดนในจังหวัดน่านโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ ผลกระทบทางด้านการค้า การลงทุนและการท่องเที่ยว ภายหลังการเปิดด่านการค้าถาวรที่ห้วยโก๋น จังหวัดน่าน กับประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ผลการศึกษาพบว่า โครงสร้างเศรษฐกิจของจังหวัดน่านขึ้นอยู่กับภาคเกษตรกรรม การค้าส่ง ค้าปลีก และภาคบริการเป็นหลัก ภายหลังการเปิดด่านการค้า กิจกรรมทางเศรษฐกิจของจังหวัดเพิ่มขึ้นต่อเนื่องทุกปี การค้าชายแดนกับลาวเพิ่มขึ้นและได้เปรียบดุลการค้าทุกปี ทั้งยังเป็นจังหวัดที่เป็นประตูสู่ประเทศจีนและเวียดนามในอนาคต ผลด้านการลงทุนมีการขยายตัวเป็นที่น่าพอใจ การลงทุนด้านเหมืองแร่ลิเทียมไนต์ของนักลงทุนไทยที่เข้าไปลงทุนในเขตเชียงฮ่อน-หงสาของประเทศลาว รวมถึงนักธุรกิจไทยที่มีการดำเนินธุรกิจในเขตดังกล่าว จากการศึกษาถึงศักยภาพในอนาคตของการค้าชายแดนด้านจังหวัดน่านพบว่าหากมีการพัฒนาเครือข่ายคมนาคมของประเทศในเขตอนุภูมิภาค (ไทย ลาว จีนและพม่า) เสร็จสมบูรณ์ จะทำให้จังหวัดน่านเป็นศูนย์กลางทางธุรกิจอีกแห่งหนึ่งของภาคเหนือผลด้านการท่องเที่ยว ขยายตัว เนื่องจากมีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สมบูรณ์ แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม รวมถึงแหล่งท่องเที่ยวใหม่ที่ด่านห้วยโก๋น

ประคอง รักขังศ์ (2543) ศึกษาอุปสรรคทางการค้าในสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงอุปสรรคทางการค้า และศักยภาพทางการค้าของประเทศในสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจ และใช้วิธีการศึกษาจากการรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิ ซึ่งข้อมูลปฐมภูมิได้มาจากการออกแบบสอบถามสัมภาษณ์ทั่วไปผู้ประกอบการค้าและการสัมภาษณ์เจาะลึก ส่วนข้อมูลทุติยภูมิได้จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผลจากการศึกษาพบว่า อุปสรรคทางการค้าดังกล่าวเกิดจาก 2 ปัจจัย ได้แก่ ปัจจัยที่เกิดจากประเทศไทยและปัจจัยที่เกิดจากประเทศคู่ค้าในสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจ โดยแบ่งการวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคจากแบบสอบถามออกเป็น ปัญหาทางด้านกฎหมาย อัตราแลกเปลี่ยนเงินตรา พิธีการศุลกากร การคมนาคม กฎระเบียบต่างๆ ความมั่นคง ด้านการเมือง และอื่นๆ ส่วนปัญหาและอุปสรรคที่ได้จากการสัมภาษณ์เจาะลึกผู้ประกอบการ พบว่ามีปัญหาคือการเสียค่าใช้จ่ายนอกระบบมากเกินไป ภาษีนำเข้าสินค้าบางชนิดสูง การห้ามนำเข้าและส่งออกสินค้าบางชนิดจึงทำให้เกิดการค้านอกระบบ เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติไม่มีความรู้ความสามารถถึงทำให้เกิดความล่าช้าและการคืนภาษีมูลค่าเพิ่มค่อนข้างล่าช้า ส่วนในการนำผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด (Gross Provincial Product: GPP) และผลิตภัณฑ์มวลรวมภาคเหนือตอนบน (Gross Regional Product: GRP) เปรียบเทียบกับมูลค่าการค้า 6 จังหวัดภาคเหนือตอนบน โดยเปรียบเทียบรายจังหวัดและภาพรวมของทั้งหกจังหวัด พบว่าปีปกติมูลค่าการค้ามีแนวโน้มขยายตัวสูงขึ้น แสดงให้เห็นว่าประเทศไทยมีศักยภาพทางการค้าในภูมิภาคนี้ ถึงแม้ว่าการค้าชายแดนในช่วงที่ผ่านมาไม่มีระบบที่แน่นอน

และมีปัญหาอุปสรรคหลายประการส่งผลให้การค้าขยายตัวอย่างไม่มีเสถียรภาพและไร้ทิศทาง ดังนั้นเพื่อให้การค้าขยายตัวอย่างมีเสถียรภาพจึงควรพัฒนาการค้าชายแดนเป็นการค้าระหว่างประเทศ

กรณีการ ธรรมรัตน์ (2542) ได้ศึกษาผลกระทบจากการปิดด่านการค้าชายแดนไทยกับพม่าด้านอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก โดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษาเพื่อ (1) ศึกษาถึงรูปแบบของการค้าชายแดนไทย-พม่า (2) ศึกษาถึงสาเหตุของการปิดด่านการค้าชายแดนไทย-พม่า และผลกระทบจากการปิดด่านที่มีต่อการค้าชายแดนไทย-พม่า (3) ศึกษาถึงแนวทางในการพัฒนาความร่วมมือทางการค้าชายแดนระหว่างไทย-พม่า โดยมีสมมติฐานว่าการปิดด่านการค้าชายแดนส่งผลกระทบต่อการค้าชายแดนแตกต่างกันตามประเภทของสินค้า

ผลการศึกษาพบว่า (1) การค้าชายแดนไทย-พม่ามี 2 รูปแบบคือการค้าในระบบเป็นการค้าชายแดนที่ดำเนินการอย่างถูกต้องตามกฎหมาย มีการปฏิบัติตามระเบียบพิธีการทางศุลกากรอย่างถูกต้องตามที่ราชการกำหนดไว้ และมีการนำเข้า-ส่งออกผ่านด่านศุลกากรเท่านั้น อีกรูปแบบหนึ่งคือการค้านอกระบบ เป็นการค้าที่มุ่งหลีกเลี่ยงการผ่านพิธีการและการชำระภาษีทางศุลกากรอย่างถูกต้อง เพื่อความสะดวกในการค้า การค้านอกระบบนี้ไม่ถูกต้องตามกฎหมายแต่ก็เกิดคู่กับการค้าในระบบตลอดแนวชายแดน เนื่องจากพม่ามีมาตรการสินค้าต้องห้ามที่ห้ามนำเข้าแต่เป็นสินค้าที่ชาวพม่านิยมบริโภค เช่น ผงชูรส เครื่องดื่ม เป็นต้น และสินค้าที่รัฐบาลพม่าห้ามการส่งออกก็เป็นสินค้าที่มีความต้องการสูงของชาวไทย เช่น หยก อัญมณี ไม้ซุง โค กระบือ เป็นต้น ดังนั้น เมื่อมีผู้ต้องการซื้อสินค้าของทั้งสองฝั่งประเทศ การลักลอบซื้อขายนอกระบบจึงเกิดขึ้น การค้าส่วนใหญ่จึงเป็นการค้านอกระบบ เนื่องจากรัฐบาลพม่าห้ามนำเข้า-ส่งออกสินค้าหลายประเภท ทำให้ไม่มีโอกาสค้าสินค้าในระบบ นอกจากนี้ ชาวพม่านิยมหลีกเลี่ยงภาษี เนื่องจากรัฐบาลพม่าจัดเก็บภาษีหลายขั้นตอนและอัตราการจัดเก็บอยู่ในเกณฑ์สูง (2) สาเหตุหลักของการปิดด่านของรัฐบาลประเทศสหภาพพม่า มาจากปัญหาการเมืองภายในของพม่าและลูกกลามเป็นปัญหาระหว่างประเทศ นั่นคือปัญหาชนกลุ่มน้อย โดยเฉพาะชาวกะเหรี่ยงที่อาศัยอยู่ตามแนวชายแดนไทย-พม่าที่พยายามต่อต้านรัฐบาลพม่าเพื่อต้องการแยกการปกครองตัวเองเป็นรัฐอิสระ จึงทำให้รัฐบาลพม่าพยายามปราบปรามอย่างหนัก ทำให้ชนกลุ่มน้อยและผู้ลี้ภัยบางส่วนหลบหนีเข้ามาอยู่ในบริเวณชายแดนไทย ก่อให้เกิดการปะทะกันระหว่างทหารไทยกับทหารพม่า ส่งผลให้รัฐบาลพม่าหวาดระแวงว่าไทยให้การสนับสนุนชนกลุ่มน้อยเหล่านี้ในการต่อต้านรัฐบาลพม่า โดยเฉพาะการให้ที่พักพิงและการสร้างศูนย์อพยพ เช่น พื้นที่พักพิงบ้านห้วยกระโหลก บ้านแม่หละ บ้านมอเกอว์ เป็นต้น โดยรัฐบาลไทยได้ให้ความช่วยเหลือแก่ชนกลุ่มน้อยเหล่านี้ตามหลักมนุษยธรรม ขณะที่พม่ามองว่า ไทยให้ความช่วยเหลือแก่ศัตรูของรัฐบาลพม่า และเป็นเหตุให้รัฐบาลพม่าสั่งปิดด่านการค้าชายแดนในที่สุด สาเหตุสำคัญอีกประการหนึ่งคือ กรณีพิพาทแม่น้ำเมยและเกาะกลางแม่น้ำเมยเป็นปัญหาจากการ

เปลี่ยนแปลงของธรรมชาติ ซึ่งทั้งฝ่ายไทยและพม่าต่างไม่อยากเสียดินแดนของตนเองไปจึงทำให้เกิดเหตุพิพาทดังกล่าวขึ้น สาเหตุอีกประการคือพม่าอ้างว่าต้องปิดด่านเพื่อปรับปรุงระบบการค้าในประเทศ รวมถึงปรับปรุงการจัดเก็บภาษีการค้าชายแดน จากสาเหตุต่างๆ ทำให้พม่าสั่งปิดด่านการค้าแต่เพียงฝ่ายเดียวโดยที่ฝ่ายไทยไม่เคยสั่งให้มีการปิดด่าน

ผลจากการที่พม่าปิดด่าน ทำให้ผู้ส่งออกชาวไทยต้องหาช่องทางใหม่ในการส่งออกไปพม่า เช่น การส่งออกทางทะเล การเปลี่ยนจุดส่งออกไปยังด่านท่าขี้เหล็ก-แม่สาย ทำให้ค่าใช้จ่ายในการส่งออกสูงขึ้นกว่าปกติและเสี่ยงต่อการถูกพม่าจับกุม นักธุรกิจบางรายได้รับผลกระทบมากที่สุด เนื่องจากสินค้าที่ส่งออกเป็นสินค้าขนาดใหญ่และมีน้ำหนักมาก ขณะที่นักธุรกิจชาวพม่า ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้ค้านอกระบบ การปิดด่านการค้าทำให้การส่งสินค้าทำได้ยากขึ้นและเสี่ยงต่อการถูกจับกุมของเจ้าหน้าที่พม่า หรือต้องเสียค่าใช้จ่ายในการผ่านทางสูงขึ้นจากปกติมาก (3) ปัญหาการเมืองภายในประเทศของพม่าได้กลายเป็นปัญหาระหว่างประเทศและกระทบกับความสัมพันธ์ไทย-พม่า และส่งผลถึงคำสั่งปิดด่านของรัฐบาลพม่า รวมถึงกระทบต่อการค้าชายแดนไทย-พม่า การที่จะพัฒนาความร่วมมือทางการค้าระหว่างไทย-พมานั้น ไทยต้องสร้างความเชื่อใจให้กับรัฐบาลพม่าโดยแสดงให้เห็นว่ารัฐบาลไทยไม่มีนโยบายสนับสนุนชนกลุ่มน้อยเพื่อต่อต้านรัฐบาลพม่า และภาคเอกชนไม่ควรคำนึงแต่ผลประโยชน์มากเกินไปจนทำให้พม่ามองไทยว่าเอาเปรียบพม่า ซึ่งทำที่ที่พม่าแสดงออกกับไทยต่างจากประเทศอื่นๆ ที่ค้าขายกับพม่า เช่น สิงคโปร์และญี่ปุ่น ที่พม่าเต็มใจและให้ความร่วมมือกับประเทศเหล่านั้นมากกว่า ดังนั้น การสร้างความสัมพันธ์อันดีกับพม่าจึงเป็นสิ่งที่ต้องคำนึงถึงมากที่สุด

กาญจนา โชคถาวร (2542) ได้ทำการศึกษาปัญหาการค้าชายแดนไทย-ลาวในเขตภาคเหนือตอนบน ณ จุดผ่านแดนถาวรเพื่อการค้าที่อำเภอเชียงของและเชียงแสน จังหวัดเชียงราย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงสภาพการค้าชายแดนไทย-ลาว ในเขตภาคเหนือตอนบน ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับสภาพเศรษฐกิจ การค้า ระบบภาษี การขนส่ง การเดินทางเข้า-ออกประเทศและระบบการชำระเงิน และเพื่อศึกษาถึงปัญหาอุปสรรคที่เกี่ยวข้องกับการค้าชายแดนไทย-ลาว

ผลการศึกษาพบว่าจังหวัดในเขตภาคเหนือตอนบนที่มีการค้าชายแดนกับลาว ได้แก่ จังหวัดเชียงราย พะเยา และน่าน จังหวัดที่มีการค้ากับลาวผ่านพิธีการศุลกากรสูงสุดคือ จังหวัดเชียงราย คิดเป็นร้อยละ 89.5 ของมูลค่าการค้าการชายแดนกับลาวเฉลี่ยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2533-2541 ส่วนจุดการค้าที่สูงที่สุดคือด่านศุลกากรเชียงของ จังหวัดเชียงราย มีมูลค่าการค้าเฉลี่ยร้อยละ 82.1 ของมูลค่าการค้ากับลาว หากพิจารณาการค้าในเขตอำเภอเชียงของและเชียงแสน จังหวัดเชียงราย พบว่าผู้ค้าส่วนใหญ่เป็นรายย่อยมากกว่าเป็นรายใหญ่ เช่นเดียวกับผู้ค้าในฝ่ายลาวที่ส่วนใหญ่เป็นผู้ค้ารายย่อยเช่นกัน การค้าระหว่างกันใช้เส้นทางบกและทางน้ำ แต่ยังมีปัญหาขาดแคลนถนนที่มีคุณภาพ และปัญหาน้ำในแม่น้ำที่ลดลงมากในช่วงฤดูแล้ง

การค้าปี พ.ศ. 2533-2541 มีมูลค่าเฉลี่ยปีละ 258.4 ล้านบาท จำแนกเป็นมูลค่าการส่งออกและนำเข้าเฉลี่ยปีละ 171.7 และ 86.9 ล้านบาท ตามลำดับ สินค้าส่งออกสำคัญ ได้แก่ ยานพาหนะ อาหาร น้ำมันเชื้อเพลิง สิ่งก่อสร้างและสินค้าอุปโภคบริโภค ส่วนสินค้านำเข้าสำคัญ ได้แก่ ไม้แปรรูป ของป่าและสินค้าเกษตรบางชนิด ช่วงที่มีการค้าสูงที่สุดคือช่วงปลายปีปฏิทิน ส่วนปัญหาในการค้า ได้แก่ การขนส่งทั้งทางบกและทางน้ำไม่สะดวกโดยเฉพาะในประเทศลาว สาธารณูปโภคพื้นฐาน เช่น ไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ ไม่เพียงพอ ระบบการชำระเงินผ่านธนาคารไม่คล่องตัว เนื่องจากสถาบันการเงินลาวมีน้อยและมีข้อจำกัดในการแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศ ทำให้ผู้ค้านิยมใช้การชำระเงินนอกระบบ สกุลเงินที่ใช้ในการชำระค่าสินค้ามีทั้งเงินบาทและดอลลาร์สหรัฐ กฎ ระเบียบต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการค้าไม่มีความแน่นอน การบริหารจัดการด้านการค้าต่างๆ ไม่มีประสิทธิภาพโดยเฉพาะด่านผ่อนปรนต่างๆ ปัญหาคู่แข่งทางการค้า เช่น จีนและเวียดนาม เพิ่มขึ้น ปัญหาข้อพิพาททางการค้า แม้มีไม่มากนักแต่เป็นสิ่งที่ต้องระมัดระวังมากเป็นพิเศษ ปัญหาประชากรลาวมีอำนาจซื้อต่ำ ประกอบกับมีเงินเฟ้อสูงและค่าเงินกีบอ่อนตัวลงมาก ทำให้เป็นอุปสรรคต่อการขยายปริมาณการค้า ตลอดจนผลกระทบที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงภาวะเศรษฐกิจในประเทศแถบเอเชีย ส่งผลให้ปริมาณการค้าระหว่างไทย-ลาว ในเขตภาคเหนือตอนบนขยายตัวไม่รวดเร็วเท่าที่ควร

นิสิต พันธมิตร (2542) ได้ทำการศึกษาปัญหาการค้าชายแดนในเขตภาคเหนือตอนบน โดยมีวัตถุประสงค์ของการศึกษาในเรื่องปัญหาการค้าชายแดนในเขตภาคเหนือตอนบนและเปรียบเทียบมูลค่าการค้าในระบบและนอกระบบของด้านการค้าต่างๆ ในเขตจังหวัดภาคเหนือตอนบน การศึกษครั้งนี้มีขอบเขตครอบคลุม 4 จังหวัดในเขตภาคเหนือตอนบน ได้แก่ จังหวัดเชียงราย เชียงใหม่ น่าน และแม่ฮ่องสอน ผลการศึกษาปรากฏว่า สำหรับปัญหาการค้าชายแดนในเขตภาคเหนือตอนบน โดยเฉพาะการค้ากับประเทศจีนตอนใต้ที่อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ยังมีปัญหาด้านสาธารณูปโภค เช่น ท่าเรือ ถนน เรือที่ใช้ในการขนถ่ายสินค้าระหว่างกัน และปัญหาอื่น เช่น การปฏิบัติหน้าที่ของข้าราชการที่เกี่ยวข้องกับการค้าชายแดนซึ่งมีผลกระทบต่อการค้า รวมถึงการใช้ช่องว่างทางกฎหมายของเจ้าหน้าที่เพื่อแสวงหาประโยชน์ส่วนตน

นอกจากนี้ผลการศึกษาพบว่า การค้าชายแดนระหว่างไทยกับจีนตอนใต้เป็นการค้ากับมณฑลยูนนานโดยใช้เส้นทางขนส่งทางแม่น้ำโขงระหว่างอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงรายกับเมืองเชียงรุ่ง ในสิบสองปันนา โดยใช้เงินหยวนและเงินบาทในการชำระค่าสินค้าระหว่างกัน จุดที่มูลค่าการค้าชายแดนสูงได้แก่ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงรายและอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก สาเหตุที่การค้านอกระบบมีมูลค่าสูง เนื่องจากพ่อค้าที่ประกอบการค้าชายแดนส่วนใหญ่เป็นกลุ่มพ่อค้าดั้งเดิมที่ค้าขายด้วยกันมานาน โดยมีความสัมพันธ์กันเครือญาติ หรือมีความเชื่อถือจากการติดต่อการค้าร่วมกันมาอย่างยาวนาน จนกลายเป็นกลุ่ม

อิทธิพลในการค้าระดับท้องถิ่นที่พ่อค้ารุ่นใหม่ไม่สามารถเจาะตลาดได้ ประกอบกับการค้าชายแดนมีหลากหลายหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ทำให้มีขั้นตอน พิธีการ กฎ ระเบียบมากมาย ยุ่งยาก ซับซ้อน ประกอบกับการคืนภาษีมูลค่าเพิ่มให้แก่พ่อค้าใช้เวลานาน ทำให้พ่อค้าแสวงหาวิธีการส่งสินค้าออกได้รวดเร็วต่อความต้องการ อีกทั้งในส่วนของผู้ปฏิบัติมีการแสวงหาผลประโยชน์จากกฎเกณฑ์ต่างๆ จึงทำให้การค้า นอกระบบขยายตัวมาก

ปัญหาการค้าที่เกิดขึ้นในจุดการค้าแต่ละแห่งแตกต่างกันไป โดยจุดการค้าชายแดนที่อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงรายมีปัญหาด้านคมนาคมระหว่างชายแดนไทยกับพม่า ปัญหาความมั่นคงตามแนวชายแดนและความมั่นคงของทางการเมืองภายในพม่า ปัญหาการเงินจัดปัญหาสถาบันการเงินของพม่าที่ยังไม่สามารถรองรับกับการค้าสากล รวมถึงการขาดแคลนบุคลากรทางธุรกิจและภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ทำให้ประชาชนมีอำนาจซื้อต่ำ ในส่วนของจุดการค้าที่อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย มีปัญหาขาดท่าเรือที่จะรองรับกับการขนถ่ายสินค้า เจ้าหน้าที่ตรวจคนเข้าเมืองมีความเข้มงวดและใช้ระเบียบมาแสวงหาผลประโยชน์ให้แก่ตัวเอง เรือขนถ่ายสินค้าระหว่างไทยกับจีนตอนใต้ยังมีปัญหาในกรณีเรือจีนไม่สามารถขนถ่ายสินค้าได้ตลอดปี เนื่องจากปัญหาน้ำในลำน้ำโขงที่ลดลงในช่วงฤดูแล้ง ในกรณีเรือไทยไม่สามารถขนถ่ายสินค้าไปประเทศจีนในหน้าน้ำสากลได้ เนื่องจากยังไม่มีการทำข้อตกลงระดับพหุภาคีกับพม่า และยังขาดบุคลากรในการเดินเรือขนส่งด้วย สุดท้ายคือพิธีการนำเข้า-ส่งออกมีขั้นตอนยุ่งยากมาก

ธนาคารแห่งประเทศไทย (2537) ได้ทำการศึกษาถึงข้อเท็จจริงเกี่ยวกับสภาพการค้า การชำระเงิน บทบาทเงินบาทในการค้าชายแดน และปัญหาการค้าชายแดน โดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษา คือ (1) สภาพการค้าชายแดนระหว่างไทยกับพม่า ทั้งที่ผ่านและไม่ผ่านพิธีการศุลกากร (2) การชำระเงินจากการค้าชายแดนทั้งที่ผ่านและไม่ผ่านพิธีการศุลกากร (3) บทบาทของเงินบาทในการค้าชายแดนระหว่างไทยกับพม่า (4) ปัญหาการค้าชายแดนในปัจจุบันและข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาการค้าชายแดนไทยกับพม่า โดยมีขอบเขตของการศึกษาครอบคลุมจุดการค้าสำคัญ 2 แห่ง ได้แก่ จุดการค้าที่อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก และจุดการค้าที่อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

ผลของการศึกษาพบว่า (1) การค้าชายแดนไทย-พมามีใช้เป็นการค้าชายแลกเปลี่ยนเพื่อการยังชีพซึ่งกระทำกันในพื้นที่พรมแดนติดต่อกันเท่านั้น แต่มีลักษณะเป็นการค้าระหว่างประเทศ เพียงแต่สินค้าเข้าออกผ่านช่องทางบก และสินค้าที่พม่านำเข้าจากไทยถูกส่งไปขายต่อยังประเทศบังคลาเทศ อินเดีย และจีนตอนใต้ การค้าชายแดนในภาคเหนือจึงมีความซับซ้อนกว่าการค้าชายแดนตามบรรทัดฐานที่เข้าใจกัน สภาพการค้ากระทำใน 2 รูปแบบคือการค้าที่ผ่านพิธีการศุลกากรและการค้านอกระบบที่ไม่ผ่านพิธีการศุลกากร นอกจากนี้ในช่วงเวลาที่ทำการศึกษาพบว่าการค้านอกระบบมีมูลค่าประมาณ 16,000 ล้านบาท สูงกว่า

มูลค่าที่แจ้งผ่านพิธีการศุลกากรถึงกว่า 3 เท่าตัว จำแนกเป็นการนำเข้า 8,500 ล้านบาท (พลอยแดง 4,000 ล้านบาท อัญมณีอื่นๆ 1,600 ล้านบาท และโค 1,000 ล้านบาท) และการส่งออก 7,300 ล้านบาท (ส่วนใหญ่เป็นสินค้าอุปโภคบริโภค) สูงกว่ามูลค่าที่ผ่านพิธีการศุลกากรถึงกว่า 3 เท่าตัว จุดที่มีการค้าสูงที่สุดคืออำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย รองลงมาคืออำเภอแม่สวด จังหวัดตาก (2) การชำระเงินค่าสินค้าตามชายแดนจำแนกออกเป็น 4 รูปแบบคือ (ก) ชำระค่าสินค้าผ่านระบบหักบัญชีประมาณร้อยละ 44 ของมูลค่าการค้ารวม โดยระบบการชำระเงินนี้เป็นระบบที่พ่อค้าไทยกับพม่าพัฒนาขึ้นมาใช้ วิธีการคือพ่อค้าส่งออกไทยขายสินค้าให้พ่อค้าพม่า (โดยการให้เครดิต) เมื่อครบกำหนดชำระเงิน ผู้ส่งออกไทยจะได้รับค่าสินค้าเป็นเงินบาทหรือโอนบัญชีเงินบาทจากผู้นำเข้าไทยแทนที่จะได้เงินค่าสินค้าจากคู่ค้าที่เป็นพม่า (คิดอัตราแลกเปลี่ยนบาทต่อจัตในวันดังกล่าว) โดยมีตัวแทนชำระบัญชี (Clearing Agent) ในไทยเป็นผู้ดำเนินการให้ ทางด้านผู้นำเข้าพม่าจะชำระค่าสินค้าเป็นเงินจัตให้แก่ผู้ส่งออกพม่า โดยมีตัวแทนชำระบัญชีในพม่าเป็นผู้ดำเนินการให้เช่นกัน ทั้งนี้ ตัวแทนชำระบัญชีในสองประเทศจะกระทำการเป็นสถาบันการเงินที่ทำหน้าที่โอนเงินเพื่อชำระเงินสินค้านี้ระหว่างให้แก่พ่อค้าทั้งสองฝ่าย โดยมีตัวแทนชำระบัญชีในอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงรายประมาณ 10 กว่าราย และในอำเภอแม่สวด จังหวัดตากประมาณ 4-5 ราย เหตุที่การชำระเงินในระบบไม่เป็นที่ยอมรับเนื่องจากประเทศพม่าห้ามเอกชนค้ากับต่างประเทศ และพม่ายังขาดสถาบันการเงินที่เป็นสากลและมีประสิทธิภาพ อีกทั้งพม่ายังมีอัตราแลกเปลี่ยน 2 อัตรา คือ อัตราทางการและอัตราตลาด ซึ่งอัตราทางการ (1 จัตประมาณ 4.50 บาท) นั้นสูงกว่าอัตราตลาด (1 จัตประมาณ 0.22 บาท) หลายสิบเท่าตัว และการโอนเงินระหว่างเมืองสำคัญของพม่ายังขาดความไม่ปลอดภัยสูง (ข) ชำระค่าสินค้าด้วยเงินบาทประมาณร้อยละ 42 ของมูลค่าการค้ารวม เนื่องจากตั้งแต่ปี พ.ศ. 2536 มีพ่อค้าพลอยจากจังหวัดจันทบุรีและตราดเข้ามาซื้อขายพลอยในอำเภอแม่สายเป็นจำนวนมาก จึงมีการใช้เงินบาทชำระค่าพลอยระหว่างกันสูงถึงประมาณปีละ 4,000 ล้านบาท (ค) ชำระค่าสินค้าด้วยเงินจัตประมาณร้อยละ 9 ของมูลค่าการค้ารวม ส่วนใหญ่ใช้ในการชำระค่าโค พืชผลเกษตร และของป่า (ง) ชำระค่าสินค้าด้วยการเปิด L/C ประมาณร้อยละ 5 ของมูลค่าการค้ารวม ทั้งหมดเป็นการชำระค่าไม้ซุงที่เอกชนไทยได้รับสัมปทานการทำไม้จากรัฐบาลพม่า (3) บทบาทของเงินบาทในการเป็นสื่อกลางแลกเปลี่ยนสินค้าเพิ่มมากขึ้นตามปริมาณการค้าพลอย โดยเฉพาะที่อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย เงินบาทที่พ่อค้าพม่าได้รับส่วนใหญ่ถูกนำไปซื้อเงินจัตเพื่อโอนกลับไปพม่า และ/หรือ นำฝากเข้าบัญชีเงินบาทที่สาขานาการพาณิชย์ในประเทศไทย เนื่องจากรัฐบาลพม่าเข้มงวดกับเอกชนในการถือเงินตราต่างประเทศ อย่างไรก็ตาม มาตรการผ่อนคลายเป็นของธนาคารแห่งประเทศไทยที่ให้นำเงินบาทออกนอกประเทศได้ไม่เกิน 500,000 บาท เพื่อสนับสนุนการค้าชายแดนนั้นไม่ส่งผลต่อการค้ามากนัก (4) ปัญหาทางการค้าที่พบได้แก่ (ก) การมีกฎระเบียบของพม่าที่ไม่เอื้อต่อการค้าชายแดน เช่น การกำหนดอัตราแลกเปลี่ยนที่สูงกว่าความเป็นจริง (ข) ระบบการ

ชำระเงินแบบตัวแทนชำระบัญชีที่ขึ้นอยู่กับความเชื่อถือของผู้ใช้ทำให้ยังคงเป็นคำถามที่ว่าหากมีปริมาณเงินในการค้าในระบบสูงขึ้นแล้วนั้น ระบบนี้จะสามารถรองรับกับธุรกรรมที่เพิ่มขึ้นได้หรือไม่ เพียงใด (ค) ปัญหาของรัฐบาลทั้งสองประเทศที่ยังขาดความร่วมมือกันในการส่งเสริมและแก้ไขปัญหาการค้าชายแดน (ง) โครงสร้างพื้นฐานทั้งสองประเทศ เช่น ถนน โทรศัพท์ ไฟฟ้า ยังไม่เพียงพอ (จ) ผู้ประกอบการฝ่ายไทยขาดความเข้าใจในสิทธิประโยชน์ทางด้านภาษีสำหรับสินค้าส่งออก สำหรับข้อเสนอนี้คือ (ก) แก้ไขกฎระเบียบให้เอื้อประโยชน์ต่อการค้าชายแดน (ข) เพิ่มการก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐาน (ค) ให้ความรู้แก่ผู้ประกอบการค้าชายแดนในเรื่องสิทธิประโยชน์ทางภาษีเพื่อให้ได้รับผลตอบแทนที่สูงขึ้น และสามารถแข่งขันกับสินค้าที่นำเข้าจากประเทศสิงคโปร์และจีนได้

พัฒนา ช้วนรักษธรรม (2528) ศึกษาวิจัยการลักลอบหนีศุลกากรและปัญหาในการป้องกันและปราบปราม โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาถึงปัญหาการลักลอบหนีศุลกากร การดำเนินงานป้องกันและปราบปรามการลักลอบหนีศุลกากร และเพื่อวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติงานเพื่อเป็นแนวทางแก้ไข ปรับปรุงการดำเนินงานป้องกันและปราบปรามให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น โดยใช้วิธีการศึกษาจากการค้นคว้าวิจัยจากเอกสารและสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องโดยไม่มีแบบสอบถาม ผลการศึกษาพบว่าปัจจัยที่ก่อให้เกิดปัญหาการลักลอบหนีศุลกากร มีสาเหตุดังนี้ การแข่งขันทางการค้าในประเทศทำให้ต้องหาวิธีลดต้นทุน กำแพงภาษีที่กำหนดในอัตราสูง ผลประโยชน์ที่ได้รับจากการลักลอบหนีภาษีคุ้มค่ากับการเสี่ยง การบริหารงานจัดเก็บภาษีไม่รัดกุม ประกอบกับพิธีการในการนำเข้าและส่งออกยุ่งยากล่าช้าทำให้สิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายมากขึ้น เศรษฐกิจและอาชีพของประชาชนในพื้นที่ซึ่งไม่มีทรัพยากรเพียงพอที่จะให้ประชาชนประกอบอาชีพหลักได้ และหากภูมิประเทศเอื้ออำนวยก็จะทำให้ประชาชนหันมายึดการค้าของหนีภาษีเป็นอาชีพหลัก หรือบางอาชีพที่ต้องทำเป็นฤดูกาลเมื่อว่างเว้นจากการประกอบอาชีพหลัก ประชาชนก็จะหันมาค้าของหนีภาษีด้วย ค่านิยมของประชาชนที่นิยมบริโภคสินค้าต่างประเทศ ในการศึกษาการป้องกันและปราบปรามพบว่ามีปัญหาและอุปสรรคคือ การแก้ปัญหาไม่แก้ไขสาเหตุที่ทำให้เกิดการลักลอบ คุณภาพและอัตราค่าจ้างของเจ้าหน้าที่ รวมทั้งงบประมาณและอุปกรณ์เครื่องมือที่ใช้มีอยู่จำกัด กฎหมายที่ใช้อยู่ไม่เฉียบพลันและเด็ดขาด อิทธิพลท้องถิ่น นักการเมือง หรือข้าราชการ ทัศนคติในการเสียภาษีของประชาชน การขาดนโยบายและแผนงานป้องกันและปราบปรามที่ต่อเนื่อง ส่วนแนวทางการแก้ไขปัญหาโดยสรุปคือ การปรับปรุงคุณภาพและอัตราค่าจ้างของเจ้าหน้าที่ การประสานงานกับหน่วยงานฝ่ายปกครองและทหาร แก้ไขกฎหมายในการให้อำนาจเจ้าหน้าที่มากขึ้น การประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนมีทัศนคติที่ดีในการเสียภาษีและการนิยมสินค้าที่ผลิตในประเทศ

บทที่ 2

สภาพพื้นที่ชายแดนของในภาคเหนือตอนบน

2.1 ลักษณะทั่วไป

ภาคเหนือประกอบด้วย 17 จังหวัด มีพื้นที่ 106 ล้านไร่ (169,600 ตารางกิโลเมตร) หรือประมาณ 1 ใน 3 ของพื้นที่ทั้งประเทศ ส่วนใหญ่เป็นป่าเขา มีพื้นที่ทำการเกษตรประมาณ 29.2 ล้านไร่ หรือ 1 ใน 5 ของพื้นที่ทำการเกษตรทั้งประเทศ ณ สิ้นปี 2547 ภาคเหนือมีประชากรจำนวน 11.7 ล้านคน หรือร้อยละ 18.2 ของประชากรทั้งประเทศ จังหวัดที่มีประชากรมากกว่าหนึ่งล้านคน คือ เชียงใหม่ เชียงราย และนครสวรรค์ รายได้เฉลี่ยต่อหัวปี 2547 จำนวน 50,733 บาท ต่ำกว่ารายได้เฉลี่ยต่อหัวทั้งประเทศที่ 102,447 บาท ประมาณเท่าตัวและต่ำกว่าทุกภาคยกเว้นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ดูตารางที่ 2.1)

ตารางที่ 2.1 ผลิตภัณฑ์รายภาค (Gross Regional Product: GRP) และรายได้ต่อหัว (PER CAPITA) ตามราคาตลาด ปี 2547 ของไทย

ภาค	GRP 2547 ¹ (ล้านบาท)	รายได้ต่อหัว (PER CAPITA) ปี 2547 (Baht)
ตะวันออกเฉียงเหนือ	698,564	32,099
เหนือ	591,238	50,733
ใต้	613,445	70,761
ตะวันออก	998,255	229,877
ตะวันตก	283,837	78,961
กลาง	492,597	162,412
กรุงเทพและปริมลฑล	2,898,899	260,195
รวมทั้งประเทศ	6,576,834	102,447

หมายเหตุ: ¹ p = ข้อมูลเบื้องต้น

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

<http://www.nesdb.go.th/econSocial/macro/NAD.htm#gpp>

2.2 โครงสร้างเศรษฐกิจภาคเหนือ

ภาวะเศรษฐกิจภาคเหนือในระหว่างปี 2541 – 2547 มีการขยายตัวเฉลี่ยร้อยละ 1.3 ต่ำกว่าอัตราเฉลี่ยของประเทศที่ร้อยละ 2.7 โครงสร้างเศรษฐกิจภาคเหนือขึ้นกับภาคเกษตรเป็นสำคัญ โดยในปี 2547 ภาคเกษตรกรรมมีสัดส่วนร้อยละ 19.0 ของผลิตภัณฑ์ภาค อย่างไรก็ตาม ภาคอุตสาหกรรมขยายตัวเป็นลำดับเป็นร้อยละ 20.4 ภาคการค้าร้อยละ 15.9 และการขนส่งและสื่อสารร้อยละ 7.2 พืชหลักของภาคได้แก่ ข้าว อ้อย ข้าวโพด ไม้ยาสูบ ถั่วเหลือง พืชผัก และผลไม้ ขณะที่อุตสาหกรรมสำคัญ ได้แก่ อิเล็กทรอนิกส์ น้ำตาล แปรรูปสินค้าเกษตร ปูนซีเมนต์ เซรามิกส์ และหัตถกรรม

2.2.1 ความสำคัญของภาคเหนือต่อเศรษฐกิจส่วนรวมของประเทศ

ผลิตภัณฑ์ภาคเหนือ (Gross Regional Product: GRP) ตามราคาลาดปี 2547 มีมูลค่า 591,238 ล้านบาทหรือร้อยละ 9.0 ของผลิตภัณฑ์ในประเทศ (GDP) การผลิตบางสาขามีความสำคัญต่อประเทศ เช่น เกษตรกรรมและสาขาเหมืองแร่ ผลผลิตทั้งสองสาขา คิดเป็นร้อยละ 20.2 และร้อยละ 12.5 ของผลผลิตสาขาเกษตรกรรมและสาขาเหมืองแร่ของประเทศ ตามลำดับ ภาคเหนือเป็นแหล่งผลิตข้าวและพืชไร่ที่สำคัญ พืชผลสำคัญของภาคเหนือ เช่น ถั่วเหลือง ข้าวโพด ข้าวและอ้อยมีปริมาณผลผลิต ไม่ต่ำกว่าหนึ่งในสี่ของผลผลิตทั้งประเทศ ขณะที่พืชสำคัญอื่น เช่น ลำไย ลิ้นจี่ กระเทียม ไม้ยาสูบเวอร์จิเนียและเบอร์เลย์ หอมแดง และหอมหัวใหญ่ เกือบทั้งหมดผลิตในภาคเหนือ นอกจากนั้นยังเป็นแหล่งต้นน้ำของภาคกลาง กรุงเทพฯ และปริมณฑล รวมทั้งเป็นแหล่งทรัพยากรแร่ธาตุสำคัญของประเทศ เช่น ถ่านหิน ลิกไนต์ หินปูน และดินขาวที่จังหวัดลำปาง แร่สังกะสีที่จังหวัดตาก น้ำมันดิบที่จังหวัดกำแพงเพชร เป็นต้น

2.2.2 ลักษณะและโครงสร้างเศรษฐกิจของภาคเหนือ

ภาคเหนือสามารถแบ่งออกเป็น 2 ส่วนคือ ภาคเหนือตอนบนและตอนล่าง โดยที่ภาคเหนือตอนบน ประกอบด้วย 9 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน ลำพูน พะเยา น่าน แพร่ ลำปางและตาก มีพื้นที่ประมาณร้อยละ 60 ของพื้นที่ภาคเหนือ ซึ่งกว่าร้อยละ 50 ของพื้นที่ภาคเหนือตอนบนเป็นป่าเขา มีพื้นที่เหมาะกับการเพาะปลูก ไม่ถึงร้อยละ 15 แต่มีทรัพยากรทางด้านท่องเที่ยวและลักษณะภูมิอากาศที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาพักผ่อน และพำนักรักษาเป็นครั้งคราวและถาวร ทำให้ธุรกิจบริการ เช่น ธุรกิจโรงแรม รีสอร์ท และของที่ระลึก เป็นสาขาเศรษฐกิจที่สำคัญของภาคเหนือตอนบน และเป็นแหล่งผลิตกระแสไฟฟ้า

ที่สำคัญ ทั้งจากโรงไฟฟ้าพลังน้ำ และไอน้ำจากเขื่อนภูมิพล จังหวัดตาก และอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง ตลอดจนมีแร่ธาตุ เช่น แร่สังกะสี ถ่านหิน ลิกไนต์ หินปูน และดินขาวอุดมสมบูรณ์ ก่อให้เกิดอุตสาหกรรมต่อเนื่อง เช่น อุตสาหกรรมเซรามิก ปูนซีเมนต์ และโรงงานถลุงแร่สังกะสี เป็นต้น นอกจากนี้ยังเป็นประตูการค้าชายแดนกับประเทศพม่า ลาว และจีน (ตอนใต้) โดยจังหวัดที่มีพรมแดนติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้านไม่ว่าจะเป็นทางบก หรือ ทางน้ำ 6 จังหวัด คือ จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน พะเยา น่าน และตาก โดยที่จังหวัดเชียงใหม่เป็น ศูนย์กลางทางเศรษฐกิจทุกด้านของภาคและของภาคเหนือตอนบนมีส่วนการผลิตประมาณ ร้อยละ 16.0 ของผลิตภัณฑ์ภาคมีจำนวนสาขาธนาคารพาณิชย์สูงสุดเป็นอันดับสามของประเทศ เงินฝากและสินเชื่อมีสัดส่วนสูงประมาณ 1 ใน 3 ของเงินฝากและสินเชื่อทั้งภาคเหนือ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2548)

ส่วนภาคเหนือตอนล่าง ประกอบด้วย 8 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดกำแพงเพชร พิจิตร พิษณุโลก สุโขทัย อุตรดิตถ์ นครสวรรค์ เพชรบูรณ์ และอุทัยธานี มีพื้นที่ติดต่อกับภาคกลาง พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบเหมาะแก่การเพาะปลูกเป็นแหล่งผลิตและค้าข้าวและพืชไร่สำคัญของประเทศ การผลิตพืชสำคัญประกอบด้วย ข้าว อ้อย และข้าวโพด สภาพดินฟ้าอากาศเป็นปัจจัยสำคัญต่อการผลผลิตภาคเกษตร ด้านอุตสาหกรรมส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมเกี่ยวเนื่องกับการเกษตร เช่น อุตสาหกรรมน้ำตาล ในจังหวัดนครสวรรค์ กำแพงเพชร อุตรดิตถ์ และพิษณุโลก อุตสาหกรรมเครื่องจักรกลการเกษตร ในจังหวัดพิษณุโลก และนครสวรรค์ โรงสีข้าว ในจังหวัด พิจิตร พิษณุโลก และนครสวรรค์

2.3 การค้าต่างประเทศของภาคเหนือตอนบน

ลักษณะของการค้าต่างประเทศของภาคเหนือตอนบนนั้นแบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ (1) การค้าระหว่างประเทศซึ่งเป็นการค้าผ่านด่านศุลกากรท่าอากาศยานเชียงใหม่และด่านศุลกากรนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ จังหวัดลำพูน (2) การค้าชายแดนกับประเทศเพื่อนบ้าน มูลค่าการค้าต่างประเทศของภาคเหนือมากกว่าร้อยละ 80 เป็นการค้าผ่านด่านศุลกากรนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ จังหวัดลำพูน สินค้าสำคัญคืออุปกรณ์และชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์ ขณะที่ด่านศุลกากรท่าอากาศยานเชียงใหม่เป็นช่องทางส่งออกสินค้าเกษตรแปรรูปและแช่แข็ง และสินค้าหัตถกรรม ส่วนการค้าชายแดนเป็นการค้ากับพม่า ลาว และจีน (ตอนใต้) มากกว่าร้อยละ 60 เป็นการค้ากับพม่า สินค้าออกส่วนใหญ่เป็นสินค้าอุปโภคบริโภค ยางรถยนต์ และวัสดุก่อสร้าง ส่วนสินค้านำเข้า ได้แก่ โค กระบือ และไม้แปรรูป เป็นสำคัญ (ดูตารางที่ 2.2 - 2.4)

ตารางที่ 2.2 การค้าระหว่างประเทศที่ผ่านด่านศุลกากรในภาคเหนือ

รายการ	หน่วย: ล้านบาท											
	2539	2540	2541	2542	2543	2544	2545	2546	2547	2548		
การส่งออก	22,445.5	33,333.5	33,124.9	37,618.3	54,358.6	54,945.6	59,629.0	69,684.3	86,789.5	99,192.5		
- ศุลกากรท่าอากาศยานเชียงใหม่	2,736.0	5,232.5	4,141.4	4,543.7	6,185.3	6,157.0	5,649.6	5,964.2	5,709.7	7,842.1		
- ด่านศุลกากรลำพูน	16,290.0	21,867.5	24,952.1	27,294.5	40,105.7	41,872.4	46,719.1	52,574.8	63,773.5	68,940.2		
- การค้าชายแดน	3,419.4	6,233.6	4,031.4	5,780.1	8,067.6	6,916.2	7,260.3	11,145.3	17,306.3	22,410.3		
- พม่า	3,083.7	5,962.8	3,478.0	4,883.7	6,636.5	4,069.5	3,915.7	7,519.0	14,255.8	16,701.8		
- ลาว	197.7	205.2	456.7	457.9	579.4	621.1	607.1	551.2	940.1	1,633.3		
- จีนตอนใต้ (ยูนนาน)	138.1	65.5	96.8	438.4	851.7	2,225.6	2,737.5	3,075.1	2,110.4	4,075.2		
การนำเข้ารวม	15,815.7	20,268.0	27,554.7	31,293.5	46,890.8	42,861.4	41,050.5	46,611.1	54,584.8	61,809.4		
- ศุลกากรท่าอากาศยานเชียงใหม่	399.0	820.1	818.7	242.5	320.7	405.3	661.2	575.6	695.6	1,041.2		
- ด่านศุลกากรลำพูน	14,949.2	18,903.3	25,696.1	29,256.6	44,865.6	39,571.0	38,676.0	43,676.2	50,457.9	57,647.7		
- การค้าชายแดน	467.5	544.6	1,039.9	1,794.3	1,704.6	2,885.1	1,713.3	2,359.3	3,431.3	3,120.5		
- พม่า	285.0	289.9	618.9	908.9	931.6	1,810.5	804.4	969.6	1,782.2	1,422.6		
- ลาว	105.1	175.4	131.6	455.4	470.4	527.6	446.8	302.3	407.3	593.5		
- จีนตอนใต้ (ยูนนาน)	77.3	79.4	289.4	430.0	302.5	547.0	462.0	1,087.4	1,241.8	1,104.4		
ดุลการค้า	6,629.8	13,065.5	5,570.2	6,324.9	7,467.8	12,084.3	18,578.6	23,073.2	32,204.7	37,383.1		
มูลค่าการค้า	38,261.2	53,601.5	60,679.6	68,911.8	101,249.4	97,807.0	100,679.5	116,295.4	141,374.2	161,002.0		

ที่มา: ด้านศุลกากรต่างๆ ในภาคเหนือ

ตารางที่ 2.3 สัดส่วนของการค้าระหว่างประเทศที่ผ่านด่านศุลกากรในภาคเหนือ

หน่วย: ร้อยละ										
รายการ	2539	2540	2541	2542	2543	2544	2545	2546	2547	2548
การส่งออกรวม	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
- ศุลกากรท่าอากาศยานเชียงใหม่	12.19	15.70	12.50	12.08	11.38	11.20	9.47	8.56	6.58	7.90
- ด่านศุลกากรลำพูน	72.57	65.607	75.33	72.56	73.78	76.21	78.35	75.45	73.48	69.50
- การค้าชายแดน	15.23	18.70	12.17	15.36	14.84	12.59	12.17	15.99	19.94	22.59
- พม่า	13.74	17.89	10.50	12.98	12.21	7.41	6.57	10.79	16.42	16.84
- ลาว	0.88	0.61	1.38	1.22	1.06	1.13	1.02	0.79	1.08	1.65
- จีนตอนใต้ (ยูนนาน)	0.85	0.30	0.39	1.61	2.12	5.31	5.86	5.85	3.31	5.91121
การนำเข้ารวม	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
- ศุลกากรท่าอากาศยานเชียงใหม่	2.52	4.05	2.97	0.77	0.68	0.94	1.61	1.23	1.27	1.68
- ด่านศุลกากรลำพูน	94.52	93.27	93.25	93.49	95.68	92.32	94.21	93.70	92.44	93.27
- การค้าชายแดน	2.954	2.69	3.77	5.73	3.63	6.73	4.17	5.06	6.29	5.05
- พม่า	1.80	1.43	2.25	2.90	1.99	4.22	1.96	2.08	3.26	2.30
- ลาว	0.66	0.86	0.48	1.45	1.00	1.23	1.08	0.65	0.75	0.96
- จีนตอนใต้ (ยูนนาน)	0.52	0.42	1.13	1.47	0.67	1.38	1.19	2.49	2.46	1.91

ที่มา: จากการคำนวณ

ตารางที่ 2.4 อัตราการเติบโตของการค้าระหว่างประเทศที่ผ่านด่านศุลกากรในภาคเหนือ

รายการ	หน่วย: ร้อยละ									
	2540	2541	2542	2543	2544	2545	2546	2547	2548	
การส่งออกรวม	48.51	-0.63	13.57	44.50	1.08	8.52	16.86	24.55	14.29	
- ศุลกากรท่าอากาศยานเชียงใหม่	91.25	-20.85	9.71	36.13	-0.46	-8.24	5.57	-4.27	37.35	
- ด่านศุลกากรลำพูน	34.24	14.11	9.39	46.94	4.41	11.57	12.53	21.30	8.10	
- การค้าชายแดน	82.30	-35.33	43.38	39.58	-14.27	4.98	53.51	55.28	29.49	
- พม่า	93.37	-41.67	40.42	35.89	-38.68	-3.78	92.02	89.60	17.16	
- ลาว	3.79	122.56	0.26	26.53	7.20	-2.25	-9.21	70.56	73.74	
- จีนตอนใต้ (ยูนนาน)	-52.57	47.79	352.89	94.27	161.31	23.00	12.33	-31.37	93.10	
การนำเข้ารวม	28.15	35.95	13.57	49.84	-8.59	-4.23	13.55	17.11	13.24	
- ศุลกากรท่าอากาศยานเชียงใหม่	105.54	-0.17	-70.38	32.25	26.38	63.14	-12.95	20.85	49.68	
- ด่านศุลกากรลำพูน	26.45	35.93	13.86	53.35	-11.80	-2.26	12.93	15.53	14.25	
- การค้าชายแดน	16.49	90.95	72.55	-5.00	69.25	-40.62	37.71	45.44	-9.06	
- พม่า	1.72	113.49	46.86	2.50	94.34	-55.57	20.54	83.81	-20.18	
- ลาว	66.89	-24.97	246.05	3.29	12.16	-15.31	-32.34	34.73	45.72	
- จีนตอนใต้ (ยูนนาน)	2.72	264.48	48.58	-29.65	80.83	-15.54	135.37	14.20	-11.06	
ดุลการค้า	97.07	-57.37	13.55	18.07	61.82	53.74	24.19	39.58	16.08	
มูลค่าการค้ารวมภาคเหนือ	40.09	13.21	13.57	46.93	-3.40	2.94	15.51	21.56	13.88	

ที่มา: จากการค้าพาณิชย์

พื้นที่ภาคเหนือตอนบนประกอบด้วย 9 จังหวัด โดยมี 4 จังหวัด คือ ดาก แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ และเชียงราย ที่มีพื้นที่ชายแดนติดต่อกับประเทศสหภาพพม่า และ 3 จังหวัด คือ เชียงราย พะเยา และน่าน มีพื้นที่ชายแดนติดต่อกับประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยในจังหวัดดังกล่าวมีจุดผ่านแดนที่เปิดเป็นทางการให้ประชาชน ทั้ง 2 ประเทศเข้า-ออก และมีการซื้อขายสินค้า ส่วนจังหวัดต่างๆ ในภาคเหนือตอนบนที่มีชายแดนติดต่อกับประเทศ สหภาพพม่ายาวทั้งหมดประมาณ 1,470 กิโลเมตร แบ่งเป็นพื้นที่ภูเขาและป่าไม้ ประมาณ 913 กิโลเมตร แม่น้ำสายต่างๆ อีก 5,577 กิโลเมตร คือ แม่น้ำเมย 400 กิโลเมตร แม่น้ำสาละวิน 127 กิโลเมตร และแม่น้ำแม่สาย 10 กิโลเมตร และแม่น้ำรวก 20 กิโลเมตร โดยจังหวัดที่มีพื้นที่ชายแดนติดต่อกับประเทศสหภาพพม่า ได้แก่

1. ดาก มีพื้นที่อำเภอต่างๆ ที่ติดต่อกับชายแดนประเทศสหภาพพม่า คือ อุ่มผาง พบพระ แม่สอ ดแม่ระมาด และท่าสองยาง มีความยาวทั้งหมด 580 กม. (พื้นที่ภูเขา 210 กิโลเมตร แม่น้ำเมย 370 กิโลเมตร) โดยมีเมืองที่สำคัญ คือ แม่สอ

2. แม่ฮ่องสอน มีพื้นที่ทุกอำเภอในจังหวัด คือ ปาย ปางมะผ้า เมืองขุนยวม แม่ลาน้อย แม่สะเรียง และสบเมย ติดต่อกับชายแดนประเทศสหภาพพม่ายาวทั้งหมดประมาณ 483 กิโลเมตร (พื้นที่ภูเขา 326 กิโลเมตร แม่น้ำเมย 30 กิโลเมตร และแม่น้ำสาละวิน 127 กิโลเมตร)

3. เชียงใหม่ มีพื้นที่อำเภอต่างๆ ที่ติดต่อกับชายแดนประเทศสหภาพพม่า คือ เวียงแหง เชียงดาว ไชยปราการ ฝาง และแม่อาย โดยมีความยาวทั้งหมด 277 กิโลเมตร (เป็นพื้นที่ภูเขาทั้งหมด)

4. เชียงราย มีพื้นที่อำเภอต่างๆ ที่ติดต่อกับชายแดนประเทศสหภาพพม่า คือ แม่จัน แม่ฟ้าหลวง แม่สาย และเชียงแสน โดยมีความยาวประมาณ 130 กิโลเมตร (เป็นพื้นที่ภูเขาประมาณ 100 กิโลเมตร แม่น้ำสาย 10 กิโลเมตร และแม่น้ำรวก 20 กิโลเมตร) มีเมืองที่สำคัญ คือ แม่สาย

พื้นที่ภาคเหนือตอนบนที่มีชายแดนติดต่อกับประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีความยาวทั้งหมดประมาณ 467 กิโลเมตร แบ่งเป็นพื้นที่ภูเขาประมาณ 377 กิโลเมตร และแม่น้ำโขง 90 กิโลเมตร โดยจังหวัดที่มีพื้นที่ชายแดนติดต่อกับประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีดังนี้

เชียงราย: มีพื้นที่อำเภอต่างๆ ที่ติดต่อกับชายแดนประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว คือ เชียงแสน เชียงของ เวียงแก่น และเทิง โดยมีความยาวทั้งหมดประมาณ 180 กิโลเมตร (เป็นพื้นที่ภูเขา 90 กิโลเมตร และแม่น้ำโขง 90 กิโลเมตร) มีเมืองที่สำคัญ คือ เมืองเชียงแสน และเชียงของ

พะเยา: มีพื้นที่อำเภอต่างๆ ติดต่อกับชายแดนประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวเพียงอำเภอเดียว คือ กิ่งอำเภอภูซาง (อ.เชียงคำ) โดยมีความยาวประมาณ 60 กิโลเมตร (เป็นพื้นที่ภูเขาทั้งหมด)

น่าน: มีพื้นที่อำเภอต่างๆ ติดต่อกับชายแดนประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวคือ กิ่งอำเภอสองแคว พงษ์ช้าง ป่อเกลือ แม่จริม เวียงสา และน่าน้อย โดยมีความยาวทั้งหมด 277 กิโลเมตร (เป็นพื้นที่ภูเขาและป่าไม้ทั้งหมด)

2.4 การค้าชายแดนระหว่างประเทศไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน

สภาพการค้าชายแดนไทยกับประเทศเพื่อนบ้านโดยทั่วไปนั้นสามารถแบ่งรูปแบบการค้าออกได้เป็น 3 ลักษณะ คือ

(1) การค้าในระบบ คือ การค้าที่มีการส่งออกและนำเข้าสินค้าโดยผ่านขั้นตอนกระบวนการพิธีการศุลกากร

(2) การค้าผ่านแดน คือ การส่งสินค้าออกจากประเทศไทยผ่านเขตแดนของประเทศเพื่อนบ้านหนึ่งไปยังอีกประเทศหนึ่ง เรียกว่าการค้าผ่านแดนไปยังประเทศที่สาม เช่น สินค้าผ่านแดนจากประเทศที่สามผ่านไทยไปยังสปป.ลาว สินค้าส่งออกจากไทยผ่านกัมพูชาไปยังตลาดเวียดนาม

(3) การค้าระดับชาวบ้าน คือ การค้าทั้งส่งออกและนำเข้าที่ไม่ผ่านพิธีการศุลกากร เป็นลักษณะของการค้าที่ประชาชนของทั้งสองประเทศข้ามไปมาระหว่างชายแดนเพื่อซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคเพื่อไปใช้ หรือการค้าในท้องถิ่นของตนเอง การขนส่งจึงมักใช้ล้อเลื่อนบรรทุก หรือใช้แรงงานคนหาบหรือหิ้วสินค้าเข้าไป การซื้อขายประเภทนี้มีมูลค่าและปริมาณไม่มากนัก คือ ไม่เกิน 20,000 บาท ซึ่งกรมศุลกากรได้อนุมัติให้ด่านพรมแดนเรียกเก็บภาษีอากรปากกระวาง¹

แต่อย่างไรก็ตามยังมีการค้านอกระบบประเภทการลักลอบขนสินค้าในปริมาณมาก โดยมีเจตนาหลีกเลี่ยงภาษี การค้าชายแดนนอกระบบลักษณะนี้ถือว่าเป็นการค้าที่ผิดกฎหมาย

¹ ภาษีอากรปากกระวาง คือ การเก็บภาษีอากรของติดตัวผู้โดยสารหรือผู้เดินทางผ่านเข้าออกที่มีราคาไม่เกิน 20,000 บาท และไม่เป็นของต้องห้ามหรือกักตุนในการนำเข้ากฎหมายซึ่งพร้อมจะชำระอากรให้เสร็จในวันนำเข้านั้น

ในการค้าชายแดนระหว่างประเทศไทยกับประเทศเพื่อนบ้านจะต้องกระทำการค้ากัน ณ จุดผ่านแดนที่บริเวณชายแดนประเทศซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ตามมาตรา 23 แห่งพระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ. 2522² ในการประกาศเปิดจุดผ่านแดนถาวร (สถาบันการขนส่ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548)

1) จุดผ่านแดนถาวร เป็นจุดผ่านแดนที่ให้มีการเปิดการค้าชายและสัญจรไปมา โดยคำนึงถึงความพร้อมในด้านต่างๆ ของทั้งสองประเทศ การเปิดจุดผ่านแดนถาวรจะต้องได้รับความเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรีก่อน โดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยใช้อำนาจตามมาตรา 11 และมาตรา 23 แห่งพระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ. 2522³ ในการประกาศเปิดจุดผ่านแดนถาวร (ดูภาคผนวก 1)

2) จุดผ่านแดนชั่วคราว เป็นจุดผ่านแดนที่เปิดขึ้นในช่วงเวลาที่กำหนดแน่นอน ตามประกาศกระทรวงมหาดไทย โดยอำนาจของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยในการพิจารณาผ่อนผันซึ่งจะต้องคำนึงถึงประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่ฝ่ายไทยจะได้รับเป็นสำคัญ เป็นการดำเนินการเฉพาะกิจและคำนึงถึงความเหมาะสมด้านการเมือง ทั้งนี้ก่อนที่กระทรวงมหาดไทยจะประกาศเปิดจุดผ่านแดนชั่วคราวจะต้องนำเรื่องเข้าสู่การพิจารณาเห็นชอบของส่วนราชการที่เกี่ยวข้องในคณะอนุกรรมการเปิดจุดผ่านแดนชั่วคราวก่อน

3) จุดผ่อนปรน เป็นจุดที่มีการผ่อนปรนให้มีการค้าชายบริเวณชายแดน เพื่อให้เป็นไปตามนโยบายฟื้นฟูพรมแดนระหว่างประเทศเพื่อนบ้าน โดยกำหนดแนวทางปฏิบัติไว้ให้ผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นผู้มีอำนาจในการประกาศเปิดจุดผ่อนปรน กำหนดประเภทสินค้า ซึ่งเป็นสินค้าที่ค้าขายกันในท้องถิ่น เครื่องอุปโภคบริโภค กำหนดบริเวณที่เปิดเป็นจุดผ่อนปรนและระยะที่เปิด โดยให้ขอความเห็นชอบจากกระทรวงมหาดไทยก่อน ทั้งนี้เพื่อให้มีการตรวจสอบเพื่อทบทวนสถานการณ์และผลกระทบต่าง ๆ ทุกระยะ รวมทั้งพิจารณาความสอดคล้องกับสถานการณ์ทางการเมืองระหว่างไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน ในการประกาศเปิดจุดผ่อนปรนให้กำหนดประเภทสินค้าบริเวณที่ซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้า ระยะเวลาในการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้า หลักฐานการเข้าออก และวงเงินการค้าชายมูลค่าไม่เกิน 500,000 บาท/คน/วัน

² มาตรา 11 บุคคลซึ่งเดินทางเข้ามาในหรือออกไปนอกราชอาณาจักรจะต้องเดินทางเข้ามาหรือออกไปตามช่องทางด่านตรวจคนเข้าเมือง เขตท่าสถานี หรือท้องที่และตามกำหนดเวลา ทั้งนี้ตามที่รัฐมนตรีจะได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา

มาตรา 23 เจ้าของพาหนะหรือผู้ควบคุมพาหนะเข้ามาในหรือออกไปนอกราชอาณาจักรตามช่องทางด่านตรวจคนเข้าเมือง เขตท่า สถานีหรือท้องที่และตามกำหนดเวลา ทั้งนี้ตามที่รัฐมนตรีจะได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา

³ มาตรา 11 บุคคลซึ่งเดินทางเข้ามาในหรือออกไปนอกราชอาณาจักรจะต้องเดินทางเข้ามาหรือออกไปตามช่องทางด่านตรวจคนเข้าเมือง เขตท่าสถานี หรือท้องที่และตามกำหนดเวลา ทั้งนี้ตามที่รัฐมนตรีจะได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา

มาตรา 23 เจ้าของพาหนะหรือผู้ควบคุมพาหนะเข้ามาในหรือออกไปนอกราชอาณาจักรตามช่องทางด่านตรวจคนเข้าเมือง เขตท่า สถานีหรือท้องที่และตามกำหนดเวลา ทั้งนี้ตามที่รัฐมนตรีจะได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา

นอกจากนี้แล้วยังมีช่องทางเข้า-ออกธรรมชาติซึ่งเป็นช่องทางบริเวณชายแดนเพื่อการเดินทางเข้าออกของประชาชนที่เดินทางไปมาหาสู่กันลักษณะเยี่ยมญาติตั้งแต่สมัยโบราณมิได้ประกาศให้เป็นจุดผ่านแดนตั้ง 3 ประเภทข้างต้น ซึ่งสามารถจะเปลี่ยนให้เป็นจุดผ่านแดนได้อย่างใดอย่างหนึ่งได้

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ตารางที่ 2.5 มูลค่าการค้าขายแดนภาคเหนือตอนบน

หน่วย: ล้านบาท

รายการ	2539	2540	2541	2542	2543	2544	2545	2546	2547	2548
การส่งออก	3,419.4	6,233.6	4,031.4	5,780.1	8,067.6	6,916.2	7,260.3	11,145.3	17,306.3	22,410.3
การนำเข้ารวม	467.5	544.6	1,039.9	1,794.3	1,704.6	2,885.1	1,713.3	2,359.3	3,431.3	3,120.5
ดุลการค้าชายแดนรวม	2,951.9	5,688.9	2,991.5	3,985.7	6,363.0	4,031.1	5,547.0	8,786.0	13,875.0	19,289.8
มูลค่าการค้าชายแดนรวม	3,886.9	6,778.2	5,071.3	7,574.4	9,772.1	9,801.3	8,973.6	13,504.6	20,737.6	25,530.8
ไทย-พม่า										
ส่งออก	3,083.7	5,962.8	3,478.0	4,883.7	6,636.5	4,039.5	3,915.7	7,519.0	14,255.8	16,701.8
นำเข้า	285.0	289.9	618.9	908.9	931.6	1,810.5	804.4	969.6	1,782.2	1,422.6
ดุลการค้า	2,798.7	5,672.9	2,859.1	3,974.8	5,704.9	2,259	3,111.3	6,549.4	12,473.6	15,279.2
มูลค่ารวม	3,368.7	6,252.7	4,096.9	5,792.6	7,568.1	5,880	4,720.1	8,488.6	16,038	18,124.4
ไทย-ลาว										
ส่งออก	197.7	205.2	456.7	457.9	579.4	621.1	607.1	551.2	940.1	1,633.3
นำเข้า	105.1	175.4	131.6	455.4	470.4	527.6	446.8	302.3	407.3	593.5
ดุลการค้า	92.6	29.8	325.1	2.5	109	93.5	160.3	248.9	532.8	1,039.8
มูลค่ารวม	302.8	380.6	588.3	913.3	1,049.8	1,148.7	1,053.9	853.5	1,347.4	2,226.8
ไทย-จีนตอนใต้										
ส่งออก	138.1	65.5	96.8	438.4	851.7	2,225.6	2,737.5	3,075.1	2,110.4	4,075.2
นำเข้า	77.3	79.4	289.4	430.0	302.5	547.0	462.0	1,087.4	1,241.8	1,104.4
ดุลการค้า	60.80	-13.90	-192.60	8.40	549.20	1,678.60	2,275.50	1,987.70	868.60	2,970.80
มูลค่ารวม	198.90	51.60	-95.80	446.80	1,400.90	3,904.20	5,013.00	5,062.80	2,979.00	7,046.00

ที่มา: กรมการค้าต่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์

ตารางที่ 2.6 สัดส่วนของการค้าชายแดนที่ผ่านด่านศุลกากรต่างๆ ในภาคเหนือ

รายการ	หน่วย: ร้อยละ													
	2539	2540	2541	2542	2543	2544	2545	2546	2547	2548				
การส่งออกรวม	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100				
- พม่า	90.18	95.65	86.27	84.49	82.26	58.84	53.93	67.463	82.37	74.53				
- ลาว	5.78	3.29	11.33	7.92	7.18	8.98	8.36	4.94	5.43	7.29				
- จีนตอนใต้ (ยูนนาน)	4.04	1.05	2.401	7.58	10.55	32.18	37.70	27.591	12.19	18.18				
การนำเข้ารวม	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100				
- พม่า	60.96	53.23	59.51	50.65	54.65	62.75	46.95	41.10	51.94	45.59				
- ลาว	22.48	32.21	12.65	25.38	27.59	18.29	26.08	12.81	11.87	19.02				
- จีนตอนใต้ (ยูนนาน)	16.53	14.58	27.83	23.96	17.75	18.96	26.96	46.09	36.19	35.39				

ที่มา: จากการคำนวณ

ตารางที่ 2.7 มูลค่าการค้าชายแดนในภาคเหนือตอนบน

รายการ	หน่วย: ล้านบาท									
	2539	2540	2541	2542	2543	2544	2545	2546	2547	2548
มูลค่าการค้าชายแดนรวม	3,886.90	6,778.20	5,071.30	7,574.40	9,772.10	9,801.30	8,973.60	13,504.6	20,737.6	25,530.8
ไทย-พม่า	3,368.70	6,252.70	4,096.90	5,792.60	7,568.10	58.80	4720.10	8,488.60	0	0
ไทย-ลาว	302.80	380.60	588.30	913.30	1,049.80	1148.70	1,053.90	853.50	1,347.40	2,226.80
ไทย-จีนตอนใต้	198.90	51.60	-95.80	446.80	1,400.90	3,904.20	5,013.00	5,062.80	2,979.00	7,046.00

ตารางที่ 2.8 สัดส่วนของมูลค่าการค้าชายแดนที่ผ่านด่านศุลกากรต่างๆ ในภาคเหนือ

รายการ	หน่วย: ร้อยละ									
	2539	2540	2541	2542	2543	2544	2545	2546	2547	2548
มูลค่าการค้าชายแดนรวม	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
ไทย-พม่า	86.67	92.25	80.79	76.48	77.45	59.99	52.60	62.86	77.34	70.99
ไทย-ลาว	7.79	5.62	11.60	12.06	10.74	11.72	11.74	6.32	6.50	8.72
ไทย-จีนตอนใต้	5.12	0.76	-1.89	5.90	14.34	39.83	55.86	37.49	14.37	27.60

ที่มา: จากการคำนวณ

ตารางที่ 2.9 อัตราการเติบโตของดุลการค้าและมูลค่าการค้าชายแดนในภาคเหนือตอนบน

หน่วย: ล้านบาท

รายการ	2540	2541	2542	2543	2544	2545	2546	2547	2548
การส่งออกรวม	82.30	-35.33	43.38	39.58	-14.27	4.98	53.51	55.28	29.49
การนำเข้ารวม	16.49	90.95	72.55	-5.00	69.25	-40.61	37.71	45.44	-9.06
ดุลการค้าชายแดนรวม	92.72	-47.41	33.23	59.65	-36.65	37.61	58.39	57.92	39.03
มูลค่าการค้าชายแดนรวม	74.39	-25.18	49.36	29.01	0.30	-8.44	50.49	53.56	23.11
ไทย-พม่า									
ดุลการค้าชายแดน	85.61	-34.48	41.39	30.65	-22.30	-19.73	79.84	88.93	13.01
มูลค่าการค้าชายแดน	92.49	-41.19	47.91	33.11	-35.31	-5.10	79.28	87.48	17.95
ไทย-ลาว									
ดุลการค้าชายแดน	-67.71	986.95	-99.23	4260.00	-14.31	71.63	55.27	114.10	95.12
มูลค่าการค้าชายแดน	25.69	54.57	55.24	14.96	9.41	-8.24	-19.02	57.87	65.27
ไทย-จีนตอนใต้									
ดุลการค้าชายแดน	-122.90	1285.61	-104.36	6438.09	205.64	35.55	-12.64	-56.30	242.02
มูลค่าการค้าชายแดน	-32.73	166.46	124.92	32.91	140.22	15.40	30.10	-19.47	54.51

ที่มา: จากการค้าจำนวน

มูลค่าการค้าระหว่างประเทศไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน อันได้แก่ พม่า ลาว และ จีนตอนใต้มีแนวโน้มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องในทุก ๆ ด้านโดยในปี 2548 มีอัตราส่วนมูลค่าการค้ากับประเทศเพื่อนบ้านสูงเรียงตามลำดับคือ พม่า: จีนตอนใต้: ลาว คิดเป็นสัดส่วนดังนี้ 70.99: 27.6: 8.72 ดังแสดงในตารางที่ 2.6 โดยมูลค่าการค้าระหว่างประเทศโดยรวมของภาคเหนือตอนบน 3 ปีหลังสุดมีอัตราการเติบโตของการค้าชายแดนเพิ่มมากขึ้น โดยตั้งแต่ปี 2546 ถึง ปี 2548 มีอัตราการขยายตัวทางการค้าเท่ากับ 50.49 53.56 และ 23.11 ตามลำดับ

หากพิจารณาเป็นรายประเทศพบว่าการค้าระหว่างไทยกับพม่ามีมูลค่าการค้าสูงเป็นอันดับหนึ่ง โดยมีมูลค่าการค้าสูงอย่างต่อเนื่อง ในปี 2546 - 2548 มีมูลค่าการค้าเท่ากับ 8,488.60 16,038.00 และ 18,124.40 ล้านบาท โดยอัตราการขยายตัวตั้งแต่ปี 2546 - 2548 มีอัตราการขยายตัวทางการค้าสูงสุด คือ 79.28 87.48 และ 17.95 ตามลำดับ โดยที่การส่งออกของไทยไปยังพม่ามีมูลค่าสูงขึ้น โดยในปี 2545 - 2548 มูลค่าการส่งออกเพิ่มขึ้นจาก 3915.70 เป็น 7,519 และ 14,255.77 และ 16,701.8 ล้านบาท ในขณะที่การนำเข้าก็มีมูลค่าการนำเข้าสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องเช่นเดียวกัน คือ ในปี 2545 ถึง 2548 มีมูลค่าการนำเข้า 804.4 969.6 และ 1,782.2 และ 1,422.6 ล้านบาท ตามลำดับ จากลักษณะของการค้าชายแดนพบว่าไทยเกินดุลการค้ากับพม่ามาตลอด โดยในปี 2545-2548 มีการเกินดุลการค้า 3,111.3 6,549.4 และ 12,473.55 และ 15, 279.2 ล้านบาท ตามลำดับ

การค้าระหว่างไทยกับจีนตอนใต้มีมูลค่าการค้าสูงเป็นอันดับสองรองจากพม่า โดยในปี 2545 ถึง 2548 สูงกว่า 5,000 ล้านบาท ในปี 2545 มีมูลค่าการค้ารวม 5,013. ล้านบาท และ เพิ่มขึ้นเป็น 5,062.80 และลดลงเหลือ 2,979 ล้านบาทในปี 2548 ตามลำดับ โดยตั้งแต่ปี 2545 ถึงปี 2548 มีอัตราการขยายตัวทางการค้าเพิ่มขึ้นร้อยละ 35.55 -12.64 -56.30 และ 54.51 ตามลำดับ โดยมีการส่งออกของไทยไปยังจีนตอนใต้มีลักษณะที่เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ในปี 2545 เท่ากับ 2,737.5 ล้านบาท ปี 2546 เท่ากับ 3,075.10 ล้านบาท และในปี 2547 เท่ากับ 2,110.38 ล้านบาท และ 4,075.2 ล้านบาทในขณะที่การนำเข้าปี 2545 มีมูลค่าการนำเข้าสูงถึง 462 1,087.40 1,241.77 และ 1,104.4 ล้านบาท ตามลำดับ จากลักษณะของการค้าพบว่าการค้าชายแดนภาคเหนือของไทยนั้นมีการเกินดุลการค้ากับจีนตอนใต้มาตลอด แต่แนวโน้มการเกินดุลการค้าชายแดนนั้นมีลักษณะที่ลดลงเรื่อยๆ โดยในปี 2544-2545 การเกินดุลการค้ามีมูลค่าถึง 2,275.5 ล้านบาท ลดลงมาเป็นเกินดุลการค้าเพียง 1,987.7 และเหลือเพียง 868.617 ล้านบาท แต่เพิ่มขึ้นเป็น 2,970.80 ล้านบาทโดยอัตราการขยายตัวของดุลการค้าที่เคยเพิ่มขึ้นร้อยละ 35 ในช่วงปี 2544 - 2545 ลดลงเป็นร้อยละ -12.64 ในช่วงปี 2545 - 2546 และ ร้อยละ -56.30 ในช่วงปี 2546 - 2547 และร้อยละ 54.51 (ดูตารางที่ 2.9 ประกอบ)

การค้าระหว่างไทยกับลาวมีมูลค่าการค้าต่ำสุดเมื่อเทียบกับประเทศเพื่อนบ้านอีกสองประเทศ คือ พม่ากับจีนตอนใต้ โดยมีมูลค่าการค้ารวมใน ปี 2545 - 2548 เท่ากับ 4,720.1 8,458.6 16,038 และ 18,124.4 ล้านบาท หากพิจารณาถึงการขยายตัวของการค้าชายแดนไทย-ลาวในภาคเหนือพบว่า มีอัตราการขยายตัวทางการค้าในช่วงปี 2545 - 2548 เท่ากับ -8.24 และ -19.0/ และเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 57.87 ทั้งนี้การส่งออกของไทยไปยังลาวมีแนวโน้มสูงขึ้น ในปี 2545 มีมูลค่าเท่ากับ 8.36 4.94 5.43 และ 7.29 ล้านบาท ในขณะที่การนำเข้าปี 2545-2548 มีมูลค่าการนำเข้าเท่ากับ 26.08 12.81 11.87 และ 19.02 ล้านบาท ตามลำดับ จากลักษณะของการค้าพบว่า ไทยได้ดุลการค้ากับลาวมาโดยตลอด โดยในปี 2545-2548 ไทยได้ดุลการค้าสูงขึ้นจาก 160.3 248.9 532.87 และ 1,039.8 ล้านบาท ตามลำดับ

2.5 เส้นทางการค้าชายแดน

เส้นทางทางการค้าชายแดนภาคเหนือตอนบนกับประเทศเพื่อนบ้านสามารถแบ่งจุดการค้าชายแดนออกได้ 4 ประเภท คือ

(1) จุดผ่านแดนสำรอง เป็นจุดตามภูมิประเทศที่ไม่เป็นทางการ โดยเป็นทางผ่านเข้า-ออกของประชาชนทั้ง 2 ประเทศ ที่เป็นไปตามธรรมชาติมิได้มีหลักฐานรับรองจากทางราชการทั้ง 2 ฝ่าย โดยมีมากที่ชายแดนไทย-พม่า คือ ที่จังหวัดตาก และแม่ฮ่องสอน

(2) จุดผ่านแดนชั่วคราว มีวัตถุประสงค์ทางเศรษฐกิจของฝ่ายไทยเป็นสำคัญ จะเกิดขึ้นเมื่อมีผู้ร้องขอกระทรวงมหาดไทยให้เปิดเป็นการชั่วคราว โดยมีกำหนดระยะเวลาที่แน่นอนและไม่มีผลกระทบทางด้านความมั่นคงการปิด-เปิดดำเนินไปตามอำนาจของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย โดยความเห็นชอบในหลักการของคณะอนุกรรมการพิจารณาเปิดจุดผ่านแดนชั่วคราวของสภาความมั่นคงแห่งชาติ ในอดีตภาคเหนือมีด่านประเภทนี้มากที่จังหวัดตากและแม่ฮ่องสอน ปัจจุบันปิดเกือบหมดแล้วเหลือเพียงจุดเดียว คือ จุดผ่านแดนชั่วคราวบริเวณบ้านใจไก่ ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย เพื่อให้บริษัทแหลมทองลิคไนท์ จำกัด นำถ่านหินลิคไนท์จากประเทศ สปป.ลาว เข้ามาในราชอาณาจักร โดยเปิดเมื่อวันที่ 19 สิงหาคม 2537

(3) จุดผ่อนปรน มีวัตถุประสงค์ด้านมนุษยธรรม การส่งเสริมความสัมพันธ์ระดับท้องถิ่น ตลอดจนการค้าขายสินค้าเครื่องอุปโภคบริโภค และการสัญจรไปมาของประชาชน การกำหนดประเภทสินค้าและระยะเวลาเปิด-ปิด และมาตรการควบคุมการเดินทางเข้า-ออก เป็นไปตามอำนาจผู้ว่าราชการจังหวัด โดยความเห็นชอบของกระทรวงมหาดไทย ปัจจุบันในภาคเหนือตอนบนมีจุดผ่อนปรนทั้งหมด 11 จุด คือ

- ชายแดนไทยพม่า มี 7 จุด คือ จังหวัดแม่ฮ่องสอน 2 จุด (บ้านห้วยต้นนุ่น

อำเภอขุนยวม และบ้านห้วยผึ้ง อำเภอเมือง) จังหวัดเชียงใหม่ 1 จุด (กัวผาวอก อำเภอเชียงดาว) จังหวัดเชียงใหม่ อำเภอแม่สาย มี 4 จุด (ท่าบ้านเหมืองแดง ท่าบ้านปางห้า ท่าบ้านสายลมจอย และท่าบ้านเกาะทราย)

- ชายแดนไทย-ลาว มี 4 จุด คือ จังหวัดเชียงราย 1 จุด (บ้านแจ่มป่อง อำเภอเวียงแก่น) จังหวัดพะเยา 1 จุด (บ้านฮวก กิ่งอำเภอภูกามยาว) จังหวัดน่าน มี 2 จุด (บ้านใหม่ชายแดน อำเภอสองแคว และบ้านห้วยสะแดง อำเภอทุ่งช้าง)

(4) จุดผ่านแดนถาวร มีวัตถุประสงค์เพื่อการค้าการสัญจรไป-มา และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ การเปิด-ปิดจุดผ่านแดนถาวร ต้องเป็นความตกลงร่วมกันระหว่างรัฐบาลของทั้ง 2 ประเทศ สำหรับในส่วนของประเทศไทยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยเป็นผู้ใช้อำนาจโดยความเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรี ปัจจุบันภาคเหนือมีทั้งหมด 5 จุด คือ

- ชายแดนไทย-พม่า มี 2 จุด คือ จุดผ่านแดนถาวรแม่สวด จังหวัดตาก และจุดผ่านแดนถาวรแม่สาย จังหวัดเชียงราย

- ชายแดนไทย-ลาว มี 3 จุด คือ จุดผ่านแดนถาวรเชียงแสน จุดผ่านแดนถาวรเชียงของ จังหวัดเชียงราย และจุดผ่านแดนถาวรห้วยโก๋น จังหวัดน่าน

ตารางที่ 2.10 สรุปจำนวนจุดการค้าชายแดน และจุดการค้าชายแดนที่สำคัญ ในเขตภาคเหนือตอนบน

การค้าชายแดน	จุดการค้าชายแดน		จุดการค้าชายแดนที่สำคัญ
	จำนวนรวม	จุดผ่อนปรน, จุดถาวร	
1. ไทย-พม่า	17	10,7	1. ด้านสะพานข้ามแม่น้ำสาย อ.แม่สาย จ.เชียงราย 2. ด้านแม่ริมเมย อ.แม่สวด จ.ตาก
2. ไทย-ลาว	34	21,13	1. ด้านบ้านเชียงของ อ.เชียงของ จ.เชียงราย 2. ด้านบ้านเชียงแสน อ.เชียงแสน จ.เชียงราย
3. ไทย-จีนตอนใต้	ใช้ร่วมกับการค้าไทย-ลาว ไทย-พม่า	-	1. ด้านสะพานข้ามแม่น้ำสาย อ.แม่สาย จ.เชียงราย
รวม	51	31,20	

ที่มา: ธนาคารแห่งประเทศไทย

บทที่ 3

การค้าชายแดนด้านจังหวัดเชียงราย

3.1 ประวัติจังหวัดเชียงราย¹

จากการศึกษาด้านตำนานพื้นเมืองต่าง ๆ นักวิชาการท้องถิ่นของเชียงรายกล่าวว่า เรื่องราวเกี่ยวกับเรื่องการจัดอาณาจักรต่าง ๆ ที่เป็นดินแดนของจังหวัดเชียงรายในปัจจุบันนั้น ได้ปรากฏในพงศาวดารเหนือ เป็นหนังสือคัมภีร์โบราณ ตัวหนังสืออักษรธรรมล้านนา ตำนานเมืองโยนกนครไชยบุรีศรีช้างแสน บางแห่งเรียกว่า ตำนานโยนกนครราชธานี ไชยบุรีศรีช้างแสน เช่น ตำนานสิงหนวัติ เป็นต้น แต่ละเล่มเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับเมืองโยนกทั้งสิ้น จึงถูกเรียกอีกชื่อหนึ่งว่าพงศาวดารโยนก อีกประการหนึ่งจะเกี่ยวพันกับอาณาจักรโบราณต่าง ๆ อันเป็นที่ตั้งของจังหวัดเชียงรายในปัจจุบัน

ตามแนวความคิดเกี่ยวกับถิ่นกำเนิดของชนชาติไทยในหลายความคิด ได้มีความเชื่อว่า ถิ่นกำเนิดของชนชาติไทยนั้นน่าจะอยู่ทางประเทศจีนมาก่อน ในยุคที่ชนชาติไทยเรากำลังหนีจีนมาตั้งนครหลวงอยู่ที่แคว้นเมอและหนองแสนนั้น ถิ่นที่เป็นที่ตั้งของจังหวัดเชียงรายนี้นั้นเป็นที่อยู่ของชาวป่าชาวเขาพวกหนึ่งเรียกว่า “ลัวะ” (หรือลัวะ หรือละว้า) และชาวป่าพวกอื่นอาศัยอยู่

ครั้งนั้น ราว พ.ศ. 50 ไทยเผ่าหนึ่งเรียกว่า อ้ายลาว ตั้งอาณาจักรอยู่ที่นครป่า ถูกจีนรุกรานหนักเข้า จึงอพยพมาตั้งอยู่บริเวณเมืองเล็ม เชียงรุ้ง เชียงลาว ริมแม่น้ำสาย ตั้งราชวงศ์ขึ้นปกครองสืบต่อกันมาจนถึงสมัย ลวจักราช จึงได้ลงมาตั้งเมืองที่ตำบลยางเสี้ยวใกล้ดอยตุง เรียกว่า เชียงลาว

ราวพุทธศตวรรษที่ 5 มีพวกไทยถอยร่นจากจีนตอนใต้ มาสมทบไทยที่เมืองเชียงลาวมากขึ้นทุกที จึงได้ขยายเมืองให้กว้างขวางขึ้นอีก เรียกว่า แคว้นยวนช้าง หรือยวนเชียง มีอาณาเขตแผ่ไปถึงหลายเมือง เช่น เวียงกาหลง (อำเภอเวียงป่าเป้าในปัจจุบันนี้) เวียงฮอด ดงเวียง เวียงวัง แจ่ม เชียงแสน ทั้งนี้ภายหลัง พ.ศ. 590 เป็นต้นมา

ต่อมาราวพุทธศตวรรษที่ 11 ขอมมีอำนาจถึงอาณาจักรโครตบุรณ์ จึงยกเข้ามาตีแคว้นยวนเชียง ขับไล่ชาวไทย แล้วตั้งเมืองขึ้นที่เชียงแสน เรียกว่า สุวรรณโคมคำ บริเวณที่เคยเป็นเมืองเชียงลาว ใกล้ฝั่งน้ำโขง และได้สร้างเมืองอุมงคเสลา ที่เมืองฝาง ต้นลำน้ำกก อาณาเขตสุวรรณโคมคำของขอมครั้งนั้น ทิศเหนือจดถึงเมืองหนองแสน ทิศใต้จดฝายนาค (ลีผี)

¹ บรรยายสรุปจังหวัดเชียงราย (2547) www.chiangrai.go.th (ออนไลน์)

ตะวันออกถึงแม่น้ำแตก (แม่น้ำแท้) ทิศตะวันตกถึงแม่น้ำตู แต่ขอมปกครองไทยอย่างป่าเถื่อน และทารุณชนไทยเราอพยพจากเมืองสุวรรณโคมลี้กระจัดกระจายไปอีก ขอมจึงย้ายไปตั้งเมืองอุมงคเสลา (เมืองฝางในปัจจุบัน) ทั้งให้เมืองสุวรรณโคมลี้ร้างไว้

เจ้าสิงหนวัติกุมาร ไอรสพระเจ้าเทวกาล กษัตริย์เมืองหนองแส เป็นชั้นหลานปู่ของขุนบรม ได้อพยพคนไทยประมาณแสนครัวจากหนองแส (ตาลีฟู) ลงมาสร้างเมืองขึ้นใหม่อีกให้มั่นคงถาวรยิ่งขึ้น แล้วขนานนามว่า เมืองนาคพันธุสิงหนวัตินคร ภายหลังเรียกสั้นๆ ว่า นาคเณทร์นคร, นาคบุรี, โยนกนาคนครและโยนกนครหลวง เป็นต้น (คือเมืองเชียงแสนในปัจจุบัน)

พระเจ้าสิงหนวัติครองราชย์สมบัติในโยนกนครหลวงได้ 52 ปี สวรรคตเมื่อ พ.ศ. 1367 มีกษัตริย์ปกครองสืบต่อกันมาอีกหลายองค์ องค์ที่สำคัญ ๆ เช่น รัชกาลที่ 3 พระเจ้าอชุตราช ผู้สร้างมหาสถูปดอยตุง ปุชนิยสถานที่สำคัญแห่งหนึ่งของเชียงรายและล้านนาไทย รัชกาลที่ 4 พระเจ้ามังรายราช (ไอรสพระเจ้าอชุตราช) พระองค์มีไอรส 2 พระองค์ องค์ใหญ่มีพระนามว่า พระองค์เชียง องค์เล็กมีพระนามว่า ไชยนารายณ์ รัชกาลที่ 5 พระองค์เชียง (ราชไอรสพระเจ้ามังรายราช ครองเมืองโยนกนครหลวงต่อมา) ส่วนไอรสองค์ที่ 2 ของพระเจ้ามังรายราช มีพระนามว่า พระองค์ไชยนารายณ์ ซึ่งเป็นพระองค์น้อง ได้ไปสร้างเมืองใหม่ที่ตำบลดอนมูล ริมแม่น้ำลาว (น้ำกาหลง) เรียกว่าเมืองไชยนารายณ์

พระองค์ไชยนารายณ์ ได้ครองเมืองไชยนารายณ์ และมีกษัตริย์สืบสันตติวงศ์ต่อมาอีกหลายพระองค์ จนถึงองค์ที่ 27 มีพระนามว่า พระองค์พังคราช ชาดไทยได้อ่อนกำลังลง ขอมซึ่งตั้งมั่นอยู่ที่เมืองอุมงคเสลา ได้ยกทัพเข้าตีเมืองโยนกนาคนคร พระองค์พังคราชหนีไปอยู่เวียงสีทวง แต่นั้นมาไทยก็เป็นเมืองขึ้นของขอมเรื่อยมา ใน พ.ศ. 1461 พระมเหสีก็ได้ประสูติพระไอรส มีพระนามว่า เจ้าทุกขิตกุมาร และต่อมา พ.ศ. 1436 พระมเหสีก็ประสูติเจ้าพรหมกุมารอีกพระองค์หนึ่ง

ครั้งเจ้าพรหมกุมารมีพระชนมายุ 17 พรรษา ทรงแกล้งล่าในการรบพุ่งอย่างยิ่ง ได้ขับไล่ขอมจนสำเร็จ เมื่อ พ.ศ. 1479 แล้วเชิญพระราชบิดาไปครองเมืองโยนกนาคนครต่อไป เจ้าพรหมกุมารได้เมืองอุมงคเสลาซึ่งมีอำนาจรวม 500 ปีแตก ขับไล่ขอมจนถึงเมืองหริภุญไชย และเมืองกำแพงเพชรจนหมดสิ้นเชื้อชาติขอมในอาณาจักรโยนก พระองค์สร้างเมืองอุมงคเสลาขึ้นใหม่ ขนานนามว่า เมืองไชยปราการ ในปี พ.ศ. 1479 นั้นเอง อนึ่ง เมืองโยนกนาคนครก็เปลี่ยนนามใหม่ว่า เวียงไชยบุรี เพื่อระลึกถึงชัยชนะของพระองค์

พระเจ้าพรหมนครครองเมืองไชยปราการต่อมา เสด็จสวรรคต พ.ศ. 1582 ก็ได้เสียเมืองให้แก่ขุนเสือขวัญฟ้า (บางฉบับก็ว่าพระยาสุธรรมวดี) แม้กษัตริย์ที่เมืองนครไชยบุรีและนครไชยนารายณ์จะยกทัพมาช่วยก็สู้ข้าศึกไม่ได้ พระเจ้าไชยศิริจึงรับสั่งให้เผาเมือง แล้วอพยพผู้คนพลเมืองหนีมาทางใต้ ไปตั้งอยู่ที่เมืองอุทองเพื่อตั้งตัวต่อไป

ยังมีกษัตริย์ไทยอีกพระองค์หนึ่ง พระนามว่า ลาวจก หรือลาวจง ปฐมกษัตริย์ในราชวงศ์จักรราช (คำว่า ลว เป็นชื่อราชวงศ์ ไม่ใช่ลัวะหรือละว้าซึ่งเป็นชื่อชาวป้าชาวเขา) ซึ่งครองเมืองเชียงลาว (แคว้นจก) ได้ขยายอำนาจมาจนถึงเมืองเงินยาง จนรวบรวมบ้านเมืองเป็นปึกแผ่นแล้วได้ขนานนามเมืองว่า หิรัญนครเงินยาง และมีกษัตริย์ปกครองสืบต่อกันมาอีกหลายพระองค์ที่ได้กล่าวมานี้ เป็นสังเขปประวัติความเป็นมาก่อนสร้างเมืองเชียงราย นับเป็นประวัติความเป็นมาของชาติไทยในดินแดนภาคเหนือ อันมีนครโยนกเป็นราชธานีตามการศึกษาจากตำนานพื้นเมือง

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของบางยุคบางสมัยในดินแดนเหล่านี้ บางครั้งก็มีความคลาดเคลื่อนกันไปทั้งทางด้านสถานที่หรือด้านของเวลา จึงยากที่จะชี้ชัดลงไปอย่างชัดเจนว่าหลักฐานใดถูกต้อง สำหรับอาณาจักรโบราณและเมืองต่าง ๆ อันเป็นที่ตั้งของจังหวัดเชียงรายในปัจจุบัน ที่ปรากฏในตำนานหรือพงศาวดารและหลักฐานทางประวัติศาสตร์นั้น พอจะแบ่งออกเป็นยุคต่าง ๆ ดังนี้

1. ยุคอาณาจักรโยนกไชยบุรีศรีช้างแสน
2. ยุคหิรัญนครเงินยาง
3. ยุคเชียงราย (มังราย)
4. ยุคพื้นมูติรัตนอาณาจักร

3.2 ภาพเศรษฐกิจของจังหวัดเชียงราย

3.2.1 ผลิตภัณฑ์มวลรวม และรายได้ประชากร

จากข้อมูลสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พบว่าสภาพเศรษฐกิจของจังหวัดเชียงราย ในช่วงเวลาดังแต่ปี 2539 ผลิตภัณฑ์มวลรวม และรายได้ประชากร

จากข้อมูลสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พบว่าสภาพเศรษฐกิจของจังหวัดเชียงราย ในช่วงเวลาดังแต่ปี 2538 - 2547 มีรายได้ที่เพิ่มขึ้นมาเป็นลำดับโดยผลิตภัณฑ์จังหวัด (GPP) มีค่าเท่ากับ 33, 112 33,470 30,550 31,573 32,654 35,372 37,485 43,586 (หน่วย: ล้านบาท) ตามลำดับ นอกจากนี้รายได้ต่อหัว (Per capita income) ของเชียงรายก็เพิ่มขึ้นจาก 29, 224 29,350 26,616 27,407 27,722 29,267 30,237 และ 34,287 (หน่วย: บาท)

สำหรับทิศทางแนวโน้มของผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดเชียงราย เมื่อพิจารณาจากราคาประจำปี พบว่าในช่วง 8 ปีที่ผ่านมา นั้น ภาคเกษตรกรรมมีการขยายตัวเพิ่มขึ้นโดยเฉลี่ยเท่ากับ 9.012 โดยภาคการเกษตรที่มีการเติบโตมากที่สุด คือ การประมง รองลงมา

ได้แก่ ภาคการบริการ ปศุสัตว์และ ป่าไม้ ส่วนภาคที่มีใช้เกษตรกรรมในจังหวัดเชียงรายมีอัตรา การเติบโตโดยเฉลี่ยตามราคาประจำปี และราคาปี 2531 เท่ากับ 0.49 โดยสาขาที่มีการเติบโต มากที่สุด คือ สาขาธุรกิจไนครวเรือน คิดเป็นร้อยละ 9.588 ดังแสดงในตารางที่ 3.1 และ 3.2 ตามลำดับ

3.2.2 แนวโน้มผลิตภัณฑ์จังหวัดมวบรวมของจังหวัดเชียงราย

ข้อมูลของแนวโน้มผลิตภัณฑ์จังหวัดมวบรวมของจังหวัดเชียงรายตามราคาส่งออก ปัจจุบันและราคาส่งออกที่คงที่ในปี พ.ศ. 2531 แสดงไว้ดังกราฟรูปที่ 1 จะเห็นว่า ผลิตภัณฑ์ จังหวัดมวบรวมของจังหวัดเชียงรายมีแนวโน้มลดลงในช่วงปี 2539 – 2543 และกลับมามีแนวโน้มเพิ่มขึ้นในปี 2543 ถึง ปี 2546 โดยจะตกต่ำเฉพาะในปี 2543 อันเนื่องมาจากสภาวะวิกฤต เศรษฐกิจของประเทศไทย

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ตารางที่ 3.1 ผลิตภัณฑ์รวมตามราคาตลาดของจังหวัดเชียงราย
(GPP at current prices)

หน่วย: ล้านบาท

GPP at current prices	2540	2541	2542	2543	2544	2545	2546p	2547p
เกษตรกรรม	5,839	6,576	5,757	6,692	7,569	8,791	10,185	13,334
กลีกรวม,ปศุสัตว์,ป่าไม้	5,729	6,427	5,608	6,512	7,400	8,578	10,012	13,158
ประมง	109	149	149	180	169	213	174	176
ไม่ใช่-เกษตรกรรม	27,273	26,894	24,793	24,881	25,085	26,581	27,300	30,252
เหมืองแร่และย่อยหิน	224	154	204	180	200	248	260	321
อุตสาหกรรม	1,248	1,250	1,197	1,259	1,296	1,379	1,648	1,693
การไฟฟ้าและประปา ก๊าซ	552	657	603	672	643	623	628	709
ก่อสร้าง	2,164	1,743	1,767	1,232	1,160	1,823	1,927	2,086
การค้าส่งและค้าปลีก	9,684	9,327	7,788	7,870	7,969	7,894	8,042	8,556
โรงแรมและภัตตาคาร	1,149	840	1,063	1,078	1,035	1,081	1,005	1,158
การคมนาคมและการขนส่ง	2,550	2,252	2,149	2,279	2,072	2,144	2,137	2,420
ด้านการเงิน	2,063	2,474	1,483	1,331	1,337	1,456	1,524	1,834
ธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ และที่อยู่อาศัย	2,157	2,223	2,299	2,356	2,355	2,444	2,447	2,496
การบริหารและป้องกันประเทศ	1,519	1,641	1,733	1,980	2,047	2,382	2,497	3,099
การศึกษา	2,537	2,790	2,798	2,849	3,064	3,172	3,257	3,779
งานด้านสุขภาพและสังคม	1,088	1,196	1,345	1,426	1,545	1,585	1,534	1,675
การบริการ	273	278	293	295	285	271	308	334
ธุรกิจในครัวเรือน	66	71	72	74	78	81	87	92
Gross Provincial Product (GPP)	33,112	33,470	30,550	31,573	32,654	35,372	37,485	43,586
Per Capita GPP (Baht)	29,224	29,350	26,616	27,407	27,722	29,267	30,237	34,287
Population (1,000 persons)	1,133	1,140	1,148	1,152	1,178	1,209	1,240	1,271

หมายเหตุ: p = ข้อมูลเบื้องต้น

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

<http://www.nesdb.go.th/econSocial/macro/NAD.htm#gpp>

ตารางที่ 3.2 อัตราการเปลี่ยนแปลงของผลิตภัณฑ์จังหวัดเชียงรายตามราคาปัจจุบัน

หน่วย: ร้อยละ

GPP at current prices	2541	2542	2543	2544	2545	2546p	2547p
เกษตรกรรม	12.62	-12.45	16.24	13.11	16.14	15.86	30.92
กลีกรวม,ปศุสัตว์,ป่าไม้	12.18	-12.74	16.12	13.64	15.92	16.72	31.42
ประมง	36.70	0.00	20.81	-6.11	26.04	-18.31	1.15
ไม่ใช่-เกษตรกรรม	-1.39	-7.81	0.35	0.82	5.96	2.70	10.81
เหมืองแร่และย่อยหิน	-31.25	32.47	-11.76	11.11	24.00	4.84	23.46
อุตสาหกรรม	0.16	-4.24	5.18	2.94	6.40	19.51	2.73
การไฟฟ้าและประปา ก๊าซ	19.02	-8.22	11.44	-4.32	-3.11	0.80	12.90
ก่อสร้าง	-19.45	1.38	-30.28	-5.84	57.16	5.70	8.25
การค้าส่งและค้าปลีก	-3.69	-16.50	1.05	1.26	-0.94	1.87	6.39
โรงแรมและภัตตาคาร	-26.89	26.55	1.41	-3.99	4.44	-7.03	15.22
การคมนาคมและการขนส่ง	-11.69	-4.57	6.05	-9.08	3.47	-0.33	13.24
ด้านการเงิน	19.92	-40.06	-10.25	0.45	8.90	4.67	20.34
ธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ และที่อยู่อาศัย	3.06	3.42	2.48	-0.04	3.78	0.12	2.00
การบริหารและป้องกันประเทศ	8.03	5.61	14.25	3.38	16.37	4.83	24.11
การศึกษา	9.97	0.29	1.82	7.55	3.52	2.68	16.03
งานด้านสุขภาพและสังคม	9.93	12.46	6.02	8.35	2.59	-3.22	9.19
การบริการ	1.83	5.40	0.68	-3.39	-4.91	13.65	8.44
ธุรกิจนอกครัวเรือน	7.58	1.41	2.78	5.41	3.85	7.41	5.75
Gross Provincial Product (GPP)	1.08	-8.72	3.35	3.42	8.32	5.97	16.28
Per Capita GPP (Baht)	0.43	-9.32	2.97	1.15	5.57	3.31	13.39

หมายเหตุ: p = ข้อมูลเบื้องต้น

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

<http://www.nesdb.go.th/econSocial/macro/NAD.htm#gpp>

ตารางที่ 3.3 ผลผลิตจังหวัดเชียงรายตามราคาปี 2531

หน่วย: ล้านบาท

รายการ	2540	2541	2542	2543	2544	2545	2546p	2547p
เกษตรกรรม	3,321	3,684	3,698	4,231	4,354	4,588	4,996	4,770
กลีกรวม,ปศุสัตว์,ป่าไม้	3,250	3,604	3,614	4,130	4,261	4,472	4,894	4,664
ประมง	71	80	84	101	93	116	103	106
ไม่ใช่-เกษตรกรรม	16,765	15,460	14,419	14,353	14,338	15,166	15,376	16,333
เหมืองแร่และย่อยหิน	170	113	161	134	151	198	203	252
อุตสาหกรรม	698	627	642	659	659	748	816	826
การไฟฟ้าและประปา ก๊าซ	448	453	467	533	535	534	534	580
ก่อสร้าง	1,159	884	911	626	574	883	903	952
การค้าส่งและค้าปลีก	6,084	5,269	4,479	4,436	4,406	4,388	4,377	4,512
โรงแรมและภัตตาคาร	536	418	539	553	529	535	487	562
การคมนาคมและการขนส่ง	1,988	1,675	1,650	1,786	1,726	1,837	1,931	2,144
ด้านการเงิน	1,308	1,451	865	767	758	820	843	987
ธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ และที่อยู่อาศัย	1,805	1,817	1,886	1,926	1,935	2,008	2,072	2,124
การบริหารและป้องกัน ประเทศ	714	771	800	894	911	1,039	1,056	1,174
การศึกษา	1,146	1,252	1,235	1,228	1,303	1,329	1,325	1,367
งานด้านสุขภาพและสังคม	500	533	580	605	649	656	618	629
การบริการ	175	164	171	171	164	156	173	184
ธุรกิจในครัวเรือน	33	35	35	36	37	38	39	42
Gross Provincial Product (GPP)	20,086	19,144	18,117	18,583	18,692	19,754	20,373	21,103

หมายเหตุ: p = ข้อมูลเบื้องต้น

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

<http://www.nesdb.go.th/econSocial/macro/NAD.htm#gpp>

ตารางที่ 3.4 อัตราการเปลี่ยนแปลงของผลิตภัณฑ์จังหวัดเชียงรายตามราคาปี 2531

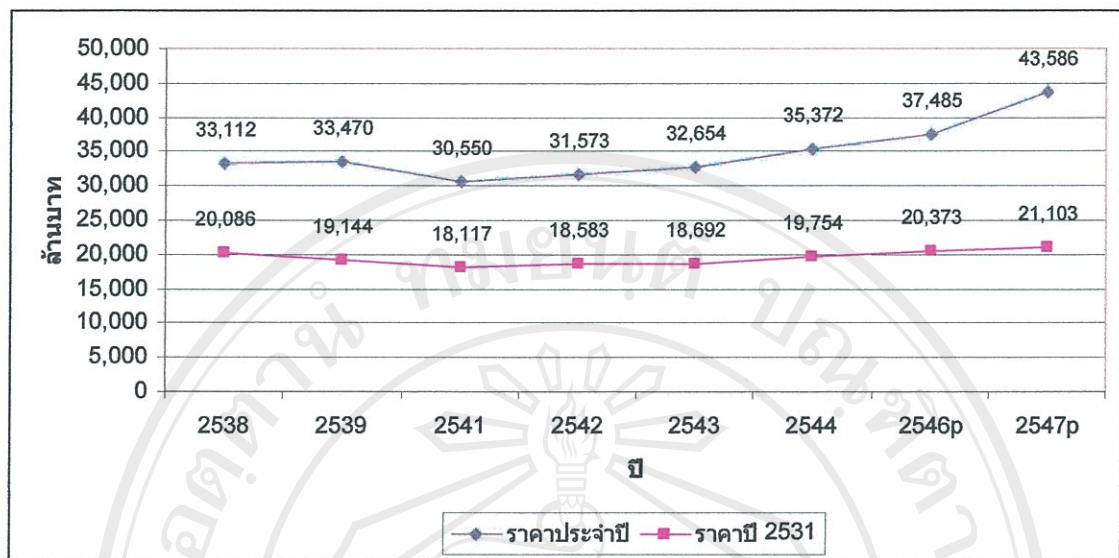
หน่วย: ร้อยละ

ภาคการผลิต	2541	2542	2543	2544	2545	2546p	2547p
เกษตรกรรม	10.93	0.38	14.41	2.91	5.37	8.89	-4.52
กลีกรวม,ปศุสัตว์, ป่าไม้	10.89	0.28	14.28	3.17	4.95	9.44	-4.70
ประมง	12.68	5.00	20.24	-7.92	24.73	-11.21	2.91
ไม่ใช่-เกษตรกรรม	-7.78	-6.73	-0.46	-0.10	5.77	1.38	6.22
เหมืองแร่และย่อย หิน	-33.53	42.48	-16.77	12.69	31.13	2.53	24.14
อุตสาหกรรม	-10.17	2.39	2.65	0.00	13.51	9.09	1.23
การไฟฟ้าและประปา ก๊าซ	1.12	3.09	14.13	0.38	-0.19	0.00	8.61
ก่อสร้าง	-23.73	3.05	-31.28	-8.31	53.83	2.27	5.43
การค้าส่งและค้าปลีก	-13.40	-14.99	-0.96	-0.68	-0.41	-0.25	3.08
โรงแรมและภัตตาคาร	-22.01	28.95	2.60	-4.34	1.13	-8.97	15.40
การคมนาคมและการขนส่ง	-15.74	-1.49	8.24	-3.36	6.43	5.12	11.03
ด้านการเงิน	10.93	-40.39	-11.33	-1.17	8.18	2.80	17.08
ธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ และที่อยู่อาศัย	0.66	3.80	2.12	0.47	3.77	3.19	2.51
การบริหารและป้องกัน ประเทศ	7.98	3.76	11.75	1.90	14.05	1.64	11.17
การศึกษา	9.25	-1.36	-0.57	6.11	2.00	-0.30	3.17
งานด้านสุขภาพและสังคม	6.60	8.82	4.31	7.27	1.08	-5.79	1.78
การบริการ	-6.29	4.27	0.00	-4.09	-4.88	10.90	6.36
ธุรกิจในครัวเรือน	6.06	0.00	2.86	2.78	2.70	2.63	7.69
Gross Provincial Product (GPP)	-4.69	-5.36	2.57	0.59	5.68	3.13	3.58

หมายเหตุ: p = ข้อมูลเบื้องต้น

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

<http://www.nesdb.go.th/econSocial/macro/NAD.htm#gpp>

หมายเหตุ: p = ข้อมูลเบื้องต้น

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

<http://www.nesdb.go.th/econSocial/macro/NAD.htm#gpp>

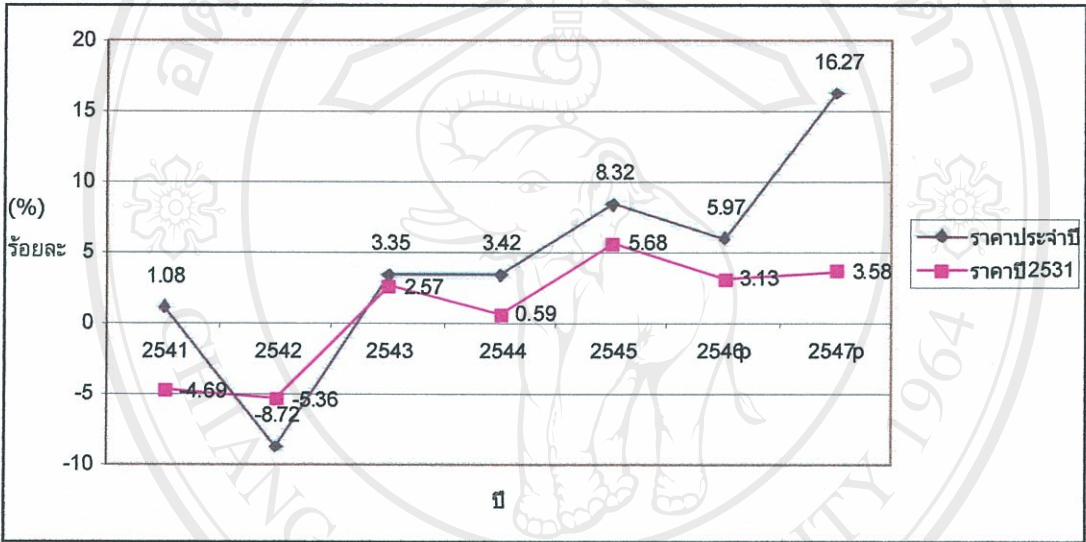
รูปที่ 3.1 ผลผลิตภัณฑ่มวลรวมของจังหวัดเชียงราย

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ตารางที่ 3.5 อัตราการเติบโตโดยเฉลี่ยของผลิตภัณฑ์จังหวัดมวรวม
(Gross Provincial Product GPP) จำแนกตามสาขาการผลิต พ.ศ. 2540-2547

ปี	2541	2542	2543	2544	2545	2546p	2547p
ราคาประจำปี	1.08	-8.72	3.35	3.42	8.32	5.97	16.27
ราคาปี 2531	-4.69	-5.36	2.57	0.59	5.68	3.13	3.58

ที่มา: จากการคำนวณ

รูปที่ 3.2 แนวโน้มผลิตภัณฑ์จังหวัดของจังหวัดเชียงราย

ตารางที่ 3.6 รายได้เฉลี่ย (Per capita income) ของ 17 จังหวัดภาคเหนือ

จังหวัด	บาท	ลำดับที่
เชียงใหม่	93,540	1
ลำปาง	37,358	8
อุตรดิตถ์	20,047	12
แม่ฮ่องสอน	7,462	17
เชียงราย	41,856	5
แพร่	17,514	13
ลำพูน	47,263	4
น่าน	15,490	15
พะเยา	16,935	14
นครสวรรค์	52,596	2
พิษณุโลก	40,146	6
กำแพงเพชร	51,754	3
อุทัยธานี	13,015	16
สุโขทัย	22,088	10
ตาก	22,358	9
พิจิตร	22,058	11
เพชรบูรณ์	39,198	7

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

<http://www.nesdb.go.th/econSocial/macro/NAD.htm#gpp>

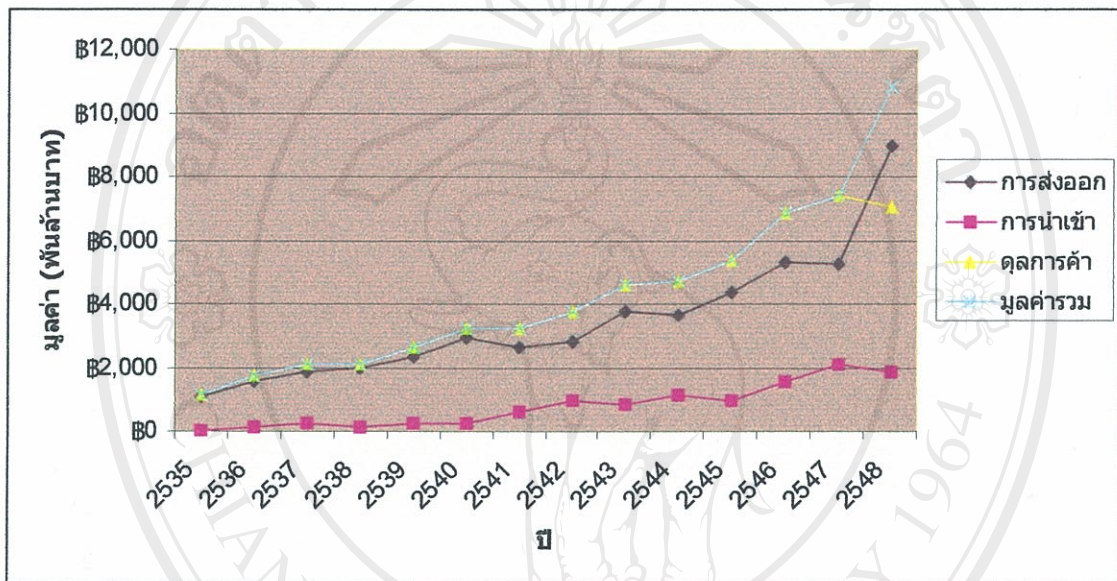
จากตารางที่ 3.6 เมื่อพิจารณารายได้เฉลี่ยของจังหวัดเชียงรายเมื่อพิจารณาจากรายได้เฉลี่ยต่อหัว (PERCAPITA GPP) ของประชากรพบว่า ในปี 2547 เท่ากับ 41,856 บาท จัดเป็นอันดับที่ 59 ของประเทศ (จากทั้งหมด 76 จังหวัด) และเป็นอันดับที่ 5 ของ 17 จังหวัด

3.3 การค้าชายแดนจังหวัดเชียงราย

จากบทที่ 1 ที่กล่าวไปแล้วว่า การค้าชายแดน ตามคำจำกัดความของกรมการค้าต่างประเทศกระทรวงพาณิชย์ (2529) หมายถึง การค้าที่เกิดขึ้นในรูปแบบต่างๆ ของประชาชน หรือผู้ประกอบการค้าที่มีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัด อำเภอ หมู่บ้าน ที่มีพรมแดนติดกับประเทศเพื่อนบ้าน ได้ทำการซื้อ ขาย แลกเปลี่ยนสินค้า ระหว่างประชาชนที่อยู่อาศัยตามบริเวณชายแดนของทั้งสองฝ่าย โดยมีมูลค่าทางการค้าครั้งละไม่มากนัก ส่วนใหญ่เป็นสินค้าที่มีความจำเป็นต่อชีวิตประจำวัน เช่น สินค้าอุปโภคและบริโภค สินค้าเกษตรบางชนิดและสินค้าที่หาได้จากธรรมชาติ เช่น ของป่า ซากสัตว์ เป็นต้น เป็นการค้าที่มีกรรมวิธีไม่ยุ่งยากและมีความสะดวกรวดเร็ว ซึ่งลักษณะของการค้าชายแดนของประเทศไทย ในปัจจุบันจะแบ่งได้เป็น 3 ลักษณะใหญ่ คือการค้าชายแดนที่แท้จริงของประชาชนที่อยู่อาศัยบริเวณชายแดนของทั้งสองฝ่าย ซึ่งมักเป็นการค้าขายแลกเปลี่ยนของกินของใช้ที่จำเป็นและมีมูลค่าไม่มากนัก การค้าแบบแลกเปลี่ยนที่มีลักษณะกระทำกันเองไม่ผ่านระบบราชการ หรือการค้าที่ไม่ผ่านพิธีการทางศุลกากร ซึ่งถือว่าเป็นการลักลอบค้าหรือการค้าที่ผิดกฎหมาย ที่อาจมีกลุ่มทุนการเมืองและอิทธิพลหนุนหลัง และเป็นการค้าที่แอบแฝง ปิดบัง ไม่ยอมรับให้เป็นกิจกรรมของเศรษฐกิจในระบบ ทั้งที่กิจกรรมเหล่านี้เป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดการผลิต รายได้ การจ้างงานและใช้ทรัพยากรเช่นเดียวกับกิจกรรมเศรษฐกิจในระบบทั่วไป และการค้าผ่านชายแดน (Cross-border Trade) ที่มีลักษณะคล้ายกับการค้าระหว่างประเทศทั่วไป ซึ่งการค้าลักษณะนี้ได้กลายเป็นด้านหลักของการค้าชายแดนในปัจจุบัน ที่มีมูลค่านำเข้า-ส่งออกสูง และทำในรูปแบบของบริษัทหรือนิติบุคคล

จากสถิติของมูลค่าการค้า (ตารางที่ 3.8) แสดงให้เห็นถึงการเพิ่มขึ้นของมูลค่าการค้าชายแดนบริเวณพื้นที่จังหวัดเชียงรายในช่วงสิบปีที่ผ่านมาว่ามีการขยายตัวเพิ่มขึ้นอย่างมาก ประกอบกับแนวโน้มการค้าชายแดนของจังหวัดเชียงรายที่จะเปลี่ยนแปลงไปอันเนื่องมาจากนโยบายทางภาครัฐ เช่น การค้าระหว่างประเทศไทยกับประเทศจีนที่มีความสำคัญเพิ่มมากขึ้นในอนาคต หลังจากจากการตกลงเปิดเสรีการค้า (Free Trade Area: FTA) โดยมีผลบังคับใช้ตั้งแต่เดือนตุลาคม 2546 และจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 ที่ได้กำหนดยุทธศาสตร์ของการพัฒนาพื้นที่ชายแดน เพื่อเพิ่มความเข้มแข็งและโอกาสทางเศรษฐกิจของพื้นที่เมือง ชุมชนและคนในพื้นที่ จึงได้มีการกำหนดให้จังหวัดเชียงรายเป็นสถานที่เหมาะสมที่จะเป็นที่ตั้งของเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน โดยให้อำเภอแม่สาย และอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย เป็นสองในสามเมือง สำหรับโครงการ นำร่องตามมติของคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 19 มี.ค. 2545 (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2547)

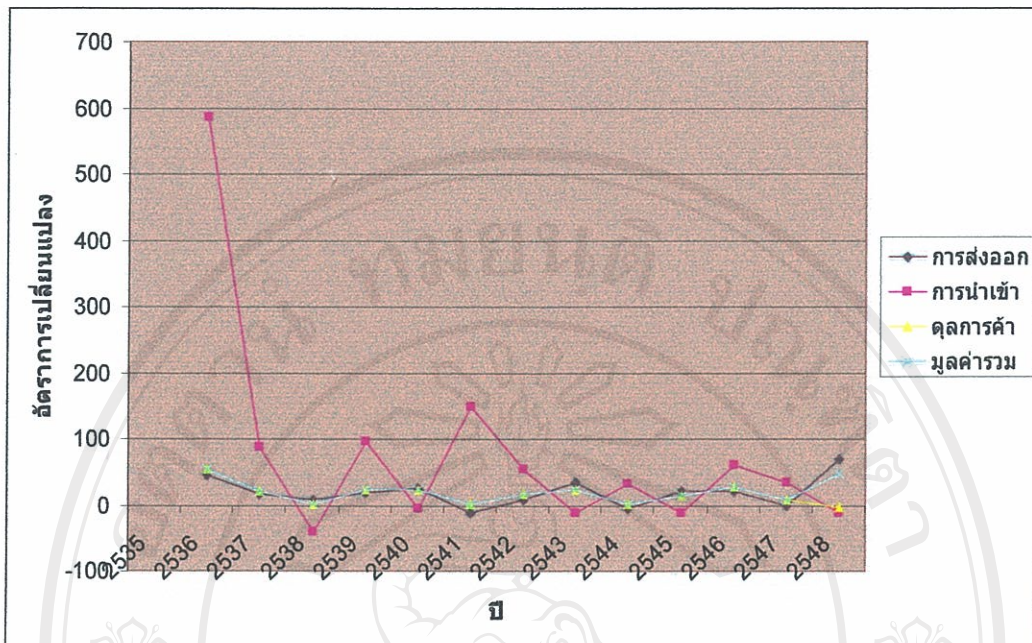
ซึ่งถึงแม้ว่าการค้าชายแดนเป็นการค้าระดับท้องถิ่นที่เกิดขึ้นบริเวณชายแดนระหว่างประชาชนหรือผู้ประกอบการที่มีถิ่นที่อยู่คนละประเทศ โดยไม่จำเป็นต้องมีสัญญาการค้าระหว่างกันนี้เองที่ทำให้การค้าชายแดนมีมูลค่าการค้าที่เพิ่มสูงขึ้นมาโดยตลอด (ดูตารางที่ 3.8 - 3.9) โดยสินค้าส่วนใหญ่เป็นสินค้าอุปโภคบริโภคที่จำเป็นใช้ในชีวิตประจำวัน โดยใช้เงินสกุลท้องถิ่น การค้ากระทำทั้งการค้าที่ผ่านและไม่ผ่านพิธีการทางศุลกากร เนื่องจากการเคลื่อนย้ายสินค้าทำได้ง่ายและยากต่อการควบคุม

ที่มา: สำนักงานพาณิชย์จังหวัดเชียงราย (2548)

รูปที่ 3.3 มูลค่าการค้าชายแดนรวมด้านจังหวัดเชียงรายปี 2535-2548

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

รูปที่ 3.4 อัตราการเปลี่ยนแปลงของการค้าชายแดนของจังหวัดเชียงราย

เนื่องจากการที่การค้าชายแดนบริเวณภาคเหนือตอนบนในพื้นที่ของจังหวัดเชียงรายที่มีการค้ากับประเทศพม่า ลาว และจีน (ตอนใต้) นั้นมีวัตถุประสงค์ของการค้าชายแดนระหว่างกันในอดีตนั้นเป็นไปเพื่อการแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างท้องถิ่นของประชาชนในเขตชายแดนที่ติดต่อกันเท่านั้นแต่หลังจากที่ความสัมพันธ์ของไทยกับประเทศเพื่อนบ้านมีความสัมพันธ์ในลักษณะที่ติดต่อกันทางด้านการเมืองและการค้ารวมถึงด้านอื่นๆที่เกี่ยวข้อง โดยภายหลังการเปิดจุดการค้ากับประเทศสหภาพพม่าและลาวแล้วพบว่าปริมาณการค้าที่เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ และมีแนวโน้มที่เพิ่มมากขึ้นในอนาคต โดยมีสินค้านำเข้าที่สำคัญคือ โคและกระบือมีชีวิต ไม้แปรรูป ถ่านหินลิกไนท์ แอปเปิ้ลสด สาลี่สด ฯลฯ ส่วนสินค้าส่งออกที่สำคัญคือ น้ำมันเชื้อเพลิง ลำไย ออบแห้ง สินค้าอุปโภคบริโภค ยางรถยนต์ วัสดุก่อสร้าง ฯลฯ ซึ่งจากสถิติของมูลค่าการค้าชายแดนดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงการเพิ่มขึ้นของมูลค่าการค้าชายแดนบริเวณพื้นที่จังหวัดเชียงรายในช่วงสิบปีที่ผ่านมาว่ามีการขยายตัวเพิ่มขึ้นอย่างมาก

จังหวัดเชียงรายมีช่องทางติดต่อการค้าชายแดนผ่านด่านศุลกากรแม่สาย ด่านศุลกากรเชียงแสน และด่านศุลกากรเชียงของ รวมทั้งสิ้น 11 จุด ประกอบด้วย จุดผ่านแดนถาวร 3 จุด และจุดผ่อนปรน 8 จุด โดยทำการค้าขายกับประเทศพม่า สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) และจีน(ตอนใต้) มีมูลค่ารวมในปี 2546 เท่ากับ 6,875.09 ล้านบาท โดยเป็นการนำเข้ามากกว่าการส่งออก และในปี 2547 มีมูลค่าการค้ารวม 7,377.59 ล้านบาท ซึ่งเป็นการส่งออกมากกว่าการนำเข้า และมีอัตราการขยายเพิ่มขึ้น และในปี 2548 มีมูลค่า

ซึ่งเป็นการส่งออกมากกว่าการนำเข้า และมีอัตราการขยายเพิ่มขึ้น และใน ปี 2548 มีมูลค่าการค้ารวม 10,810.83 ล้านบาท สินค้าส่งออกของพม่าและลาวมายังไทยส่วนใหญ่เป็นสินค้าวัตถุดิบ เช่น อัญมณี และถ่านหินลิกไนต์ และสินค้าส่งออกของจีนมาไทย ได้แก่ ผลไม้เมืองหนาว เช่น แอปเปิ้ลและสาลี่ สำหรับสินค้าส่งออกไปยังประเทศคู่ค้าเพื่อนบ้าน ได้แก่ ยางรถยนต์ น้ำมัน เชื้อเพลิง และสินค้าอุปโภคและบริโภคเป็นต้น ซึ่งการค้าชายแดนระหว่างกลุ่มประเทศเพื่อนบ้านกับจังหวัดเชียงรายมีนโยบายไปในทิศทางเดียวกันในการส่งเสริมการค้าและการลงทุนระหว่างประเทศ โดยพบว่าพม่าเป็นประเทศที่มีมูลค่าการค้าชายแดนด้านจังหวัดเชียงรายสูงสุด รองลงมาคือ ลาว และจีน (ดูตารางที่ 3.8)

เมื่อพิจารณาการค้าชายแดนของจังหวัดเชียงรายกับประเทศเพื่อนบ้านกับประเทศเพื่อนบ้านที่มีพรมแดนติดต่อกันรวม 2 ประเทศ คือประเทศพม่า และลาว รวมทั้งสามารถทำการค้ากับจีน(ตอนใต้) (มณฑลยูนนาน) โดยทางเรือผ่านทางแม่น้ำโขงด้านอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย การค้าชายแดนจังหวัดเชียงราย - พม่า เชียงราย - ลาว และเชียงราย - จีน (ตอนใต้) กระทำใน 2 รูปแบบคือ การค้าผ่านพิธีการทางศุลกากร (การค้าในระบบ) และการค้าไม่ผ่านพิธีการศุลกากร (การค้านอกระบบ) ดังนี้

3.3.1 การค้าผ่านพิธีทางศุลกากร

การค้าชายแดนภาคเหนือที่มีเขตชายแดนติดต่อกับพม่า กระทำผ่านด่านศุลกากรในภาคเหนือรวม 6 แห่ง ใน 4 จังหวัด คือ ตาก แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ และเชียงราย แต่ที่สำคัญมีเพียง 3 แห่ง คือด่านฯ แม่สาย ด่านฯ เชียงแสน จังหวัดเชียงราย และด่านฯ แม่สอ ด่านฯ ตาก ในปี 2548 มูลค่าผ่านด่านฯ ทั้ง 6 แห่ง รวม 25,530 ล้านบาท เป็นการส่งออก 22,410.3 ล้านบาท และนำเข้า 3,120.5 ล้านบาท สินค้าส่งออกสำคัญได้แก่ สินค้าอุปโภค บริโภค ยางรถยนต์ และรถจักรยานยนต์ น้ำมัน วัสดุก่อสร้าง เครื่องยนต์และชิ้นส่วน สินค้านำเข้าสำคัญ ได้แก่ ไม้และผลิตภัณฑ์จากไม้ อัญมณี สินค้าเกษตร และของป่า การค้าชายแดนกับพมามีใช่เป็นการค้าขายแลกเปลี่ยนเพื่อการยังชีพซึ่งกระทำในพื้นที่พรมแดนติดต่อกันเท่านั้น แต่ก็นำสินค้าสู่เมืองสำคัญของพม่าหรือส่งผ่านต่อประเทศอื่น โดยสินค้าจากอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงรายถูกส่งสู่เมืองตองจี และเมืองมณฑะเลย์ รวมทั้งผ่านสู่จีน (ตอนใต้) ขณะที่สินค้าจากแม่สอ จังหวัดตากจะเข้าสู่เมืองย่างกุ้ง และบางส่วนสู่ บังกลาเทศ ส่วนสินค้านำเข้าจากพม่าก็นำมาแปรรูปเพื่อการส่งออก เช่น ผลิตภัณฑ์ไม้และอัญมณี เป็นต้น

การค้าชายแดนภาคเหนือด้านจังหวัดเชียงรายที่มีเขตชายแดนติดต่อกับลาว กระทำผ่านด่านศุลกากร เชียงของ จังหวัดเชียงราย ซึ่งเป็นการส่งออกสินค้าของไทยไปยัง 6 แขวงในภาคเหนือของลาวโดยเฉพาะแขวงอุดมไซ โดยมูลค่าการค้า 3 ปี ตั้งแต่ปี 2546- 2548 พบว่าในปี 2546 มูลค่าการค้ารวม 804.45 ล้านบาท แยกเป็นมูลค่าส่งออก 534.10 ล้านบาท

มูลค่านำเข้า 270.35 ล้านบาท และดุลการค้าได้ดุล 263.75 ล้านบาท ส่วนปี 2547 นั้น ภาวะการค้าชายแดนกับประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) ด้านจังหวัดเชียงราย ปี 2547 (ม.ค.-ธ.ค.) มูลค่าการค้ารวม 1,273.17 ล้านบาท แยกเป็น มูลค่าการส่งออก 912.70 ล้านบาท มูลค่าการนำเข้า 360.47 ล้านบาท และดุลการค้าเกินดุล 552.23 ล้านบาท เทียบกับช่วงเดียวกันของปีก่อน ปรากฏว่ามูลค่ารวมเพิ่มขึ้นร้อยละ 58.27 มูลค่าการส่งออกเพิ่มขึ้นร้อยละ 70.88 มูลค่าการนำเข้าเพิ่มขึ้นร้อยละ 33.32 และดุลการค้าเกินดุลเพิ่มขึ้นร้อยละ 109.38 และปี 2548 พบว่ามูลค่าการค้ารวมเท่ากับ 2881.39 ล้านบาท แยกเป็น มูลค่าการส่งออก 2,385.39 ล้านบาท มูลค่าการนำเข้า 496 ล้านบาท และดุลการค้าเกินดุล 1,889.39 ล้านบาท สินค้าส่งออกสำคัญ ได้แก่ อาหารและเครื่องดื่ม วัสดุก่อสร้าง น้ำมันดีเซล หมุนเร็ว อุปกรณ์ก่อสร้าง ยางแผ่นรมควัน น้ำมันเบนซิน น้ำมันเชื้อเพลิง เครื่องอุปโภค บริโภค เครื่องใช้ไฟฟ้า- อุปกรณ์ ส่วนสินค้านำเข้าสำคัญ ได้แก่ ไม้แปรรูป สัตว์มีชีวิต ถ่านหินลิกไนท์ รถแทรกเตอร์ (คัน) ไม้และผลิตภัณฑ์จากไม้ ลูกเต๋อยทั้งเปลือก กระบี่มีชีวิต ลูกด่าว สินค้าเกษตร เป็นต้น

การค้าชายแดนภาคเหนือด้านจังหวัดเชียงรายกับจีน(ตอนใต้)เป็นการค้ากับมณฑลยูนนาน เริ่มต้นตั้งแต่ปี 2537 โดยใช้ เส้นทางเรือในแม่น้ำโขง ผ่านด่านฯ เชียงแสน จังหวัดเชียงราย สู่เมืองเชียงรุ่ง เขตปกครองตนเองสิบสองปันนา โดยมูลค่าการค้า 3 ปีล่าสุด ตั้งแต่ปี 2546 - 2548 พบว่าในปี 2546 ภาวะการค้ากับประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน (จีนตอนใต้) ด้านจังหวัดเชียงราย ปี 2546 มูลค่าการค้ารวม 4,217.28 ล้านบาท แยกเป็นมูลค่าส่งออก 3,129.11 ล้านบาท มูลค่านำเข้า 1,088.17 ล้านบาท และดุลการค้าได้ดุล 2,040.94 ล้านบาท เทียบกับปี 2545 ปรากฏว่า มูลค่ารวมเพิ่มขึ้น 1,001.89 ล้านบาท หรือเพิ่มขึ้นร้อยละ 31.16 มูลค่าส่งออกเพิ่มขึ้น 391.64 ล้านบาท หรือเพิ่มขึ้นร้อยละ 14.31 มูลค่านำเข้าเพิ่มขึ้น 610.26 ล้านบาท หรือเพิ่มขึ้นร้อยละ 127.69 และดุลการค้าได้ดุลลดลง 218.62 ล้านบาท หรือลดลง ร้อยละ 9.68 ส่วนในปี 2547 นั้น ภาวะการค้าชายแดนกับประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) ด้านจังหวัดเชียงราย ปี 2547 (ม.ค.-ธ.ค.) มูลค่าการค้ารวม 3,352.62 ล้านบาท แยกเป็นมูลค่าการส่งออก 2,110.25 ล้านบาท มูลค่าการนำเข้า 1,242.37 ล้านบาท และดุลการค้าเกินดุล 867.88 ล้านบาท เทียบกับช่วงเดียวกันของปีก่อน ปรากฏว่ามูลค่าการค้ารวมลดลงร้อยละ 20.50 มูลค่าการส่งออกลดลงร้อยละ 32.56 มูลค่าการนำเข้าเพิ่มขึ้นร้อยละ 14.17 และดุลการค้าเกินดุลลดลงร้อยละ 57.48 และล่าสุดในปี 2548 พบว่ามูลค่าการค้ารวมเท่ากับ 5,268.63 ล้านบาท แยกเป็นมูลค่าการส่งออก 4,171.82 ล้านบาท มูลค่าการนำเข้า 1,047.33 ล้านบาท และดุลการค้าเกินดุล 3,124.49 ล้าน สินค้าส่งออกที่สำคัญ ได้แก่ สินค้าเกษตร สินค้าอุปโภคบริโภค น้ำมันเชื้อเพลิง, เหล็กกล้า รถยนต์, เครื่องจักรกลและอุปกรณ์ ยาปฏิชีวนะและเคมีเวชภัณฑ์ สัตว์มีชีวิต วัสดุก่อสร้าง และ

เครื่องใช้ไฟฟ้า ตามลำดับ สินค้านำเข้าที่สำคัญ ได้แก่ สินค้าเกษตร ไม้และผลิตภัณฑ์จากไม้ สินค้าอุปโภคบริโภค เคมีภัณฑ์ เครื่องจักร-อุปกรณ์ สิ่งมีชีวิต อุปกรณ์ก่อสร้าง ยารักษาโรค และเครื่องใช้ไฟฟ้า-อุปกรณ์ ตามลำดับ

การค้าชายแดนจังหวัดเชียงรายที่มีเขตชายแดนติดต่อกับพม่ากระทำผ่านด่านศุลกากรในภาคเหนือรวม 2 แห่ง ใน คือด่านฯ แม่สาย และด่านฯ เชียงแสน จังหวัดเชียงราย ภาวะการค้ากับประเทศสหภาพพม่าด้านจังหวัดเชียงราย ปี 2546 มูลค่าการค้ารวม 1,853.36 ล้านบาท แยกเป็น มูลค่าส่งออก 1,636.69 ล้านบาท มูลค่านำเข้า 216.67 ล้านบาท และดุลการค้าได้ดุล 1,420.02 ล้านบาท เทียบกับปี 2545 ปรากฏว่า มูลค่ารวมเพิ่มขึ้น 700.46 ล้านบาท หรือเพิ่มขึ้นร้อยละ 60.76 มูลค่าส่งออกเพิ่มขึ้น 580.14 ล้านบาท หรือเพิ่มขึ้นร้อยละ 54.91 มูลค่านำเข้าเพิ่มขึ้น 120.32 ล้านบาท หรือเพิ่มขึ้นร้อยละ 124.88 และดุลการค้าได้ดุลเพิ่มขึ้น 459.82 ล้านบาท หรือเพิ่มขึ้นร้อยละ 47.89 ส่วนปี 2547 ภาวะการค้ากับประเทศสหภาพพม่าด้านจังหวัดเชียงรายมีมูลค่าการค้ารวม 2,751.90 ล้านบาท แยกเป็นมูลค่าการส่งออก 2,236.75 ล้านบาท มูลค่าการนำเข้า 515.15 ล้านบาท และดุลการค้าเกินดุล 1,721.60 ล้านบาท เทียบกับช่วงเดียวกันของปีก่อนปรากฏว่ามูลค่าการค้ารวมเพิ่มขึ้นร้อยละ 48.48 มูลค่าการส่งออกเพิ่มขึ้นร้อยละ 36.66 มูลค่าการนำเข้าเพิ่มขึ้นร้อยละ 137.75 และดุลการค้าเกินดุลเพิ่มขึ้นร้อยละ 21.24 และปี 2548 ภาวะการค้ากับประเทศสหภาพพม่าด้านจังหวัดเชียงราย มีมูลค่าการค้ารวม 3,589.44 ล้านบาท แยกเป็นมูลค่าการส่งออก 4,171.82 ล้านบาท มูลค่าการนำเข้า 324.43 ล้านบาท และดุลการค้าเกินดุล 3,124.49 ล้านบาท (ดูตารางที่ 3.8-3.10) สินค้าส่งออกของไทยไปยังพม่าด้านอำเภอแม่สายที่สำคัญได้แก่ สินค้าอุปโภค บริโภค ยางรถยนต์ และรถจักรยานยนต์ น้ำมัน วัสดุก่อสร้าง เครื่องยนต์และชิ้นส่วน สินค้านำเข้าสำคัญจากพม่าด้านอำเภอแม่สายในปี 2548 ได้แก่ ไม้และผลิตภัณฑ์จากไม้ อัญมณี สินค้าเกษตร และของป่า (ตารางที่ 11)การค้าชายแดนกับพม่ามิใช่เป็นการค้าขายแลกเปลี่ยนเพื่อการยังชีพซึ่งกระทำในพื้นที่พรมแดนติดต่อกันเท่านั้น แต่ยังนำสินค้าสู่เมืองสำคัญของพม่าหรือส่งผ่านต่อประเทศอื่น โดยสินค้าจากอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงรายถูกส่งสู่เมืองตองจี และเมืองมณฑะเลย์ รวมทั้งผ่านสู่จีน (ตอนใต้)

3.3.2 การค้าที่ไม่ผ่านพิธีการศุลกากร

เนื่องจากการมีพรมแดนติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้านเป็นระยะทางที่ยาวถึง 310 กิโลเมตร ทำให้ช่องทางการส่งออกและนำเข้าหลายจุดในเขตจังหวัดเชียงรายเอื้อต่อการค้าที่ไม่ได้ผ่านด่านศุลกากร (การค้านอกระบบ) โดยการประมาณการตัวเลขทางการค้าของธนาคารแห่งประเทศไทยเมื่อปี 2537 พบว่าการค้าชายแดนในพื้นที่จังหวัดเชียงรายที่ไม่ผ่านพิธีการศุลกากรหรือการค้านอกระบบมูลค่ามากกว่าคือประมาณร้อยละ 70 ของมูลค่าการค้ารวม แต่

จากงานวิจัยของ นิสิต พันธมิตร (2542) คาดว่ามูลค่าของการค้านอกระบบระหว่างไทยกับพม่า จะมีมูลค่าสูงถึง 3-4 เท่าของการค้าในระบบ โดยมีข้อจำกัดในการศึกษาตัวเลขของมูลค่าการค้านอกระบบที่แท้จริงอันเนื่องมาจาก ผู้ประกอบการเกรงว่าการให้ข้อมูลจะส่งผลกระทบถึงการเสียภาษีรายได้ ลักษณะของการค้าชายแดนเป็นการค้าที่มีลักษณะปิดตัวไม่ต้องการเปิดเผยข้อมูลอย่างเป็นทางการ และสถิติตัวเลขที่ได้จากการสัมภาษณ์เป็นเพียงการประมาณการเท่านั้น เนื่องจากยังมีตัวเลขและแหล่งข้อมูลที่ไม่สามารถเข้าถึงได้อีกมาก แต่จากการศึกษาของสุรศักดิ์ เลี่ยมเลิศ (2547) ได้ทำการเปรียบเทียบกับสถิติการจับกุมสินค้าลักลอบนำเข้าของกรมศุลกากร และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดังแสดงในตารางที่ 3.7 พบว่ามูลค่าของสินค้าที่จับกุมซึ่งถือว่าเป็นการค้านอกระบบจะต่ำกว่าการประมาณการของเอกสารหรืองานวิจัยดังกล่าวข้างต้น

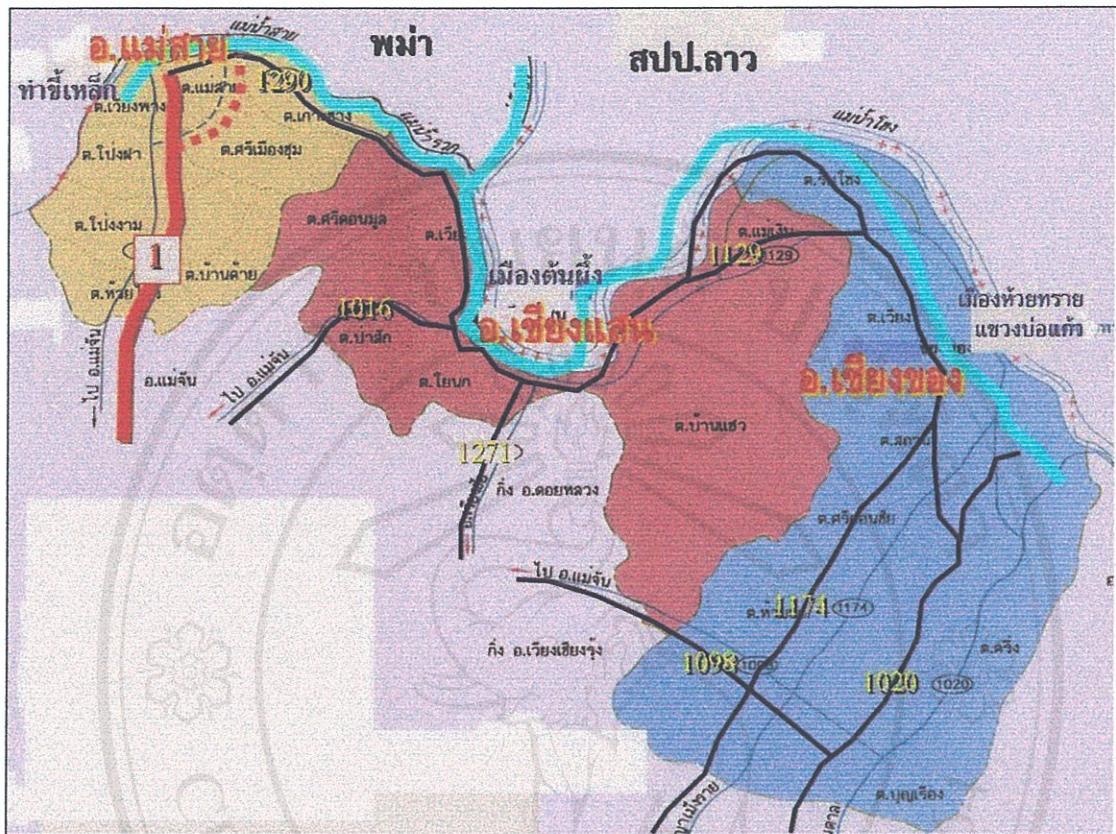
ตารางที่ 3.7 สถิติผลการจับกุมสินค้าลักลอบนำเข้าของด่านศุลกากรในพื้นที่จังหวัดเชียงราย

ปีงบประมาณ	ด่านศุลกากรแม่สาย		ด่านศุลกากรเชียงแสน		ด่านศุลกากรเชียงของ	
	จำนวนคดี	มูลค่า (ล้านบาท)	จำนวนคดี	มูลค่า (ล้านบาท)	จำนวนคดี	มูลค่า (ล้านบาท)
2542	264	26.88	17	1.96	20	0.28
2543	130	16.07	20	1.01	16	2.16
2544	135	18.37	39	3.25	23	0.10
2545	131	10.16	19	3.15	33	1.14
2546	113	6.31	23	0.87	20	1.03

ที่มา: ด่านศุลกากรแม่สาย (2546) ด่านศุลกากรเชียงแสน (2546) และด่านศุลกากรเชียงของ (2546) อ้างในสุรศักดิ์ เลี่ยมเลิศ (2547).

สาเหตุที่ทำให้เกิดการลักลอบนำเข้าและส่งออกสินค้า ที่ไม่ผ่านพิธีการทางศุลกากร โดยถูก ต้องหรือการค้านอกระบบมาจากหลายปัจจัย เช่น การลักลอบกระทำได้ง่ายโดยเฉพาะทางชายแดนพม่าทางด้านอำเภอแม่สาย เนื่องจากมีชายแดนที่ยาวมากและด้วยสภาพของภูมิประเทศที่เป็นภูเขาและป่า ประกอบกับมีแม่น้ำสายและรวกที่แคบและยาว ขนานเป็นตัวแบ่งเขตแดนประเทศระหว่างประเทศไทยและพม่า ดังแสดงในรูปที่ 3.3 เจื่อนไขในการทำพิธีการนำเข้าและส่งออกมีขั้นตอนมาก และยุ่งยากซับซ้อน (นิสิต พันธมิตร, 2542) หน่วยงานที่รับผิดชอบ

ชอบในเรื่องของชายแดนมีมากเกินไปทำให้เกิดปัญหาแนวทางในการปฏิบัติที่ไม่สอดคล้องกัน ความไม่สงบบริเวณชายแดนทำให้ต้องมีการปิดพรมแดนทำให้ไม่สามารถผ่านพิธีการศุลกากรได้ (รายงานภารกิจและผลการดำเนินงานของด่านศุลกากรแม่สาย, 2545) ทศนคติของผู้ประกอบการค้าชายแดนที่คิดว่าการค้าในระบบที่ผ่านพิธีการจะยุ่งยากซับซ้อนและส่งผลกระทบต่อธุรกิจของตนเอง เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของสุรศักดิ์ เลี่ยมเลิศ (2547) ที่พบว่าปัญหาการลักลอบนำเข้าสินค้าในพื้นที่จังหวัดเชียงราย คือ (1) ในมุมมองของผู้ประกอบการค้าชายแดนแล้วเชื่อว่าปัญหาการลักลอบนำเข้าสินค้าที่ไม่ผ่านพิธีการทางหรือการค้านอกระบบในพื้นที่ของจังหวัดเชียงรายจากความเห็นของกลุ่มตัวอย่างผู้ประกอบการค้าชายแดน พบว่าปัจจัยหรือสาเหตุหลักที่ทำให้เกิดการลักลอบนำเข้าดังกล่าว ได้แก่ อัตราของภาษีอากรนำเข้าที่สูงรวมทั้งการประเมินราคาสินค้าเพื่อใช้เป็นฐานในการคำนวณค่าภาษีอากร ที่บางครั้งจะเกิดข้อโต้แย้งระหว่างเจ้าหน้าที่ผู้รับประเมินราคาสินค้าและผู้นำเข้าเกี่ยวกับราคาต้นทุนของสินค้าและปัจจัยหรือสาเหตุที่เกิดขึ้นเนื่องจากสภาพของภูมิประเทศในพื้นที่ของการค้าชายแดนในจังหวัดเชียงรายเอื้ออำนวยต่อการลักลอบนำเข้าสินค้า เป็นสาเหตุหลักของการค้านอกระบบ ส่วนปัจจัยหรือสาเหตุอื่นๆ เช่น ราคาของสินค้าชนิดหรือประเภทเดียวกันจากประเทศคู่ค้าจะต่ำกว่าภายใน ประเทศ ปัญหาของการชำระค่าภาษีรายได้ประจำปีซึ่งจะคำนวณตามผลประกอบการ โดยใช้ฐาน ข้อมูลจากการนำเข้า ปัจจัยที่เกิดจากระเบียบ ขั้นตอนของพิธีการทางศุลกากรซึ่งบางครั้งจะซับซ้อนหรือมีขั้นตอนมากเกินไป รวมทั้งผู้ประกอบการบางรายคิดว่าการค้าที่ผ่านพิธีการทางศุลกากรจะส่งผลกระทบต่อธุรกิจของตนเอง ถึงแม้ว่าบางครั้งต้นทุนค่าใช้จ่ายของการนำเข้าสินค้าที่ผ่านพิธีการทางศุลกากรเมื่อเปรียบเทียบกับที่การค้าไม่ผ่านพิธีการทางศุลกากรแล้ว อาจจะมีมูลค่าที่เท่ากันก็ตาม (2) เจ้าหน้าที่ภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการค้าชายแดนเห็นว่าปัจจัยหรือสาเหตุที่ทำให้เกิดการลักลอบนำเข้าสินค้านั้นมากที่สุดเกิดจากสภาพของภูมิประเทศในพื้นที่ของการค้าชายแดนที่เอื้ออำนวยให้เกิดการลักลอบนำเข้าสินค้านั้นมากที่สุด รองลงมาเป็นเรื่องข้อจำกัดของใบอนุญาตในการนำเข้าสินค้าบางประเภท รวมทั้งเรื่องของลิขสิทธิ์ โดยในส่วนของมูลค่าการค้าที่ไม่ผ่านพิธีการทางศุลกากร ซึ่งเป็นการค้านอกระบบนั้น ผลการศึกษาพบว่ากลุ่มตัวอย่างผู้ประกอบการค้าชายแดนและเจ้าหน้าที่ภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการค้าชายแดนในจังหวัดเชียงรายจะมีความเห็นที่สอดคล้องกันว่ามูลค่าของการค้านอกระบบจะมีมูลค่าที่น้อยกว่าการค้าในระบบ และเชื่อว่าแนวโน้มของการค้านอกระบบดังกล่าวในอนาคตจะลดลง ซึ่งสรุปได้ว่าการค้าชายแดนในอดีตที่มักจะเป็นการค้านอกระบบมากกว่าการค้าในระบบ เนื่องจากเป็นการค้าที่มีปริมาณเพียงเล็กน้อยและไม่มีการควบคุมจากหน่วยงานภาครัฐอย่างจริงจัง แต่ในปัจจุบันจากระบบการค้าที่เปลี่ยนแปลงไป การประชาสัมพันธ์ของหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับผลดีของการค้าผ่านพิธีการศุลกากร รวมถึงการเปิดเขตการค้าเสรีระหว่างไทย-จีน ที่ส่งผลต่อมูลค่าการค้าที่เพิ่มมากขึ้นทำให้มีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหลายหน่วยงานเข้ามากำกับดูแล ส่งผลให้การค้านอกระบบจะมีปริมาณและแนวโน้มลดลง

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2544)

รูปที่ 3.5 แผนที่แสดงลักษณะภูมิประเทศของการค้าชายแดนจังหวัดเชียงราย

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

3.4 จุดการค้าชายแดนจังหวัดเชียงราย

จังหวัดเชียงรายมีช่องทางติดต่อการค้าผ่านด่านศุลกากรแม่สาย ด่านศุลกากร เชียงแสน และด่านศุลกากรเชียงของ รวม 10 จุด ได้แก่

3.4.1 จุดผ่านแดนถาวร จำนวน 30 จุด คือ

(1) **จุดบ้านเชียงของ** บริเวณตำบลเวียง อำเภอเชียงของ ตรงข้ามกับเมือง ห้วยทราย แขวงบ่อแก้ว ประเทศสปป.ลาว โดยกระทรวงมหาดไทยได้ประกาศเปิดเป็นจุดผ่านแดนถาวร ตั้งแต่วันที่ 25 มกราคม 2532 เป็นต้นมา

(2) **จุดบ้านเชียงแสน** บริเวณตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน ตรงข้ามกับเมืองตันผึ่ง แขวงบ่อแก้ว ประเทศสปป.ลาว โดยกระทรวงมหาดไทยได้ประกาศเปิดเป็นจุดผ่านแดนถาวร ตั้งแต่วันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2533 เป็นต้นมา

(3) **จุดสะพานข้ามแม่น้ำสาย** บริเวณเขตสุขาภิบาลอำเภอแม่สาย ตรงข้ามเมืองท่าขี้เหล็ก จังหวัดเชียงตุง รัฐฉาน ประเทศสหภาพพม่า โดยกระทรวงมหาดไทยได้ประกาศเปิดเป็นจุดผ่านแดนถาวรตั้งแต่วันที่ 15 สิงหาคม 2540 แต่เนื่องจากความไม่พร้อมของทั้งสองฝ่าย จึงได้มีการตกลงขยายเวลาใช้บังคับออกไปเป็นวันที่ 14 พฤศจิกายน 2540 เป็นต้นมา

3.4.2 จุดผ่อนปรน จำนวน 5 จุด คือ

(1) **จุดบ้านเหมืองแดง** บริเวณตำบลแม่สาย อำเภอแม่สาย เปิดตามประกาศ จังหวัดเชียงราย ตั้งแต่วันที่ 29 มิถุนายน 2538 เป็นต้นมา

(2) **จุดบ้านปางห้า** บริเวณตำบลเกาะช้าง อำเภอแม่สาย เปิดตามประกาศจังหวัดเชียงราย ตั้งแต่วันที่ 29 มิถุนายน 2538 เป็นต้นมา

(3) **จุดบ้านสายลมจอย** บริเวณตำบลเวียงพางคำ อำเภอแม่สาย เปิดตามประกาศ จังหวัดเชียงราย ตั้งแต่วันที่ 29 มิถุนายน 2538 เป็นต้นมา

(4) **จุดบ้านเกาะทราย** บริเวณตำบลแม่สาย อำเภอแม่สาย เปิดตามประกาศ จังหวัดเชียงราย ตั้งแต่วันที่ 29 มิถุนายน 2538 เป็นต้นมา

(5) **จุดบ้านแจ่มป่อง** บริเวณตำบลห้วยงั่ว อำเภอเวียงแก่น เปิดตามประกาศ จังหวัดเชียงราย ตั้งแต่วันที่ 7 กันยายน 2537 เป็นต้นมา โดยให้เปิดทุกวันพุธและช่วงเวลาที่ มีวันนักขัตฤกษ์

3.3.3 จุดผ่านแดนชั่วคราว จำนวน 2 จุด

(1) จุดบ้านวังลาว บริเวณตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน เปิดตามประกาศกระทรวงมหาดไทยตั้งแต่วันที่ 22 เมษายน 2536 เป็นต้นมา

(2) จุดบ้านโจโก้ บริเวณตำบลเวียง อำเภอเชียงของ เปิดตามประกาศกระทรวงมหาดไทยตั้งแต่วันที่ 19 สิงหาคม 2537 เป็นต้นมา

3.3.4 ประเทศคู่ค้า

(1) สหภาพพม่า มีการคมนาคมและการติดต่อทั้งทางบกและทางน้ำ โดยทางบกมีสะพานเชื่อมเขตแดนที่บริเวณจุดผ่านแดนถาวรสะพานข้ามแม่น้ำสาย เขตสุขาภิบาลแม่สาย ส่วนการคมนาคมและการติดต่อทางการค้าบริเวณช่องการค้า อีก 5 จุด คือ บริเวณจุดผ่อนปรนบ้านเหมืองแดง บ้านปางห้า บ้านสายลมจอย ปนเกาะทราย และบริเวณจุดผ่านแดนชั่วคราวบ้านวังลาวต้องใช้เรือในการคมนาคมและการติดต่อทางการค้า เนื่องจากมีแม่น้ำ 2 สาย คือ แม่น้ำสาย บ้านเชียงแสน แลแม่น้ำรวกกันแนวเขตแดนบริเวณตามจุดดังกล่าว

(2) สปป.ลาว มีการคมนาคมและการติดต่อการค้าเพียงทางน้ำที่มีลำน้ำโขงกันแนวเขตแดนบริเวณจุดต่างๆ คือ จุดผ่านแดนถาวรบ้านเชียงของ บ้านเชียงแสน จุดผ่อนปรนบ้านแจ่มป่อง และจุดผ่านแดนบ้านโจโก้

(3) สาธารณรัฐประชาชนจีน (จินตองใต้) การค้าระหว่างไทยกับจินตองใต้ด้านจังหวัดเชียงรายนั้น แม้ว่าประเทศไทย (จังหวัดเชียงราย) จะไม่มีชายแดนติดต่อกับประเทศจินตองใต้ก็ตาม แต่ทั้งสองประเทศมีการติดต่อทำการค้าระหว่างกันในลักษณะการค้าชายแดนโดยมีช่องทางการคมนาคมและการติดต่อการค้าดังนี้

1) ทางน้ำ อาศัยลำน้ำโขงหรือแม่น้ำล้านช้างเป็นเส้นทางคมนาคมและการติดต่อทางการค้าระหว่างกัน เนื่องจากแม่น้ำโขงมีต้นกำเนิดมาจากทิศใต้ของมณฑลชิงไห่ของจีน ไหลผ่านทางตะวันออกของทิเบตเข้าสู่มณฑลยูนนานทางทิศตะวันตกก่อนไหลออกจากประเทศจีนที่ปากแม่น้ำลำ แคว้นสิบสองปันนาซึ่งในประเทศจีนมีชื่อเรียกว่า " แม่น้ำล้านช้างหรือลานช้างเจียง " (สำนักงานพาณิชย์จังหวัดเชียงราย , สิงหาคม 2541) ไหลลงทะเลจินตองใต้ ผ่านลาว พม่า ไทย กัมพูชา และเวียดนาม เป็นระยะความยาวของลำน้ำรวมทั้งสิ้นประมาณ 4,880 กิโลเมตร โดยส่วนที่ไหลผ่านไทยนั้น ได้แก่ บริเวณสามเหลี่ยมทองคำ อำเภอเชียงแสน(ซึ่งเรือสินค้าจากจินตองใต้ทำเทียบท่าขนถ่ายสินค้าผ่านทางด่านศุลกากรเชียงแสน) และเชียงของ โดยอำเภอเชียงของอยู่ห่างเมืองจิงหง(เชียงรุ่ง) ของจีนประมาณ 402 กิโลเมตร และห่างจากเมืองซือเหมา ประมาณ 487 กิโลเมตร